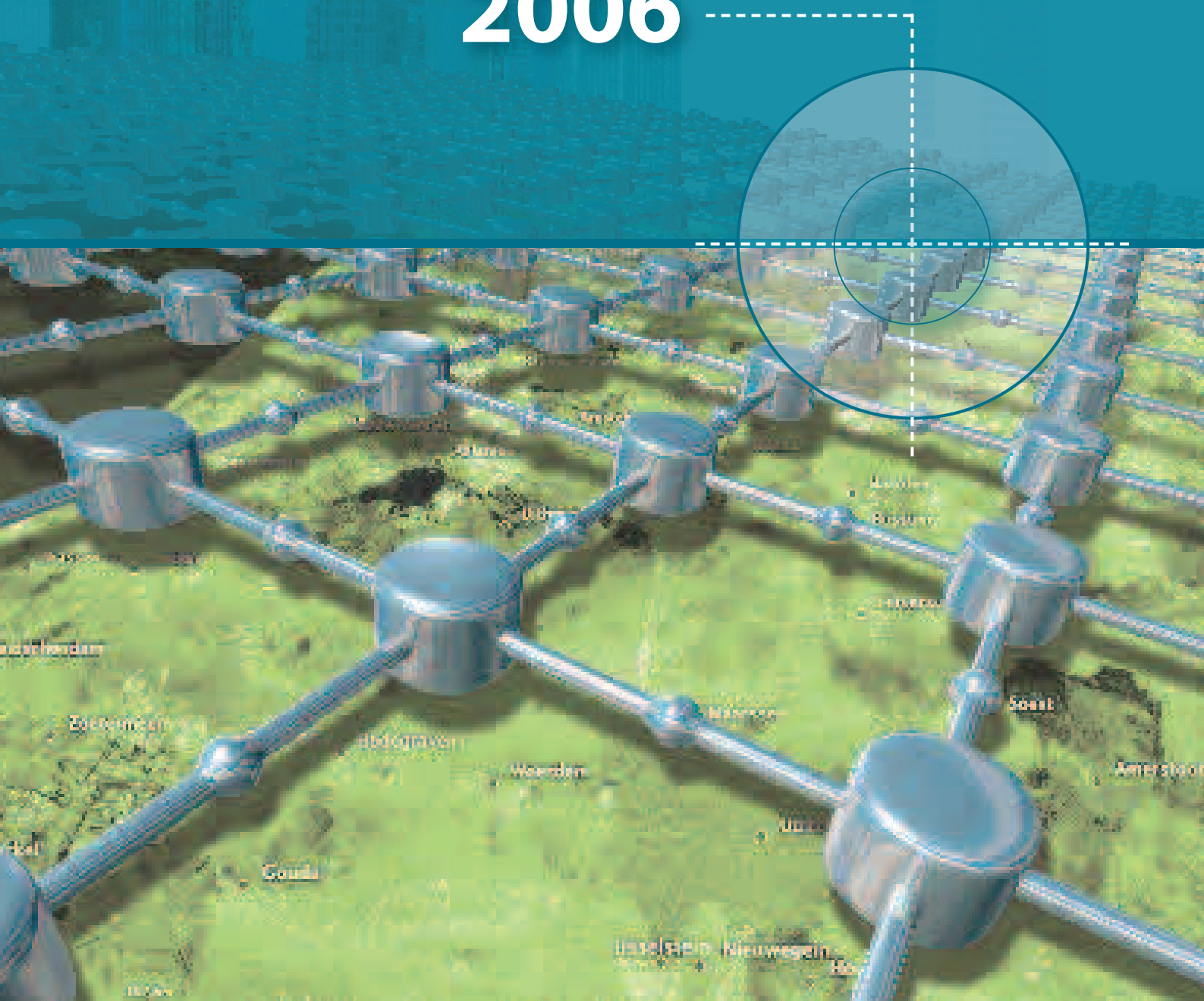

ICT en creatieve
industrie in de
Noordvleugel

Cross Media Monitor 2006

Bedrijvigheid,
innovatiekansen en
perspectieven

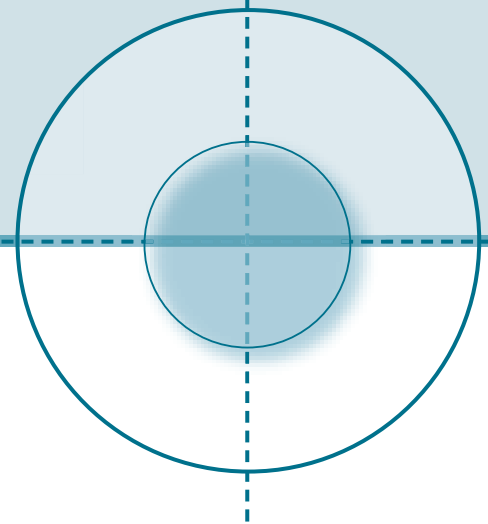

ICT en creatieve
industrie in de
Noordvleugel

Cross Media Monitor 2006

Bedrijvigheid,
innovatiekansen en
perspectieven

Stichting iMMovator Cross Media Network, Hilversum
Lectoraat Media en Entertainmentmanagement INHOLLAND, Haarlem
i.s.m. TNO Innovatie en Ruimte, Delft

Titel

Cross Media Monitor 2006
ICT en Creatieve Industrie in de Noordvleugel
Bedrijvigheid, innovatiekansen en perspectieven

december 2006

© Stichting iMMovator Cross Media Network en Hogeschool INHOLLAND, december 2006

Vereenvoudiging en/of openbaarmaking van deze publicatie is niet toegestaan, behalve indien hiervoor schriftelijk toestemming is gekregen van Stichting iMMovator Cross Media Network en Hogeschool INHOLLAND.

Citeren uit de Cross Media Monitor 2006 is alleen toegestaan met bronvermelding.

Auteurs

Prof. Dr Paul Rutten, Hogeschool INHOLLAND
Drs J. Huismans, Stichting iMMovator
O. Koops, TNO Innovatie en Ruimte

Ontwikkeling

De Cross Media Monitor 2006 is een initiatief van Stichting iMMovator Cross Media Network en is in co-productie met het lectoraat Media- en Entertainmentmanagement van de Hogeschool INHOLLAND ontwikkeld. Daarnaast is nauw samengewerkt met TNO Innovatie en Ruimte.

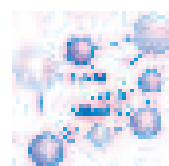

Hogeschool **INHOLLAND**

Financiering

De monitor is mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van het Projectbureau Regionaal Economisch Stimuleringsprogramma Gooi- en Vechtstreek, Stichting Innovatie Alliantie, Taskforce Innovatie Regio Utrecht. Daarnaast is de steun van provincie Noord-Holland, als stakeholder van iMMovator, belangrijk geweest voor het welslagen van dit project.

Productie

Ontwerp: BWS/Excelsior, Haarlem
Print: AllinPrint, Haarlem
Oplage: 400

Distributie

Stichting iMMovator

U kunt de digitale versie van deze publicatie ook downloaden op www.immovator.nl

Hard copies zijn te bestellen bij iMMovator op info@immovator.nl of tel 035 – 6777 507

Meer informatie over iMMovator, de Cross Media Monitor en de mogelijkheden voor maatwerkproducten op basis van de Cross Media Monitor is te vinden op www.immovator.nl.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
	1.1 ICT, creatieve industrie en concurrentiekracht	1
	1.2 Aanleiding	1
	1.3 Doelstelling	2
	1.4 Analyse en uitvoering	4
	1.5 Opbouw	5
2	ICT en creatieve industrie	7
	2.1 Informatie- en communicatietechnologie	7
	2.2 Creatieve industrie	8
	2.3 ICT en creatieve industrie: overlap, aansluiting en uitdaging	11
3	ICT en Creatieve industrie in de Noordvleugel	15
	3.1 Banen in creatieve industrie en ICT	15
	3.2 Toegevoegde waarde van creatieve industrie en ICT	23
	3.3 Vestigingen en bedrijfsgrootte in creatieve industrie en ICT	27
	3.4 Samenvatting en conclusies	38
4	Ontwikkelingen in de creatieve industrie	41
	4.1 Banen in creatieve industrie	41
	4.2 Toegevoegde waarde van de creatieve industrie	43
	4.3 Bedrijfsvestigingen	44
	4.4 Groei: banen, toegevoegde waarde en vestigingen	48
	4.5 Conclusies en samenvatting	53
5	Ontwikkelingen in ICT	57
	5.1 Banen in ICT	57
	5.2 Toegevoegde waarde van ICT	59
	5.3 Bedrijfsvestigingen	60
	5.4 Groei: banen, toegevoegde waarde en vestigingen	64
	5.5 Conclusies en samenvatting	70
6	Grote Steden	75
	6.1 Amsterdam	75
	6.2 Utrecht	81
	6.3 Amersfoort	85
7	Omroep- en cross mediastad	91
	7.1 Hilversum	91
8	Groeigemeenten	97
	8.1 Haarlemmermeer	97
	8.2 Nieuwegein	102
	8.3 Almere	107
9	Oudere middelgrote Steden	113
	9.1 Haarlem	113
	9.2 Zaanstad	118
	9.3 Amstelveen	123
10	Bijlagen	129
	10.1 Operationele definities ICT en creatieve industrie	129
	10.2 Literatuurlijst	133

Voorwoord

Voor u ligt de Cross Media Monitor 2006. Dit is een belangrijke stap in het proces om de ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel van de Randstad steeds scherper in beeld krijgen. Cross mediale innovaties en ontwikkelingen concentreren zich bij uitstek in dit gebied en in deze sectoren. Diverse beleids- en bedrijfstrategieën zijn er op gericht deze innovaties en ontwikkelingen te stimuleren of commercieel te benutten. Toch is de feitelijke kennis over de ontwikkeling van de ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel beperkt.

De Cross Media Monitor 2006 biedt u een basis om kennis en inzichten te genereren waarmee u de innovatiekansen die zich voordoen in Noordvleugel beter en effectiever kan benutten. Daarmee is deze monitor van belang voor het bedrijfsleven, brancheorganisaties, gemeentelijke, provinciale en landelijke overheid én kennis- en onderwijsinstellingen.

Wij wensen u veel plezier bij het gebruiken en lezen van de monitor!

Stichting iMMovator Cross Media Network,
Lectoraat Media- en Entertainmentmanagement van de Hogeschool INHOLLAND

Management Summary

Noordvleugel specialist in ICT en creatieve industrie

De Noordvleugel van de Randstad is een belangrijke motor van de Nederlandse economie. Bijna 23 procent van alle banen is te vinden in deze regio die zich uitstrekt van Hilversum en Almere tot Amsterdam, Zaanstad, Haarlem en Haarlemmermeer. Voor de sectoren informatie- en communicatietechnologie (ICT) en creatieve industrie is het belang van de Noordvleugel nog groter; bijna 35 procent van alle banen in deze sectoren bevindt zich in die regio. Daarbij gaat het om ruim 177 duizend banen.

Bovendien groeit het aantal banen in ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel harder dan gemiddeld in Nederland. In de periode 1996-2005 is dat gemiddeld jaarlijks 3,3 procent, terwijl de landelijke groei in beide sectoren 2,3 procent bedraagt. Van elke zeven banen die in het afgelopen decennium in de Noordvleugel werden gecreëerd kwam er één uit ICT of creatieve industrie. Landelijk was dat één op elke elf nieuwe banen. De positie van de Noordvleugel als centrum van de Nederlandse creatieve economie is daarmee in de voorbije periode verder gegroeid. Dat wordt onderstreept door het feit dat in bijna de helft (47 procent) van alle nieuwe banen in ICT en creatieve industrie in de periode 1996-2005 in de Noordvleugel werden gecreëerd.

Innovatie en concurrentie in de creatieve economie

ICT en creatieve industrie zijn belangrijk voor een innovatieve en concurrerende economie. Omdat informatie in brede zin opgevat, centraal staat in beide sectoren is er sprake van overlap in de soort bedrijvigheid die door ICT en creatieve industrie wordt aangeduid. Dat betreft de zogenaamde content industrie. ICT en creatieve industrie zijn op verschillende manieren van belang voor de ontwikkeling van de economie. Ze zorgen voor werkgelegenheid en economische waarde, maar ze zijn ook groot belang voor de ontwikkeling van de rest van de economie. ICT is een 'enabling technology' die in alle domeinen van economie en samenleving efficiency en productiviteit verhoogt. Bovendien wordt door toepassing van ICT in producten en diensten innovatie bevorderd. Dat laatste geldt ook voor de creatieve industrie. Op steeds meer goederen- en dienstenmarkten wordt de concurrentie gevoerd op belevingswaarde, imago en gebruikersvriendelijkheid. De bijdrage van creativiteit en verbeeldingskracht in productontwikkeling, vormgeving en marketing groeit. Verbinding van de creatieve industrie met andere onderdelen van economie en samenleving wordt steeds belangrijker om innovatie- en concurrentiekracht te onderhouden en te versterken. De combinatie van de kracht van ICT en creatieve industrie in de ontwikkeling van aansprekende crossmediale toepassingen voor de gehele economie biedt grote kansen. De Noordvleugel van de Randstad is, door de concentratie van ICT en creatieve industrie, uitstekend gepositioneerd om deze kansen te verzilveren.

ICT en Creatieve Industrie

De creatieve industrie is, met veertig procent van alle Nederlandse banen, sterker geconcentreerd in de Noordvleugel dan de ICT sector, met 35 procent. Echter, de omvang van de ICT sector is met in het totaal bijna 145 duizend banen, groter dan de creatieve industrie die bijna 86 duizend banen telt. Omdat de content industrie zowel gerekend wordt tot de creatieve industrie als de ICT sector is het totaal aantal banen in beide sectoren gezamenlijk met ruim 177 duizend beduidend lager dan de optelsom van het aantal banen in beide sectoren afzonderlijk.

Alle drie de deelsectoren van de creatieve industrie (kunsten en cultureel erfgoed, media- en entertainmentindustrie en creatieve zakelijke dienstverlening) zijn oververtegenwoordigd in de Noordvleugel, vergeleken met het landelijke gemiddelde. Voor wat betreft de ICT sector is de Noordvleugel in het bijzonder gespecialiseerd in content en diensten, hardware is ondervertegenwoordigd in vergelijking met het landelijke gemiddelde.

Management Summary

Groei door grote én kleine bedrijven

Opvallend is dat de banengroei in ICT en creatieve industrie zich hoofdzakelijk afspeelt binnen twee naar grootte onderscheiden bedrijven: de bedrijven met nul of één baan of bedrijven met meer dan vijftig banen. Van de in totaal bijna 44 duizend netto nieuwe banen die in de periode 1996-2004 in de Noordvleugel in ICT en creatieve industrie zijn gecreëerd kwamen er bijna zestien duizend (36 procent) tot stand in kleinste categorie (nul of één banen) en bijna veertien duizend (31 procent) in grootste categorie (vijftig of meer banen). De tussenliggende categorieën waren verantwoordelijk voor de resterende ruim veertien duizend (33 procent).

Dit patroon is kenmerkend voor de Noordvleugel. Het belang van de grotere bedrijven voor banengroei in deze sectoren is in deze regio met de genoemde 31 procent veel groter dan in Nederland gemiddeld: 17 procent. Dat neemt niet weg dat ook de zéér kleine bedrijven voor de Noordvleugel bijzonder belangrijk zijn: ze zorgen in absolute aantallen immers voor de meeste nieuwe banen. Voor de ICT sector leveren de bedrijven met meer dan vijftig werknemers een groter deel van de banengroei, voor de creatieve industrie zijn dat de één-pitters. Tezelfdertijd zijn de bedrijven met één of nul banen de op één na belangrijkste bron voor nieuwe werkgelegenheid voor de ICT sector en bekleden de bedrijven van vijftig of meer banen die positie voor de creatieve industrie.

Top 10 steden in de Noordvleugel

Binnen de Noordvleugel spelen de tien grootste steden een bijzondere rol als het gaat om ICT en creatieve industrie. Het aandeel van ICT en creatieve industrie in het totale aantal banen in deze steden is met 11,6 procent gemiddeld hoger dan in de rest van de Noordvleugel: 8,1 procent. Het landelijk gemiddeld aandeel van beide sectoren in het totale aantal banen is 6,9 procent.

Elk van de tien grote steden binnen de Noordvleugel kent een eigen profiel in de regionale creatieve economie. In termen van het aantal banen in deze sectoren legt Amsterdam het grootste gewicht in de schaal met bijna 55 duizend banen, wat gelijkstaat aan bijna één derde van alle banen in ICT en creatieve industrie. Zaanstad sluit de rij met bijna 3,5 duizend banen, wat neerkomt op bijna twee procent van alle banen in de Noordvleugel in beide sectoren. In sommige gemeentes (Almere, Amersfoort, Haarlemmermeer, Utrecht, Amsterdam, Nieuwegein en Hilversum) groeit het aantal banen in ICT en creatieve industrie harder dan in de gehele plaatselijke economie. In andere blijft zij daarbij achter (Haarlem, Nieuwegein en Amstelveen). In Hilversum, Amsterdam en Amstelveen domineert de creatieve industrie terwijl in Nieuwegein, Utrecht, Amersfoort, Zaanstad en Haarlemmermeer ICT de overhand heeft. In Haarlem houden beide sectoren elkaar in evenwicht. Ook de gemiddelde bedrijfsgroottes in beide sectoren gezamenlijk lopen uiteen. In Haarlemmermeer, Hilversum en Nieuwegein is sprake van relatieve grootschaligheid, de gemiddelde grootte ligt tussen negen en twaalf banen. In Amsterdam, Haarlem, Almere, Amstelveen en Zaanstad ligt datzelfde gemiddelde tussen de drie en vijf banen.

Cross Media Monitor

Deze bevindingen resulteren uit onderzoek in het kader van de Cross Media Monitor, opgezet en uitgevoerd in een samenwerking van stichting iMMovator Cross Media Network en het lectoraat Media- en Entertainmentmanagement van de Hogeschool INHOLLAND. Doel van de monitor is kennis en inzichten te genereren die partijen in de Noordvleugel in staat stelt de kansen voor innovatie en concurrentiekracht die ICT en creatieve industrie bieden beter te benutten.

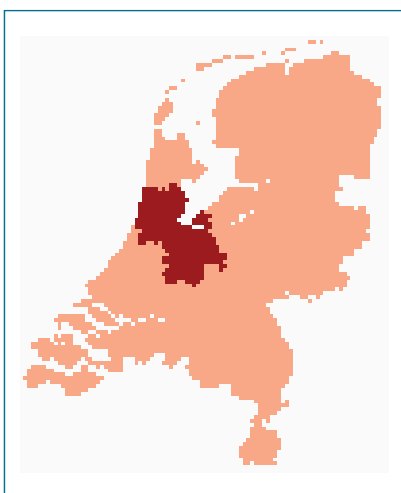

1 Inleiding

De Noordvleugel van de Randstad, met Amsterdam als onbetwist centrum, onderscheidt zich door zijn rol als economische motor van Nederland. De Noordvleugel strekt zich uit van Amersfoort en Utrecht via Hilversum en Almere tot Amsterdam, Zaanstad, Haarlem en Haarlemmermeer¹. Innovatie is een belangrijk thema voor het bedrijfsleven, kennisinstellingen en de overheid in de Noordvleugel. Ook voor deze regio geldt dat innovatievermogen een belangrijk onderdeel is van regionale concurrentiekracht. Gezien het grote belang van de Noordvleugel voor de Nederlandse economie, is een sterke economie in deze regio ook van nationaal belang.

1.1 ICT, creatieve industrie en concurrentiekracht

De sectoren ICT en creatieve industrie zijn belangrijke peilers van de economie van de Noordvleugel. Het laatste decennium zijn ze allebei sneller gegroeid dan de economie als geheel. ICT en creatieve industrie zijn met elkaar vervlochten omdat contentbedrijven zowel tot ICT als tot creatieve industrie gerekend worden.

ICT en creatieve industrie zijn belangrijke peilers van de economie van de Noordelijke Randstad. Deze regio kan bogen op een sterke traditie in deze sectoren en laat landelijk een sterke concentratie in deze sectoren zien. Bovendien zijn ICT en creatieve industrie sterk met elkaar vervlochten. Er is zelfs sprake van overlap.

De zogenaamde contentbedrijven, voornamelijk de media- en entertainmentindustrie, maken zowel deel uit van de ICT sector als van de creatieve industrie.

De sector informatie- en communicatietechnologie houdt zich bezig met het creëren, produceren, uitgeven, distribueren en faciliteren van (elektronische) informatie en communicatie. De creatieve industrie is actief in de creatie, productie, uitgave en distributie van betekenis of symbolisch materiaal. Daarmee zijn beide sectoren per definitie met

elkaar verknoopt. Dat geldt al sinds de uitvinding van de boekdrukkunst (een vorm van informatietechnologie) en geldt ook voor het digitale tijdperk. Uit eerder onderzoek is naar voren gekomen dat ICT en creatieve industrie sterk geconcentreerd zijn in de Noordvleugel van de Randstad. Bovendien laten ze het afgelopen decennium een snellere groei zien dan de gehele economie van de Noordvleugel én van Nederland. De Noordvleugel wordt daarom ook wel aangeduid als de creatieve as (zie bijvoorbeeld: Rutten, Manshanden et al 2004).

1.2 Aanleiding

De feitelijke kennis over de ontwikkeling van de creatieve economie in de Noordvleugel is beperkt, terwijl de behoefte aan dergelijk inzicht groot is. De Cross Media Monitor voorziet in de behoefte aan inzicht in de regionaal economische ontwikkeling van ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel. Hij biedt bovendien aanknopingspunten voor beleid gericht op deze sectoren en biedt mogelijkheden voor evaluatie ervan.

¹Een overzicht van de gemeenten die tot de Noordvleugel van de Randstad gerekend worden is opgenomen in de bijlage.

Het belang van ICT en creatieve industrie is op verschillende manieren onderzocht. In veel gevallen gaat het om éénmalige onderzoeken naar één van beide sectoren, vaak in de context van een stad of stedelijke regio of op nationaal niveau. Inzicht in het gecombineerde belang en ontwikkeling van beide sectoren in de Noordvleugel van de Randstad ontbreekt. De sterke aanwezigheid en de verwachte betekenis van beide sectoren voor innovatie en concurrentie voedt de behoefte aan dieper inzicht in de dynamiek die deze sectoren kenmerkt. Dat moet de basis vormen voor een actief stimuleringsbeleid van overheden en de branches zelf. In de verschillende netwerken van stakeholders van overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen die de Noordvleugel kent wordt hoog opgegeven over de potentie van beide sectoren. Men spreekt hierin onomwonden de ambitie uit, de Noordvleugel verder te ontwikkelen als een internationaal toonaangevende regio op het terrein van de creatieve economie.

Toch is de feitelijke kennis over de ontwikkeling van de creatieve economie in de Noordvleugel beperkt, terwijl de behoefte aan dergelijk inzicht groot is. Met de monitor wordt voorzien in de behoefte aan inzicht in de regionaal economische ontwikkeling van ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel. De monitor levert bovendien aanknopingspunten voor beleid gericht op deze sectoren en biedt mogelijkheden voor evaluatie ervan.

1.3 Doelstelling

Doel van de monitor is kennis en inzichten te genereren die partijen in de Noordvleugel in staat stelt de kansen voor innovatie en concurrentiekracht die ICT en creatieve industrie bieden beter te benutten. Hij is in het bijzonder van belang voor bedrijfsleven, brancheorganisaties, gemeentelijke, provinciale en landelijke overheid én kennisinstellingen.

De Cross Media Monitor 2006 is een initiatief van Stichting iMMovator Cross Media Network en is in co-productie met het lectoraat Media- en Entertainmentmanagement van de Hogeschool INHOLLAND ontwikkeld². Daarnaast is nauw samengewerkt met TNO Innovatie en Ruimte.

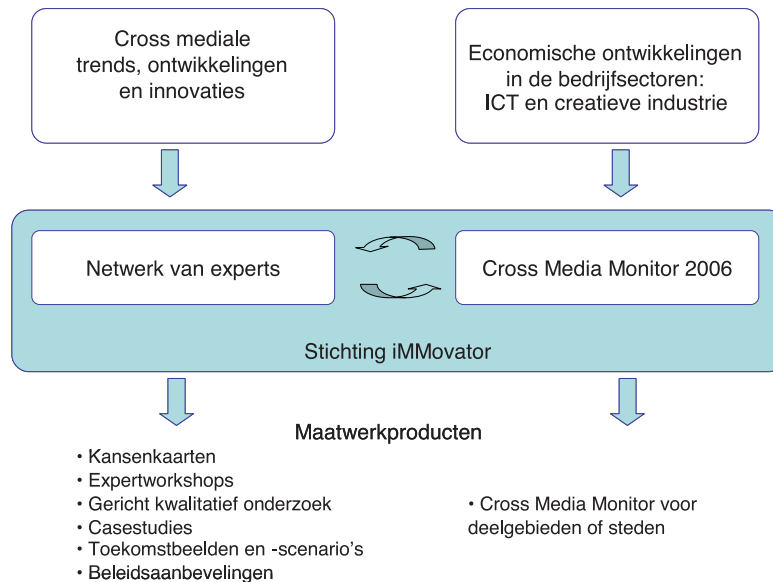
De monitor is mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van het Projectbureau Regionaal Economisch Stimuleringsprogramma Gooi- en Vechtstreek, Stichting Innovatie Alliantie, Taskforce Innovatie Regio Utrecht. Daarnaast is de steun van provincie Noord-Holland, als stakeholder van iMMovator, belangrijk geweest voor het welslagen van dit project.

Doel van de monitor is kennis te genereren en inzichten te ontwikkelen die verschillende partijen in de Noordvleugel in staat stellen de kansen die zich voordoen beter te benutten. Daarmee is deze monitor van belang voor het bedrijfsleven, brancheorganisaties, gemeentelijke, provinciale en landelijke overheid én kennisinstellingen (onderwijs en onderzoek). De monitor brengt het belang van ICT en creatieve industrie voor innovatie en concurrentiekracht van de Noordvleugel in kaart en identificeert kansen voor de gezamenlijke ontwikkeling van deze sectoren of onderdelen ervan. De vooronderstelling daarbij is dat uit een samenspel van deze bedrijfstakken innovatiekansen ontstaan voor de regio, met een mogelijke uitstraling naar de rest van de economie in de Noordvleugel en de rest van Nederland. Tezelfdertijd wordt voorondersteld dat een dynamische interactie van ICT en creatieve industrie de Noordvleugel ook beter internationaal op de kaart kan zetten.

² De monitor is onderdeel van een project van de Stichting Innovatie Alliantie, dat is ontwikkeld door iMMovator Cross Media Network in samenwerking met de Hogeschool Utrecht en de Hogeschool INHOLLAND Haarlem. Uit deze samenwerking is een specifiek op ICT, multimedia en creatieve industrie gericht leerbedrijf MP4.5 geboren. Eén van de centrale doelstellingen van dit leerbedrijf is het bevorderen van ondernemerschap bij afgestudeerden van het Hoger Beroeps Onderwijs en mogelijk in het verlengde daarvan: stimuleren van nieuwe bedrijvigheid.

Kennis- en expertisefunctie stichting iMMovator Cross Media Network

iMMovator heeft als doel de versterking van de cross media sector. Het invullen van de kennis- en expertisefunctie van iMMovator is in dit verband één van de kernactiviteiten. iMMovator verzamelt en bundelt kennis en onderhoudt een uitgebreid netwerk van experts om snel en flexibel deskundigheid te kunnen mobiliseren. De Cross Media Monitor 2006 is een belangrijk basisproduct voor de uitvoering van deze kennis- en expertisefunctie. De monitor zal periodiek worden gepubliceerd en brengt de economische ontwikkelingen van de ICT en de creatieve industrie in de Noordvleugel van de Randstad in kaart. Juist in dit gebied en in deze sectoren vinden volop cross mediale innovaties en ontwikkelingen plaats.

Maatwerkproducten

Met de Cross Media Monitor als basis kan iMMovator voor bedrijven, kennisinstellingen en overheden diverse maatwerkproducten ontwikkelen. Met het uitgebreide netwerk van experts kunnen de cross mediale trends, ontwikkelingen en innovaties worden geanalyseerd en geduid. Daarnaast werkt iMMovator nauw samen met verschillende kennis- en onderwijsinstellingen.

Voorbeelden van maatwerkproducten zijn kansenkaarten die inzicht geven in de innovatiekansen en mogelijke aanknopingspunten voor beleid- en bedrijfsstrategieën. Met expertworkshops kan iMMovator specifieke complexe vraagstukken belichten en kennisoverdracht faciliteren. Daarnaast kan gericht kwalitatief onderzoek worden verricht naar specifieke thema's of toekomstbeelden en scenario's worden uitgewerkt.

Daarnaast is het ook mogelijk om een Cross Media Monitor³ te maken waarin wordt ingezoomd op specifieke deelgebieden of steden⁴. De basisgegevens worden steeds volgens hetzelfde 'raster' opgesteld waardoor een snelle en kostenefficiënte productie mogelijk is. Bovendien zijn de gegevens uit verschillende gebieden onderling goed vergelijkbaar. De ervaring leert dat dit belangrijke inzichten oplevert in de economische dynamiek.

De Cross Media Monitor 2006 kan daarmee gezien worden als het eerste deel van een lange film die ons een beeld gaat geven van de economische ontwikkelingen van de ICT en de creatieve

³ Maatwerkproducten op basis van de Cross Media Monitor zijn co-producties van Hogeschool INHOLLAND en stichting iMMovator.

⁴ Voor het RES-gebied Gooi- en Vechtstreek is dit maatwerkproduct al gemaakt.

industrie in de Noordvleugel. De monitor bevat de facts and figures over de ontwikkelingen van de afgelopen jaren en de daaruit voortvloeiende conclusies. Deze zullen per regio/stad worden gematched met de expertise in het veld. Dat zijn de bedrijven, kennisinstituten en overheden die bij deze bedrijfstak in het bijzonder zijn betrokken. Zij ondervinden aan den lijve de gevolgen van de cross mediale ontwikkelingen die zo typerend zijn voor de sector. Hier ligt een gezamenlijk belang bij een helder, eenduidig en actueel inzicht in de ontwikkelingen in deze innovatieve sector. Dit geeft bedrijven, kennisinstituten en overheden niet alleen ieder afzonderlijk maar juist ook gezamenlijk⁵ de mogelijkheid te anticiperen op kansen en bedreigingen en dat te verwerken in hun beleid- en bedrijfsstrategieën.

1.4 Analyse en uitvoering

De monitor omvat kwantitatieve gegevens die resulteren uit een nadere analyse van een aantal bestaande databestanden door het lectoraat Media- en Entertainmentmanagement en de afdeling Innovatie en Ruimte van TNO Bouw en Ondergrond. De interpretatie van de bevindingen is mede gebaseerd op de uitkomsten van een expertworkshop.

De monitor presenteert kwantitatieve gegevens die resulteren uit een nadere analyse van een aantal bestaande databestanden. Daarbij gaat het allereerst om het Landelijk Informatiesysteem Arbeidsplaatsen en Vestigingen (LISA). Hier is uitgegaan van LISA, omdat deze bron voor alle te onderzoeken gemeenten cijfers heeft en een vergelijking met Nederland mogelijk maakt op het gewenste gedetailleerde niveau van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI). Het LISA is ooit opgezet voor de uitvoering van sociale zekerheidswetten en heeft thans primair tot taak om de werkgelegenheid in bedrijven te meten. LISA hanteert het Mutatieregister van de Vereniging van Kamers van Koophandel VVK als een van de bronnen voor het eigen register. Daarnaast worden ook andere bronnen gebruikt, zoals de Provinciaal Werkgelegenheidsenquête en gegevens van beroepsverenigingen. Men hoeft dus niet ingeschreven te staan bij de Kamer van Koophandel om in LISA voor te komen. In het bijzonder is de omvang, in termen van vestigingen, arbeidsplaatsen en toegevoegde waarde, en de regionale spreiding van zowel de ICT-sector als de creatieve industrie onderzocht. Ook is een vergelijking gemaakt met andere relevante sectoren van de economie. De toegevoegde waarde is berekend aan de hand van de Nationale Rekeningen.

Voor de duiding van de uitkomsten van de cijfermatige analyse zijn de belangrijkste resultaten besproken in een expertworkshop⁶. De inzichten die resulteerden uit deze workshop zijn verwerkt in de duiding en conclusies van het gepresenteerde empirische materiaal. De studie is uitgevoerd in zeer nauwe samenwerking van het Lectoraat Media en Entertainmentmanagement met TNO, afdeling Innovatie en Ruimte. Deze TNO afdeling heeft in samenspraak met het lectoraat de kwantitatieve analyse uitgevoerd en bouwstenen aangedragen voor de interpretatie van de resultaten.

⁵ Dit zou concreet uitgewerkt kunnen leiden tot de oprichting van een Cross Media Monitoring Groep per stad/regio bestaande uit stakeholders uit hier genoemde partijen aangevuld met wetenschappers en andere deskundigen. De kracht van deze groep is dat zij het bindend element vormen tussen bedrijven, kennisinstituten en overheden die onontbeerlijk is voor de economische ontwikkeling van de sector in de betreffende regio/stad.

⁶ Aan deze workshop namen deel: Jouko Huismans (Two Minds/iMMovator), Skylla Janssen (INHOLLAND), Olaf Koops (TNO Innovatie en Ruimte), Otto Raspe (Ruimtelijk Planbureau), Paul Rutten (INHOLLAND), Jeroen Saris (De Stad BV) en Menno Winterterp (Yacht). Verder hebben Ton van Mil (iMMovator) en Walter Manshanden (TNO) bijgedragen aan de interpretatie van het materiaal.

1.5 Opbouw

In het volgende hoofdstuk wordt nader ingegaan op de betekenis en concrete invulling van de bedrijfstakken ICT en creatieve industrie. Dat is nodig omdat voor een kwantitatieve bepaling van hun economisch belang concrete bedrijfstakken geïdentificeerd moeten worden, waarna ze kunnen worden meegewogen.

Daarna worden in aantal hoofdstukken de uitkomsten van dit deel van de monitor gepresenteerd. In hoofdstuk drie wordt een algemeen overzicht gegeven van de situatie in de Noordvleugel voor wat betreft belang en ontwikkeling van de sectoren ICT en creatieve industrie gezamenlijk. Daarbij wordt ook het belang van en de dynamiek in de afzonderlijke steden aangeduid. In hoofdstuk vier wordt ingegaan op de ontwikkeling van de creatieve industrie in de Noordvleugel. In hoofdstuk vijf gebeurt hetzelfde voor de ICT-industrie.

In hoofdstuk zes komen de grote steden in de Noordvleugel aan bod: Amsterdam, Utrecht en Amersfoort. Hoofdstuk zeven gaat in op het specifieke geval Hilversum, de stad die traditioneel aangeduid wordt als omroepstad en nadrukkelijk de ambitie koestert om zich te ontwikkelen tot kristallisatiepunt van de cross media industrie. Hoofdstuk acht geeft aan welke de belangrijkste ontwikkelingen zijn in de groeikernen: Haarlemmermeer, Nieuwegein en Almere. Hoofdstuk negen bespreekt het belang van ICT en creatieve industrie in de oudere middelgrote steden in de Noordvleugel: Haarlem, Zaanstad en Amstelveen.

Deze studie brengt de aard, het belang en de ontwikkeling van een tweetal sectoren in de Noordvleugel van de Randstad in kaart: informatie- en communicatietechnologie (ICT) en creatieve industrie. Meer in het bijzonder wordt het economische belang onderzocht, uitgedrukt in vestigingen, werknemers en toegevoegde waarde. Bovendien wordt nagegaan hoe deze sectoren zich in de economieën van de tien belangrijkste steden in de regio manifesteren.

In dit hoofdstuk wordt uiteengezet hoe in deze studie beide sectoren zijn gedefinieerd én hoe deze conceptuele definities zijn vertaald in een operationele definitie die het mogelijk maakt aard en omvang van beide sectoren vast te stellen. Daarbij wordt ook aangegeven waar in beide definities de overlap te vinden is. Aan het eind van het hoofdstuk wordt aangegeven hoe een vruchtbare interactie van ICT en creatieve industrie in de context van de economie van de Noordvleugel kan leiden tot een positieve dynamiek in dit landsdeel.

2.1 Informatie- en communicatietechnologie

ICT is geen nieuwe sector en bestaat in feite al sinds de uitvinding van de boekdrukkunst. Hij is de afgelopen decennia, door digitalisering, enorm in belang toegenomen, als sector van economische bedrijvigheid én als aanjager van innovatie in de gehele economie. Binnen de ICT worden drie deelsectoren onderscheiden: content, diensten en hardware.

Informatie- en communicatietechnologie (ICT) is een weids begrip. Het verwijst naar het brede domein waarin bedrijven en instellingen opereren die zich toeleggen op het creëren, produceren, uitgeven, distribueren en faciliteren van (elektronische) informatie en communicatie. Daarbij horen ook het vervaardigen van apparatuur om deze processen (inclusief consumptie van informatie en uitwisselen van informatie) mogelijk te maken. Hierbij moet in het oog gehouden worden dat ICT in die zin geen activiteit van de afgelopen decennia is. Een van de meest revolutionaire ICT ontwikkelingen uit de menselijke geschiedenis is de uitvinding van de boekdrukkunst en de talloze innovaties die daarin hebben plaatsgehad. Dat heeft bijvoorbeeld tot gevolg dat drukkerijen tot de ICT sector behoren, niet omdat ze zonder uitzondering van digitale technologie gebruikmaken, maar omdat ze de distributie van informatie mogelijk maken.

Deze ICT sector heeft door digitalisering, in het bijzonder in de Noordvleugel van de Randstad, een enorme stimulans gekregen. Ze zorgt als belangrijke sector van economische bedrijvigheid voor werkgelegenheid en toegevoegde waarde. Uit eerder onderzoek is gebleken dat de Noordvleugel binnen Nederland een belangrijke concentratie van activiteiten laat zien in deze sector, in het bijzonder in diensten en content. Hardware activiteiten zijn in het bijzonder geconcentreerd in zuidoost Nederland in de regio Eindhoven (Rutten 2001; Manshanden en Jurgens 2001). In de groei van de Amsterdamse economie over de jaren 1996-2002 had ICT/nieuwe media een aandeel van 20,3 duizend van de in totaal 93 duizend banen. Van elke vijf banen die Amsterdam er bij kreeg in de jaren 1996-2002, kwam ruim één gecreëerde baan op het conto van de sector de ICT/nieuwe media (Rutten, Manshanden et al 2004).

Daarnaast leidt de toepassing van nieuwe diensten die door de ICT sector wordt aangeboden tot een verbetering van de prestaties van bedrijven in het algemeen. Informatie speelt een centrale rol in een groot aantal economische en maatschappelijke processen. Verbeteringen in de wijze waarop informatie maatschappelijk en economisch kan worden benut zorgen voor innovaties. Mede als gevolg hiervan wordt er wel gesproken van de informatiesamenleving. In een nog breder verband wordt gesproken van de kenniseconomie. Kennis is een productiefactor die van doorslaggevend belang is voor concurrentiekracht en innovatievermogen. Informatie- en communicatietechnologie is een belangrijk instrument om kennisontwikkeling en kennisdistributie mogelijk te maken. Digitalisering, in het bijzonder de opkomst van digitale elektronische netwerken, leidt bovendien tot tal van nieuwe producten in sectoren die zich van oudsher

op de exploitatie van informatie en communicatie toeleggen, zoals de creatieve industrie en de (tele)communicatie-sector. Ook dat proces volstrekt zich in het bijzonder in de Noordvleugel van de Randstad.

ICT is dus niet louter van economisch belang als economische sector, maar vooral ook als enabler van algemene innovatie, concurrentiekracht en economische groei.

2.1.1 Deelsectoren en definities

Binnen de ICT sector kunnen verschillende activiteiten en deelsectoren onderscheiden worden. Hier wordt uitgegaan van een driedeling in subsectoren. Onder die subsectoren valt dan een aantal specifiek te onderscheiden bedrijfstakken zoals die terugkomen in de indeling die door instanties in Nederland als de Kamers van Koophandel en het Centraal Bureau voor de Statistiek worden gebruikt. Dat is de zogenaamde Standaard Bedrijfsindeling (SBI). De belangrijkste databestanden over economische bedrijvigheid in Nederland gebruiken deze indeling. De drie deelsectoren die hier worden onderscheiden zijn: (1) diensten, (2) content, (3) hardware.

- Onder diensten vallen alle vormen economische bedrijvigheid gericht op zakelijke klanten en consumenten om informatie- en communicatieprocessen tussen personen en ten aanzien van gegevens te faciliteren, anders dan het ontwikkelen en produceren van apparatuur en andersoortige materiële voorzieningen.
- Onder content vallen alle vormen economische bedrijvigheid gericht op zakelijke klanten en consumenten met het doel informatie te ontwikkelen, produceren en uit te geven.
- Onder hardware vallen alle vormen economische bedrijvigheid gericht op zakelijke klanten en consumenten om informatie- en communicatieprocessen tussen personen en ten aanzien van gegevens te faciliteren, door middel van het ontwikkelen en produceren van apparatuur en andersoortige noodzakelijke materiële voorzieningen.

De specifieke operationele definitie van informatie- en communicatietechnologie en de daarbinnen onderscheiden deelsectoren op basis van de zogenaamde SBI-codes, is opgenomen in bijlage 10 van dit rapport.

2.2 Creatieve industrie

In de creatieve industrie staat de productie van betekenis centraal. Net als ICT is de creatieve industrie in meerdere opzichten van economisch belang:

(1) als sector die zorgt voor economische waarde en werkgelegenheid, (2) als aanjager van concurrentie- en innovatievermogen van de gehele economie en (3) als essentieel onderdeel van het culturele klimaat waarin grensverleggende en innovatieve kenniswerkers zich graag vestigen. Binnen deze sector worden drie verschillende domeinen onderscheiden:

- (1) kunsten en cultureel erfgoed (voornamelijk publiek gefinancierd),
- (2) media- en entertainmentindustrie (privaat gefinancierd en gericht op een groot publiek) en
- (3) creatieve zakelijke dienstverlening (privaat gefinancierd en gericht op de zakelijke markt).

Behalve ICT kent de sector creatieve industrie ook een sterke concentratie in de Noordvleugel (Rutten, Manshanden et al 2004). Creatieve industrie verwijst naar een aantal bedrijfstakken waarin creatieve, symbolische productie, ondernemerschap en marktgerichtheid op een besliste en doeltreffende manier worden gecombineerd. Het gaat daarbij om een specifieke vorm van bedrijvigheid die goederen en diensten voortbrengt die het resultaat zijn van individuele of collectieve creatieve arbeid én ondernemerschap. Betekenis is het belangrijkste element van deze producten en diensten. Ze worden aangeschaft door consumenten en zakelijke afnemers omdat ze een betekenis oproepen, een waardeconnectie tot stand brengen. Daarmee speelt de creatieve industrie een belangrijke rol in ontwikkeling en onderhoud van levensstijlen en culturele identiteiten van (sub)groepen in de samenleving.

Ook het economische belang van de creatieve industrie is meerderlei. Allereerst zorgt ze als sector voor werkgelegenheid en toegevoegde waarde. Ze heeft in de voorbije jaren een groei laten zien die de gemiddelde groei in werkgelegenheid en toegevoegde waarde overtreft (Kloosterman 2004, Manshanden, Raspe & Rutten 2004, Manshanden et al 2004).

Ten tweede is een belangrijk deel van de activiteiten in de creatieve industrie een drijvende kracht achter innovatievermogen en concurrentiekracht in de economie als geheel. Betekenis, ervaring en levensstijlwaarde bepalen in toenemende mate de economische waarde van goederen en diensten. De creatie van die waarde geschiedt vooral door bedrijven uit de creatieve industrie (van vormgevers tot communicatiebureaus en entertainment bedrijven) of door mensen in creatieve beroepen die in het algemene bedrijfsleven werkzaam zijn. Samen met kennis is creativiteit een belangrijke voorwaarde voor economische groei.

Tenslotte draagt een uitgebreide presentie van de creatieve industrie bij aan een specifiek klimaat in de stedelijke omgeving, dat aantrekkelijk is voor creatief talent. Steden waarin de creatieve sector in ruime mate aanwezig is kennen doorgaans een relatief open en tolerant klimaat waar kenniswerkers in staat zijn in hun professionele praktijk grensverleggend bezig te zijn. De beschikbaarheid van talent dat kan bijdragen aan innovatie en vernieuwing is een belangrijke concurrentiefactor voor stedelijke economieën. Verschillende onderdelen van de creatieve industrie, in het bijzonder die onderdelen die zorgen voor een cultureel aanbod (variërend van theaters, concertzalen, bioscopen en galleries), dragen bij aan een dergelijk klimaat. Dat is een sterke troef in de strijd om talent (vgl. Florida 2002, 2005, Rutten 2006).

2.1.1 Deelsectoren en definities

De creatieve industrie is een verzamelbegrip waaronder verschillende bedrijfstakken zijn samengebracht. Op basis van hun onderlinge verschillen en overeenkomsten is het mogelijk om binnen de creatieve industrie een aantal zinvolle deelsectoren te onderscheiden. Net als bij de sector ICT wordt hier een onderscheid gemaakt in een drietal hoofddomeinen. Voor elk van hen is een aantal kenmerken in onderstaande tabel opgenomen. In sommige gevallen is er sprake van een gemeenschappelijk kenmerk van een tweetal specifieke deelsectoren, terwijl in ander geval er sprake is van een andere verbinding van twee andere deelsectoren. Onderscheiden worden de kunsten en het cultureel erfgoed, de media- en entertainmentindustrie en de creatieve zakelijke dienstverlening.

2 ICT en creatieve industrie

Tabel 2.1: Creatieve industrie in drie deelsectoren

	Kunsten en cultureel erfgoed	Media- en Entertainmentindustrie	Creatieve zakelijke dienstverlening
Dominante financiering	• Overheidssubsidies	• Markt	• Markt
Soort Markt	• Overheid	• Consumentenmarkt	• Zakelijke markt
Kenmerken van productie en distributie	• Kleinschalig • Arbeidsintensief • Vaak face-to-face • Individueel én collectief	• Complex, grootschalig • ICT voor (re)productie en distributie • Arbeidsintensief • Kapitaalsintensief • Collectief	• Van kleinschalig tot grootschalig • Arbeidsintensief, soms kapitaalsintensief • Individueel én collectief • Vaak face-to-face
Dominante Ideologie	• Artistischeiteit • Authenticiteit • Onafhankelijkheid • Auteurschap	• Populaire cultuur • Authenticiteit én marktgerichtheid • Collectieve productie en auteurschap	• Artistischeiteit én klantgerichtheid • Authenticiteit, functionaliteit én marktgerichtheid • Auteurschap én collectieve productie
Typerende Voorbeelden	• Beeldende kunst • Podiumkunsten • Literatuur • Archieven	• Omroep • Muziekindustrie • Film- en video-industrie • Print Uitgevers • Live-entertainment	• Vormgeving (inclusief mode) • Reclame • Architectuur

(Bron: Rutten, Manshanden et al. 2004)

- Voor de creatieve productie binnen de kunsten en het cultureel erfgoed geldt doorgaans dat artistieke motieven en een bepaalde esthetische noodzaak centraal staan en pas in tweede instantie andere motieven, zoals economische, een rol spelen. De kunsten nemen een bijzondere positie in cultuur en samenleving in. De nationale, de provinciale én de gemeentelijke overheden kiezen ervoor om de kunsten niet aan de markt voor vraag en aanbod over te laten, maar stellen voor creatie, productie, uitgave en distributie publieke gelden ter beschikking. Deze overheden financieren niet alleen de actueel geproduceerde kunsten, maar ook het culturele erfgoed, vaak de bron van de zogenaamde 'authentieke cultuur'. In de afgelopen jaren is industrieel erfgoed op grote schaal herontwikkeld als creatieve productie omgeving waarin de verschillende segmenten van de creatieve industrie de kans krijgen zich te ontploegen en te ontwikkelen. Daarnaast wordt het audiovisuele erfgoed gezien als een belangrijk onderdeel van de content die in de vorm van nieuwe diensten, bijvoorbeeld themakanalen voor digitale televisie, op de markt worden ontwikkeld.
- De media- en entertainmentindustrie opereert op de consumentenmarkt en is in vergelijking met de kunstensector, zeer marktgedreven. Het overgrote deel van de inkomsten in bedrijfstakken als de muziekindustrie, de omroep, de printuitgeverij en de film- en video-industrie komt van de exploitatie van goederen en diensten op de markt. Overheidssubsidie speelt over het geheel genomen een kleine rol. Belangrijkste uitzonderingen vormen de Publieke Omroep, de Nederlandse filmindustrie en de incidentele perssubsidies die door publieke organisaties aan persorganen of journalisten worden verleend. In termen van schaal is deze tak omvangrijker en complexer en over het algemeen genomen kapitaalsintensiever dan de kunsten. Dat neemt niet weg dat de grote nationale artistieke instituties als het Rijksmuseum, de Nederlandse Opera en het Concertgebouw qua arbeids- en kapitaalsintensiteit de meeste Nederlandse media- en entertainmentbedrijven overtreffen.

- Bedrijven die gerekend worden tot de creatieve zakelijke dienstverlening opereren op de zakelijke markt. Producten en diensten die zij toeleveren voegen symbolische waarde toe aan de producten en diensten die hun afnemers op de markt brengen. Belangrijkste sectoren hierbinnen zijn de architectuur, adviesbureaus op het terrein van ruimtelijke ordening en verkeer, vormgeving (inclusief mode) en reclame. De basis van de activiteiten van deze creatieve bedrijven is dat ze direct helpen de concurrentiepositie van andere bedrijven te vergroten. Dat doen ze door de betekenis en belevingsaspecten van hun producten en diensten te verbeteren, of in meer algemene zin, ervoor te zorgen dat de producten en diensten ook cultureel aansluiting hebben bij de beoogde doelgroep.

De specifieke operationele definitie van creatieve industrie en de daarbinnen onderscheiden deelsectoren op basis van de zogenaamde SBI-codes, is opgenomen in bijlage 10 van dit rapport.

2.3 ICT en creatieve industrie: overlap, aansluiting en uitdaging

De zogenaamde contentsector vormt de verbindende schakel tussen creatieve industrie en ICT en zorgt voor de overlap in de definitie van beide sectoren. Informatie, kennis en ervaring vormen de verbinding van deze sectoren met de bestaande maatschappelijke en economische dynamiek, vaak aangeduid met kenniseconomie, informatiesamenleving en experience economy. In dat licht is het niet verwonderlijk dat beide sectoren functioneren als aanjagers van innovatie en groei in de bredere economie. ICT is een enabling technology en de creatieve industrie zorgt voor creatie van belevings- en leefstijlwaarde van producten en diensten. De gecombineerde kracht van beide sectoren kan ontwikkeld worden als een hefboom voor de economie van de Noordvleugel. Een uitstekende, breedbandige elektronische infrastructuur creëert een deel van de gewenste condities om de ontwikkeling van de Noordvleugel tot een laboratorium, ontwikkeldomein en pilotmarkt voor nieuwe producten en diensten mogelijk te maken. Tezelfdertijd is de verdere ontwikkeling van interpersoonlijke netwerken waarin de voor innovatie gewenste nieuwe verbindingen en combinaties tot stand kunnen komen, zodat creativiteit, kennis en competenties optimaal benut kunnen worden, noodzakelijk. De volgende hoofdstukken van deze studie schetsen een beeld van de aard, het belang en de regionale spreiding van ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel en bieden inzicht in de vraag hoe de Noordvleugel gepositioneerd is om deze uitdaging op te pakken.

Zoals al eerder is aangegeven is er sprake van een overlap in de soorten bedrijfstakken die tot de sectoren ICT en creatieve industrie gerekend worden. Dat is niet verwonderlijk. In beide domeinen staat informatie centraal. In de ICT sector gaat het om activiteiten die gericht zijn op het faciliteren van informatie en communicatie met behulp van technologie. In de creatieve industrie staat creatie, productie en exploitatie van informatie als zodanig centraal. In de uitwerking van beide definities in concrete benoembare bedrijfstakken komt de overlap tot uiting. Alle bedrijfstakken die tot de media- en entertainmentindustrie gerekend worden én de vormgeving- en reclamebedrijven, worden zowel tot de creatieve industrie als tot de ICT gerekend. Binnen het ICT jargon spreekt men in dit verband over de contentbedrijven. In de volgende hoofdstukken zal blijken dat deze situatie een heldere rapportage van aard en belang van ICT en creatieve industrie, bemoeilijkt, maar zeker niet in de weg staat.

De bedrijfstak content is de factor die zorgt voor vervlechting van beide sectoren. De centrale rol die informatie, kennis en ervaring in zowel ICT en creatieve industrie inneemt vormt de belangrijkste verbinding van deze sectoren met de bestaande maatschappelijke en economische dynamiek. We spreken immers over de actuele samenleving als de informatiemaatschappij; terwijl we tezelfdertijd spreken over de kenniseconomie, de experience economy en de creatieve economie. Deze aanduidingen impliceren een belangrijke rol voor zowel ICT en creatieve industrie in concurrentiekracht en innovatievermogen van een regio.

Bovendien zorgt de digitale revolutie voor een verdere vervaechting van beide sectoren. De toekomst van het overgrote deel van de creatieve industrie (inclusief de creatieve zakelijke dienstverlening en de kunsten) ligt immers in het digitale domein. Juist in die ontwikkeling ligt voor de Noordvleugel een enorme kans op economische ontwikkeling.

Bovendien geldt zowel voor de informatie- en communicatietechnologie sector als voor de creatieve industrie dat ze functioneren als aanjagers van algemene economische ontwikkeling. Hun ontwikkeling heeft een effect op de rest van de economie. ICT is een 'enabling technology' die processen, systemen en diensten verbetert, terwijl de creatieve industrie zorgt voor de creatie van belevings- en leefstijlwaarde van producten. In die zin kan de gecombineerde ontwikkeling van beide sectoren innovaties voortbrengen die een versterkend effect op de gehele economie hebben. De gecombineerde kracht van beide sectoren kan daarmee ontwikkeld worden als een enorme hefboom voor de hele Noordvleugel economie. Daarmee wordt de combinatie van ICT en creatieve industrie een 'double boost' voor het economische tij in deze regio.

Een dergelijke potentiële kansrijke ontwikkeling heeft nood aan goede voorzieningen. Die bestaan onder meer uit goede ICT-faciliteiten. Om de processen van ontwikkeling en samenwerking te faciliteren én ontwikkelde diensten op een snelle en efficiënte manier met afnemers (zakelijk of consumenten) te kunnen delen is een adequate en hoogwaardige communicatie-infrastructuur, die laagdrempelig en vrij toegankelijk is, noodzakelijk. De te verwachte positieve economische effecten vormen tezelfdertijd de onderbouwing voor de ontwikkeling en aanleg ervan. Een productieve relatie tussen breedbandinfrastructuur en gecombineerde zakelijke ontwikkeling van de ICT sector en de creatieve industrie in een regio als de Noordvleugel ligt immers voor de hand. Met de ontwikkeling van een geschikte elektronische infrastructuur kan de Noordvleugel uitgroeien tot een laboratorium, ontwikkeldomein en pilotmarkt voor nieuwe producten en diensten voor creatieve economie en informatiesamenleving, regionaal, nationaal en zelfs mondiaal.

Naar analogie van de netwerken voor elektronische communicatie zijn voor een productieve ontwikkeling van ICT en creatieve industrie interpersoonlijke verbindingen tussen verschillende partijen in verschillende rollen met verschillende competenties noodzakelijk. Innovatie is vaak het resultaat van onverwachte coalities en nieuwe combinaties die niet altijd vanzelf tot stand komen. Ze komen gemakkelijker tot stand in een cultureel rijk, dynamisch en creatief milieu. Een kenmerk van zowel de creatieve industrie als de ICT sector is dat ze vaak in wisselende formaties op projectbasis samenwerken. Behalve geschikte elektronische netwerken die resulteren uit investeringen in hardware, hebben deze sectoren behoefte aan de juiste interpersoonlijke netwerken die de 'software' vormen die ervoor zorgt dat de creatieve content in combinatie met ICT kennis, expertise en competenties kunnen renderen voor de Noordvleugel⁷.

⁸ Zie ook het visiedocument 'Investeren in verbindingen', een visie op ICT en nieuwe media in de Noordvleugel, juni 2006

In dit hoofdstuk wordt allereerst een overzicht gegeven van het belang, de aard en de regionale spreiding van ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel. Tevens wordt de ontwikkeling van beide sectoren in de periode 1996-2005 beschreven. Dat gebeurt aan de hand van het aantal banen en vestigingen in beide sectoren en toegevoegde waarde die wordt gerealiseerd.

3.1 Banen in creatieve industrie en ICT

- De Noordvleugel laat een sterke concentratie van bedrijvigheid in creatieve industrie en ICT zien. Van de Nederlandse banen in beide sectoren gezamenlijk (ruim 500.000) is bijna 35 procent (ruim 117 duizend) in de Noordvleugel te vinden, terwijl van het totale aantal banen in Nederland iets minder dan 23 procent in de Noordvleugel te vinden is.
- De creatieve industrie is sterker geconcentreerd in de Noordvleugel (40 procent) dan ICT (35 procent).
- De concentratie van ICT en creatieve industrie binnen de Noordvleugel is sterk in de tien grootste steden. Zij herbergen 77 procent van alle Noordvleugel banen in ICT en creatieve industrie, terwijl ze 70 procent van alle Noordvleugel banen voor hun rekening nemen. Het grootste aantal banen in beide sectoren bevindt zich in Amsterdam (31 procent van de Noordvleugel).
- Het gezamenlijke aandeel van ICT en creatieve industrie in het totale aantal banen in de Noordvleugel economie is met 10,5 procent aanmerkelijk hoger dan het landelijke gemiddelde van 6,9 procent. De sterkste relatieve concentratie betreft Hilversum. Ruim 30 procent van de banen in die gemeente is te vinden in creatieve industrie en ICT.
- De werkgelegenheid in ICT en creatieve industrie ontwikkelt zich in de periode 1996-2002 bijzonder positief. In de jaren daarna tot 2004 is er sprake van een terugloop. 2005 laat een herstel zien.
- ICT en creatieve industrie zijn in de gehele periode 1996-2005 gezamenlijk verantwoordelijk voor 14,5 procent van de totale nieuwe werkgelegenheid die in de Noordvleugel is gecreëerd. In beide sectoren gezamenlijk kwamen er in die periode ruim 45 duizend nieuwe banen bij. Van alle nieuwe banen die in Nederland in de periode 1996-2005 werden gecreëerd, kwam bijna de helft (47 procent) tot stand in de Noordvleugel.
- De gemiddeld jaarlijkse banengroei in de jaren 1996-2005 ligt in de sectoren ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel met 3,3 procent ruim boven het landelijke gemiddelde van 2,3 procent.
- De steden in de Noordvleugel laten een verschillend patroon zien. In sommige gemeentes (Almere, Amersfoort, Haarlemmermeer, Utrecht, Amsterdam, Nieuwegein en Hilversum) groeit het aantal banen in ICT en creatieve industrie harder dan de in plaatselijke economie als geheel. In andere blijft zij daarbij achter (Haarlem, Nieuwegein en Amstelveen).

De Noordvleugel is, uitgedrukt in het aantal banen, goed voor bijna een kwart van de totale Nederlandse economie. Het belang van deze regio in de sectoren creatieve industrie en ICT is aanmerkelijk groter.

3.1.1 Banen in 2005

Tabel 3.1 geeft het aantal banen in de creatieve industrie en ICT in de Noordvleugel en Nederland aan per 2005. Van alle banen in de creatieve industrie in Nederland is maar liefst 40 procent (86.874) in de Noordvleugel te vinden. Voor ICT is dat ruim een derde (144.805).

Het totale aantal banen in ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel bedraagt 177.549: 34,5 procent van het totale aantal banen in deze sectoren in Nederland.⁸ Er is dus sprake van een duidelijke concentratie van beide sectoren in deze regio.

⁸ Het totale aantal banen in ICT en creatieve industrie is lager dan de optelling van het vermelde aantal banen in elk van deze sectoren afzonderlijk. Dat komt door de overlap in de banen die tot ICT en creatieve industrie worden gerekend. Datgene wat als de deelsector content wordt aangeduid wordt zowel bij de ICT sector als tot de creatieve industrie gerekend. Zie ook paragraaf 2.3.

3 Creatieve Industrie en ICT in de Noordvleugel

Tabel 3.1: Totaal aantal banen in de creatieve industrie en ICT voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten (2005)

	Creatieve Industrie	ICT	ICT en creatieve industrie *	Totaal aantal banen	Aandeel creatieve industrie	Aandeel ICT	Aandeel creatieve industrie en ICT
Nederland	217.371	418.720	514.064	7.441.596	2,9%	5,6%	6,9%
Noordvleugel	85.874	144.805	177.549	1.687.444	5,1%	8,6%	10,5%
<i>Top 10 steden</i>	68.107	109.793	136.101	1.174.606	5,8%	9,3%	11,6%
<i>Overig</i>	17.767	35.012	41.448	512.838	3,5%	6,8%	8,1%

Bron: LISA

* Totaal van banen in creatieve industrie en ICT is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De deelsector content is onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

Van alle banen in de Noordvleugel bevindt zich 70 procent in de tien grootste steden van die regio. Van de banen in de creatieve industrie die de Noordvleugel herbergt, is zelfs bijna 80 procent (ruim 68 duizend) in de tien grootste steden te vinden. Voor ICT is dat 76 procent (bijna 110 duizend banen). Voor ICT en creatieve industrie samen 77 procent (ruim 136 duizend banen). ICT en creatieve industrie zijn dus in het bijzonder geconcentreerd in de grote steden van de Noordvleugel.

In de totale Nederlandse economie⁹ zijn de sectoren creatieve industrie en ICT samen verantwoordelijk voor 6,9 procent van de totale werkgelegenheid. In de Noordvleugel is dat 10,5 procent. In de top 10 gemeenten van de Noordvleugel is dat zelfs 11,6 procent. Echter ook in de andere dan de top 10 gemeenten van de Noordvleugel is de presentie van ICT en creatieve industrie met 8,1 procent groter dan het landelijke gemiddelde.

Tabel 3.2 laat voor de top 10 steden het aantal banen en hun aandeel in de creatieve industrie en ICT in de Noordvleugel zien. Amsterdam is goed voor 27 procent van alle banen in de Noordvleugel. De hoofdstad neemt echter 31 procent van de Noordvleugelbanen in creatieve industrie en ICT voor haar rekening. De sterkste relatieve concentratie in de Noordvleugel bevindt zich echter in Hilversum. De Hilversumse economie is verantwoordelijk voor drie procent van alle Noordvleugelbanen. De gemeente neemt echter acht procent van alle banen in de creatieve industrie en ICT in de Noordvleugel voor haar rekening. De stad is daarmee het derde concentratiegebied voor ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel na Amsterdam en Utrecht (dertien procent).

⁹ Waar de Noordvleugel economie deel van uitmaakt.

3 Creatieve Industrie en ICT in de Noordvleugel

Tabel 3.2: Aantal en aandeel banen in de creatieve industrie en ICT in de Noordvleugel (2005)

	Creatieve industrie	Aandeel creatieve industrie Noordvleugel	ICT	Aandeel ICT Noordvleugel	ICT en creatieve industrie*	Aandeel ICT en creatieve industrie Noordvleugel	Aandeel banen in totale economie
Amsterdam	31.335	36%	42.038	29%	54.625	31%	27%
Utrecht	8.705	10%	17.965	12%	23.511	13%	12%
Hilversum	10.487	12%	12.986	9%	13.706	8%	3%
Amersfoort	4.386	5%	8.018	6%	11.090	6%	4%
Haarlemmermeer	3.198	4%	7.676	5%	8.776	5%	7%
Haarlem	3.320	4%	5.790	4%	6.900	4%	4%
Nieuwegein	1.367	2%	4.817	3%	5.340	3%	3%
Almere	1.840	2%	4.565	3%	5.168	3%	4%
Amstelveen	2.022	2%	3.178	2%	3.573	2%	2%
Zaanstad	1.447	2%	2.760	2%	3.412	2%	2%
Totaal top 10 steden **	68.107	79%	109.793	76%	136.101	77%	70%
Overige Noordvleugel	17.767	21%	35.012	24%	41.448	23%	30%
Totaal Noordvleugel	85.874	100%	144.805	100%	177.549	100%	100%

Bron: LISA

* Totaal van banen creatieve industrie en ICT is lager dan optelsom van aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in definities.

De deelsector content is onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

** De top 10 steden zijn bepaald en gesorteerd op basis van het aantal banen in de ICT en creatieve industrie.

Tabel 3.3 geeft de onderlinge verhouding tussen ICT en creatieve industrie voor de top 10 gemeenten weer en hun aandeel in de totale economie van deze steden. Hilversum is het sterkst gespecialiseerd in deze sectoren met een werkgelegenheidsaandeel van ruim 30 procent in 2005 maar ook in Amersfoort (14,7 procent), Amsterdam (11,8 procent), Utrecht (11,8 procent), Nieuwegein (12,1 procent) en Haarlem (10,1 procent) zijn ICT en creatieve industrie van bijzonder belang.

ICT en creatieve industrie zijn niet voor alle steden in de Noordvleugel van even groot belang. Dat blijkt uit een vergelijking van het relatieve belang van ICT en creatieve industrie ten opzichte van elkaar in tabel 3.3. Daarin wordt de ICT sector gepresenteerd exclusief de deelsector content. Die wordt hier wél meegeteld binnen de categorie creatieve industrie. Daarmee ontstaat een zuiverder beeld van de verhoudingen.

Het blijkt dat zelfs dan, slechts in drie van de top 10 steden uit de Noordvleugel de creatieve industrie (inclusief de deelsector content) in termen van banen de overhand heeft op ICT (exclusief de deelsector content): Amsterdam (57 procent), Hilversum (77 procent) en Amstelveen (57%). De stad die het meest gespecialiseerd is in ICT (exclusief deelsector content) is Nieuwegein (74 procent).

3 Creatieve Industrie en ICT in de Noordvleugel

Tabel 3.3: Aantal banen ICT en creatieve industrie, onderlinge verhouding en aandeel in de totale economie voor Nederland (2005)

	Totaal banen ICT en creatieve industrie	% creatieve industrie (incl. content)	% ICT (excl. content) *	% ICT en creatieve industrie in totale economie
Amsterdam	54.625	57%	43%	11,8%
Utrecht	23.511	37%	63%	11,8%
Hilversum	13.706	77%	23%	30,5%
Amersfoort	11.090	40%	60%	14,7%
Haarlemmermeer	8.776	36%	64%	7,1%
Haarlem	6.900	48%	52%	10,1%
Nieuwegein	5.340	26%	74%	12,1%
Almere	5.168	36%	64%	8,2%
Amstelveen	3.573	57%	43%	9,4%
Zaanstad	3.412	42%	58%	6,1%

Bron: LISA

* Totaal van banen creatieve industrie en ICT is lager dan optelsom van aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in definities. De deelsector content is onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

3.1.2 Banengroei 1996-2005

Tabel 3.4 geeft de groei weer van het aantal banen in de ICT, creatieve industrie en totale economie in de periode 1996-2005. In deze periode zijn in Nederland netto ruim één miljoen banen gecreëerd. Creatieve industrie en ICT zijn samen verantwoordelijk voor bijna 97 duizend (9,3 procent) daarvan. De Noordvleugel levert bijna 47 procent (ruim 45 duizend banen) van de nieuwe banen in ICT en creatieve industrie in Nederland. Daardoor is het aandeel van de Noordvleugel in de banen in creatieve industrie en ICT gestegen van ruim 31,5 procent (132,2 duizend) in 1996 naar 34,5 procent in 2005 (177,5 duizend, vgl. tabel 3.3). Het aandeel van ICT en creatieve industrie in de totale banengroei in de Noordvleugel is met 14,5 procent aanmerkelijk groter dan datzelfde aandeel in Nederland als geheel, namelijk 9,3 procent. In de top 10 steden ligt het aandeel in de banengroei zelfs boven de vijftien procent.

De concentratie van beide sectoren in de Noordvleugel is daarmee in het voorbije decennium fors toegenomen. Bovendien onderstrepen deze cijfers het belang van beide sectoren als banenmotor voor de Noordvleugel.

Tabel 3.4: Groei banen ICT, creatieve industrie en totale economie Nederland, Noordvleugel en top 10 gemeenten Noordvleugel (1996-2005)

	ICT en creatieve industrie 1996	Groei creatieve industrie 1996-2005	Groei ICT 1996-2005	Groei ICT en creatieve industrie 1996-2005*	Groei totale economie 1996-2005	% ICT en creatieve industrie in totale groei
Nederland	417.376	52.861	69.141	96.688	1.042.369	9,3%
Noordvleugel	132.332	22.844	32.962	45.217	312.171	14,5%
Top 10 Steden	100.577	17.951	24.862	35.524	235.613	15,1%
Overig Noordvleugel	31.755	4.893	8.100	9.693	76.558	12,7%

Bron: LISA

* Totaal van banen in creatieve industrie en ICT is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De deelsector content is een onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

Tabel 3.5 toont de groei in banen in de periode 1996-2005 voor de top 10 steden. Het patroon dat voor de gehele Noordvleugel geldt, blijkt niet onverkort op te gaan voor elk van de onderscheiden gemeenten binnen de top 10. In Hilversum, Utrecht, Zaanstad, Amersfoort en Amsterdam dragen creatieve industrie en ICT substantieel bij aan de banengroei in de periode 1996-2005. Haarlem laat als enige in de top 10 steden een terugloop zien in banen in ICT en een zeer bescheiden groei in creatieve industrie.

Tabel 3.5: Groei aantal banen ICT, creatieve industrie en totale economie in de top 10 steden van de Noordvleugel (1996-2005)

	ICT en creatieve industrie 1996	Groei creatieve industrie 1996-2005	Groei ICT 1996-2005	Groei ICT en creatieve industrie 1996-2005*	Groei totale economie 1996-2005	% ICT en creatieve industrie in totale groei
Amsterdam	39.951	7.910	8.797	14.674	88.911	16,5%
Utrecht	16.659	3.526	4.470	6.852	27.380	25,0%
Hilversum	11.803	1.877	1.581	1.903	5.255	36,2%
Amersfoort	6.055	1.585	3.723	5.035	20.445	24,6%
Haarlemmermeer	5.714	1.779	2.886	3.062	38.664	7,9%
Haarlem	7.678	164	-879	-778	2.817	-27,6%
Nieuwegein	4.046	178	1.208	1.294	12.518	10,3%
Almere	2.414	493	2.787	2.754	30.553	9,0%
Amstelveen	3.187	241	290	386	7.718	5,0%
Zaanstad	3.070	198	-1	342	1.352	25,3%

Bron: LISA

* Totaal van banen in creatieve industrie en ICT is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De deelsector content is een onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

Tabel 3.6 duidt de gemiddelde jaarlijkse procentuele groei van het aantal banen in de ICT en de creatieve industrie. De gemiddelde banengroei in creatieve industrie en ICT in Nederland in de periode 1996-2005 is bovengemiddeld. De creatieve industrie blijkt een forse groeier (3,1 procent), terwijl dat voor ICT in mindere mate geldt (twee procent). Voor beide sectoren samen resulteert een groeicijfer van 2,3 procent, dat hoger uitvalt dan de algemene landelijke groei van 1,7 procent.

In de vergelijking van de groeicijfers in de Noordvleugel met het landelijke beeld, valt allereerst op dat de ICT sector in de Noordvleugel een aanmerkelijk groter groeicijfer laat zien dan landelijk gemiddeld: 2,9 procent tegen twee procent. Voor creatieve industrie geldt dat in mindere mate (3,5 tegen 3,1 procent).

Het totale groeicijfer van ICT en creatieve industrie samen, is één procent hoger in de Noordvleugel dan in Nederland als geheel. Daarbij moet in ogenschouw genomen worden dat de groei van de gehele Noordvleugel economie positief afsteekt bij de rest van het land: 2,3 procent tegen 1,7 procent groei. Echter ook de vergelijking van de banengroei in de totale Noordvleugel economie met de groei van banen in ICT en creatieve industrie valt ruim in het voordeel van de laatste sectoren uit: 2,3 tegen 3,3 procent.

In de vergelijking van de top 10 steden met de rest van de Noordvleugel komen dit maal geen grote verschillen naar voren voor wat betreft de groei van de afzonderlijke sectoren ICT en creatieve industrie. Dit alles met dien verstande dat de groei in de afzonderlijke sectoren in de rest van de Noordvleugel iets hoger is dan in de top 10 steden. Bij de groei van ICT en creatieve industrie samen zien we echter dat de top 10 steden jaarlijks met 3,4 procent groeiden tegenover drie procent van de rest van de Noordvleugel. Deze opmerkelijke omslag is te verklaren door de overlap van de deelsector content in ICT en creatieve industrie. In de top 10 van de Noordvleugel is de content industrie namelijk minder dan gemiddeld gegroeid.

3 Creatieve Industrie en ICT in de Noordvleugel

Bij de groei van de afzonderlijke sectoren in de top 10 steden drukt de deelsector content de groei van zowel ICT als creatieve industrie, maar bij het totaal van de ICT en creatieve industrie is gecorrigeerd voor dit dubbel neerwaarts effect.

Tabel 3.6: Gemiddelde procentuele, jaarlijkse groei aantal banen in ICT, creatieve industrie en totale economie, Nederland en de Noordvleugel (1996-2005)

	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie *	Totaal
Nederland	3,1%	2,0%	2,3%	1,7%
Noordvleugel	3,5%	2,9%	3,3%	2,3%
Top 10 steden	3,5%	2,9%	3,4%	2,5%
Overig Noordvleugel	3,6%	3,0%	3,0%	1,8%

Bron: LISA

* Totaal van banen in creatieve industrie en ICT is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De deelsector content is een onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

Tabel 3.7 specificeert de gemiddelde jaarlijkse procentuele groei in banen naar de top 10 steden in de Noordvleugel. De groeicijfers in de verschillende steden laten aanmerkelijke verschillen zien. In Almere (8,8 procent), Amersfoort (zeven procent), Haarlemmermeer (4,9 procent), Utrecht (3,9 procent) en Amsterdam (3,5 procent) groeien ICT en creatieve industrie gezamenlijk, aanmerkelijk harder dan de plaatselijke economie als geheel. Dat Hilversum meer dan 36 procent van zijn nieuwe banen in 1996-2005 uit creatieve industrie en ICT haalt (vgl. tabel 3.5), impliceert uiteraard niet automatisch ook een hoog groeipercentage van die sectoren. Het blijft zelfs achter bij het landelijke gemiddelde van 1,7 procent, maar steekt iets uit boven de gemiddelde groei van de Hilversumse economie: 1,4%. In drie van de top 10 steden blijft de gemiddelde jaarlijkse groei in ICT en creatieve industrie achter bij de groei van de economie van de hele stad: Haarlem (-1,2 procent), Nieuwegein (3,1 procent) en Amstelveen (1,3 procent).

Tabel 3.7: Gemiddelde procentuele, jaarlijkse groei aantal banen in ICT, creatieve industrie en de totale economie in de top 10 steden van de Noordvleugel (1996-2005)

	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie *	Totaal
Amsterdam	3,3%	2,6%	3,5%	2,4%
Utrecht	5,9%	3,2%	3,9%	1,7%
Hilversum	2,2%	1,5%	1,7%	1,4%
Amersfoort	5,1%	7,2%	7,0%	3,6%
Haarlemmermeer	9,4%	5,4%	4,9%	4,2%
Haarlem	0,6%	-1,6%	-1,2%	0,5%
Nieuwegein	1,6%	3,3%	3,1%	3,8%
Almere	3,5%	11,0%	8,8%	7,7%
Amstelveen	1,4%	1,1%	1,3%	2,5%
Zaanstad	1,6%	0,0%	1,2%	0,3%

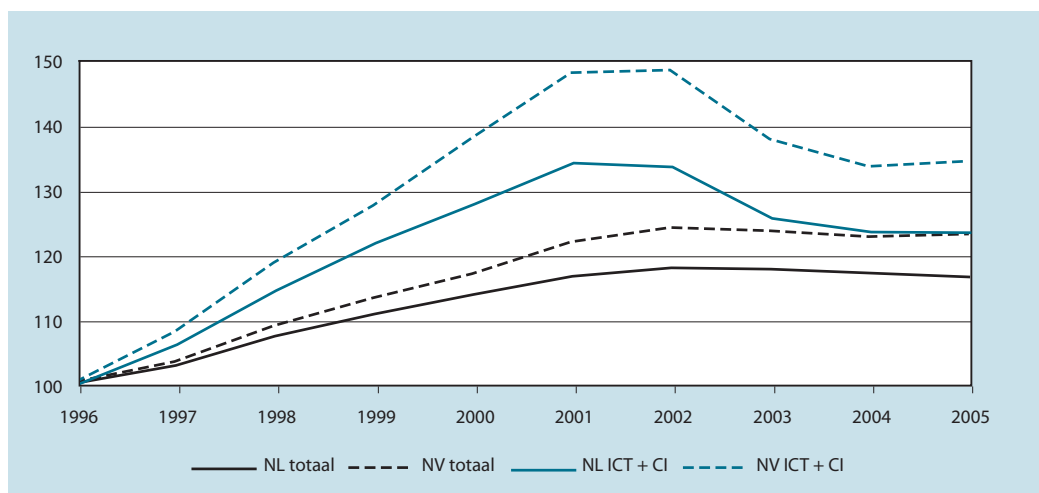
Bron: LISA

* Totaal van banen in creatieve industrie en ICT is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De deelsector content is een onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

Het groeipatroon van ICT en creatieve industrie in de periode 1996-2005 is in een aantal figuren samengevat, waarbij zowel de Nederlandse economie als geheel en de Noordvleugel is geanalyseerd. Het jaar 1996 is als uitgangspunt genomen en de cijfers voor de jaren daarna zijn daarop geïndexeerd (1996 = 100).

Figuur 3.1 vergelijkt de algemeen economische ontwikkeling in Nederland en de Noordvleugel, met de ontwikkeling van de gezamenlijke sectoren ICT en creatieve industrie. In de periode 1996-2005 laat de Noordvleugel een groei zien die hoger ligt dan die in het gehele land. Ze groeide in de periode 1996-2005 ruim zes procent meer dan de Nederlandse economie. De landelijke banenontwikkeling in ICT en creatieve industrie is aanmerkelijk positiever dan de ontwikkelingen in de economie als geheel, én het algemene groeibeeld in de Noordvleugel. De banenontwikkeling in beide sectoren in de Noordvleugel overtreft dat groeipatroon op haar beurt. ICT en creatieve industrie laten vanaf 2002 echter een behoorlijke teruggang zien, die in de algemene economische ontwikkeling minder scherp valt waar te nemen.

Figuur 3.1: Groei werkgelegenheid ICT, creatieve industrie en totale economie Nederland en de Noordvleugel (1996-2005) (1996 = 100)

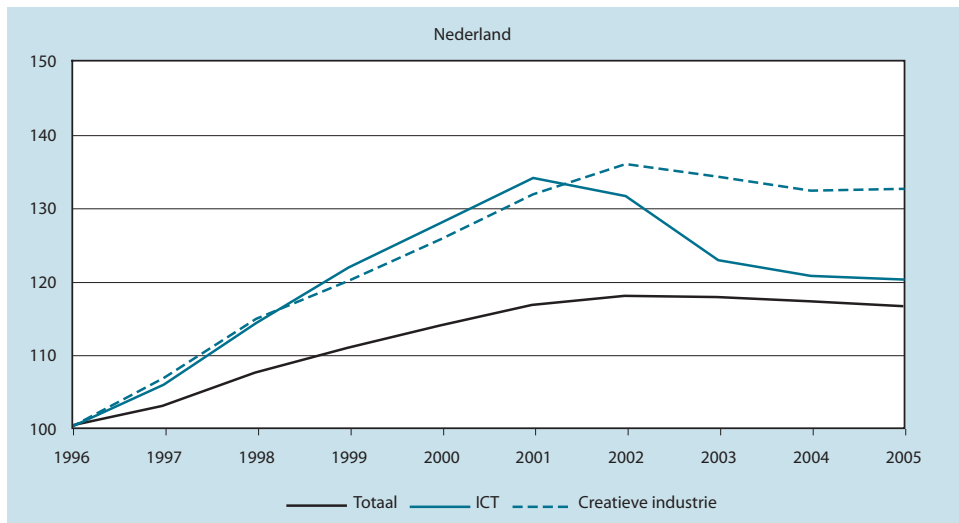
Bron: LISA

Figuur 3.2 geeft aan wat de werkgelegenheidsontwikkeling is geweest in de ICT, creatieve industrie en de totale economie in Nederland in de periode 1996-2005. De terugval na 2002 is grotendeels te wijten aan de daling van het aantal banen in ICT en in mindere mate aan een daling van het aantal banen in de creatieve industrie. Na 2001 zien we dat de ICT-sector flinke klappen krijgt; in de periode 2001-2005 kromp de sector met bijna 50 duizend banen. Het resultaat van die ontwikkeling is dat de banengroei in de ICT sector in de periode 1996 – 2005 minder groot is dan op basis van eerdere ontwikkelingen wellicht gehoopt werd.

Een dergelijke vergelijking van twee punten in de tijd (1996-2005) kan leiden tot een onderwaardering van de waardecreatie die het resultaat was van de extra activiteiten in ICT in de totale periode 1996-2005. Toch is de werkgelegenheid in de ICT-sector in Nederland over de gehele periode van 1996 tot en met 2005 beschouwd met 20 procent gegroeid tot bijna 420 duizend banen.

De creatieve industrie kende dezelfde groeispurt als de ICT-sector in de periode 1996-2002. Na 2002 heeft de creatieve industrie zich niet kunnen onttrekken aan de malaise in de Nederlandse economie; de groei stagneerde. In tegenstelling tot de ICT heeft dit niet tot een sterke krimp van de sector geleid, maar tot een groeipad dat overeenkomt met dat van de gehele Nederlandse economie. De ontwikkelingen van eind jaren negentig heeft de creatieve industrie naar een structureel hoger niveau getild.

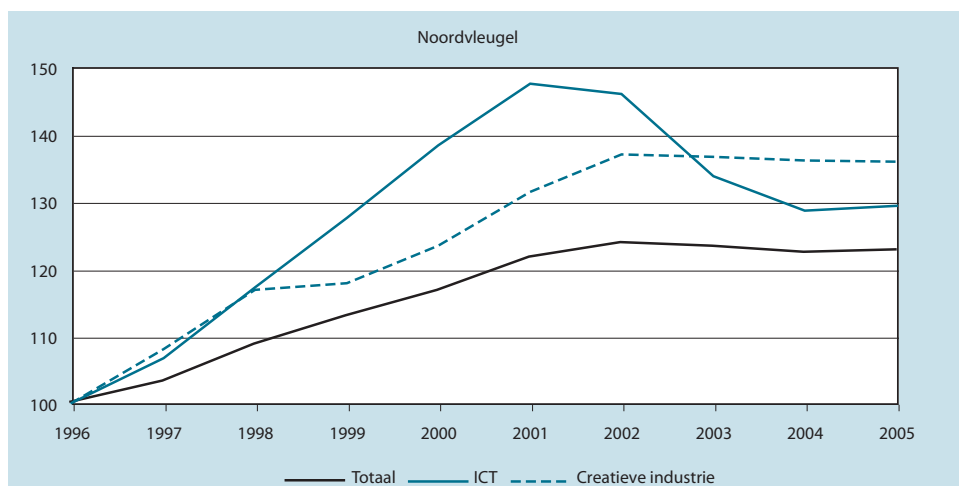
Figuur 3.2: Werkgelegenheidsontwikkeling in de ICT, creatieve industrie en de totale economie in Nederland in de periode 1996-2005 (1996 = 100)

Bron: LISA

Figuur 3.2 geeft aan wat de werkgelegenheidsontwikkeling is geweest in de ICT, creatieve industrie en de totale economie in Noordvleugel in de periode 1996-2005. Het groeipatroon van ICT en creatieve industrie, in relatie tot het algemeen economisch beeld, blijkt in de Noordvleugel anders te verlopen dan in de rest van het land. De ontwikkeling van het aantal banen in ICT blijkt in de Noordvleugel meer geprononceerd. De banentoe name is groter en verloopt explosiever, wat resulteert in een hogere piek. Maar ook de daling na 2001 is scherper. Toen het in Nederland waaide, stormde het in de Noordvleugel. De eerste tekenen van een hernieuwde groei in de Noordvleugel tekenen zich echter in 2005 al weer enigszins af, terwijl de lichte terugloop die in de creatieve industrie landelijk optreedt sinds 2003 in de Noordvleugel minder is.

Figuur 3.3: Werkgelegenheidsontwikkeling in de ICT, creatieve industrie en de totale economie in de Noordvleugel in de periode 1996-2005 (1996 = 100)

Bron: LISA

3.2 Toegevoegde waarde van creatieve industrie en ICT

- Het aandeel van creatieve industrie en ICT in de totale toegevoegde waarde van de Noordvleugel is 8,9 procent, landelijk is dat 6,1 procent.
- Omdat creatieve industrie en ICT relatief arbeidsintensief zijn en daardoor een lagere productiviteit kennen, is het aandeel in de toegevoegde waarde lager dan het aandeel in het aantal banen (Noordvleugel: 10,5 procent, nationaal: 6,9 procent).
- De toegevoegde waarde die door creatieve industrie en ICT wordt gerealiseerd groeit de periode 1996-2004 aanmerkelijk harder dan de rest van de economie.
- Landelijk groeit ICT 51 procent en de creatieve industrie 4,4 procent. In de Noordvleugel is het zes procent tegen 4,7 procent, in de top 10 steden 6,2 procent tegen 4,9 procent.

Tabel 3.8 brengt de toegevoegde waarde¹⁰ in creatieve industrie en ICT in de Noordvleugel en Nederland in beeld. Een andere manier van bepaling van het belang van ICT en creatieve industrie is het vaststellen van de toegevoegde waarde die door deze sectoren wordt gerealiseerd. Beide sectoren samen waren in 2004 goed voor 6,1 procent van de totale Nederlandse toegevoegde waarde, in de Noordvleugel lag die op bijna 9 procent¹¹. In de top 10 steden is het aandeel met 9,6 procent hoger dan in de gehele Noordvleugel.

In grote lijnen zijn de verhoudingen die naar voren komen op basis van toegevoegde waarde dezelfde als die van de hoeveelheid banen. Dat spreekt voor zich. Er is immers een directe relatie tussen aantal banen en toegevoegde waarde. Een belangrijk verschil is echter dat het economische belang op basis van toegevoegde waarde kleiner is dan op basis van arbeidsplaatsen. Dat is het gevolg van de relatief hoge arbeidsintensiteit van ICT en creatieve industrie. Dat resulteert in een lager dan gemiddelde productiviteit per arbeidsplaats. Een andere verklaring zou kunnen liggen in een mogelijk groter aandeel van parttime banen in deze sectoren.

Tabel 3.8: Toegevoegde waarde in creatieve industrie en ICT in Noordvleugel en Nederland in 2004 (in miljoenen euro's)

	Creatieve industrie	ICT	Creatieve industrie en ICT*	Totale toegevoegde waarde	Aandeel creatieve industrie	Aandeel ICT	Aandeel creatieve industrie en ICT
Nederland	8.417	23.176	26.809	438.035	1,9%	5,3%	6,1%
Noordvleugel	3.236	7.961	9.111	102.796	3,1%	7,7%	8,9%
Top 10 steden	2.608	6.040	6.968	72.822	3,6%	8,3%	9,6%
Overig Noordvleugel	628	1.921	2.143	29.974	2,1%	6,4%	7,2%

Bron: CBS/LISA

* Totale toegevoegde waarde in creatieve industrie en ICT is lager dan de optelsom van de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De deelsector content is een onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

Tezelfdertijd wordt uit tabel 3.9 duidelijk dat voor enkele steden het aandeel van ICT en creatieve industrie in de totale toegevoegde waarde, nauwelijks kleiner is dan het aandeel in het totaal aantal banen. In Amersfoort wordt met 14,7 procent (vgl. tabel 3.3) van de banen in ICT en creatieve industrie 14,4 procent van de Amersfoortse toegevoegde waarde geproduceerd. In Haarlemmermeer zijn de verhoudingen 7,1 tegen 6,9 procent. In Hilversum wordt met 30,5 procent van de banen echter 21,1 procent van de toegevoegde waarde gegenereerd. In Amsterdam is de verhouding 11,8 tegen 9,5 procent.

¹⁰ De toegevoegde waarde is het verschil tussen de productiewaarde en het intermediair verbruik. Het is het inkomen dat beschikbaar is voor de beloning van de betrokken productiefactoren.

¹¹ Hierbij dient opgemerkt te worden dat het om voorlopige cijfers gaat van het CBS en er nog geen cijfers beschikbaar zijn voor 2005.

Opvallend is dat de gemeenten waar beide grootheden enigszins in balans zijn de gemiddelde bedrijfsgrootte gemeten in werknemers, relatief hoog is (vgl. tabel 3.12). Dat wijst op een grotere productiviteit in bedrijven met een relatief groot aantal werknemers. Er is echter niet altijd sprake van een dergelijke samenhang. Zie de situatie in Nieuwegein en Utrecht. In die steden is er wel sprake van een duidelijke discrepantie tussen het aandeel van ICT en creatieve industrie in het totale aantal banen en in de totale lokaal gegenereerde toegevoegde waarde, terwijl het aantal werknemers per vestiging gemiddeld hoog ligt.

Tabel 3.9: Toegevoegde waarde in creatieve industrie en ICT in Noordvleugel steden in 2004 (in miljoenen euro's)

	Creatieve industrie	Aandeel creatieve industrie	ICT	Aandeel ICT	Creatieve industrie en ICT *	Totale toegevoegde waarde	Aandeel creatieve industrie en ICT
Amsterdam	1.261	4,2%	2.410	8,0%	2.861	29.962	9,5%
Utrecht	291	2,4%	994	8,3%	1.174	12.009	9,8%
Hilversum	373	13,9%	544	20,2%	567	2.691	21,1%
Amersfoort	157	3,7%	497	11,7%	612	4.254	14,4%
Haarlemmermeer	162	2,1%	491	6,3%	536	7.810	6,9%
Haarlem	133	3,2%	331	8,1%	371	4.090	9,1%
Almere	67	2,6%	233	8,9%	256	2.617	9,8%
Nieuwegein	58	1,7%	241	6,9%	262	3.521	7,4%
Amstelveen	65	2,6%	158	6,4%	170	2.462	6,9%
Zaanstad	42	1,2%	141	4,1%	160	3.407	4,7%

Bron: CBS/LISA

* Totale toegevoegde waarde van in creatieve industrie en ICT is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De deelsector content is een onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

Tabel 3.10 geeft aan wat de gemiddelde jaarlijkse groei in de toegevoegde waarde is geweest in Nederland en in de Noordvleugel. De sterkste algemene economische groei vindt in de top 10 steden van de Noordvleugel plaats, 3,1 procent in de periode 1996-2004, tegen 1,9 procent in de rest van de Noordvleugel. Dat resulteert voor de hele regio in een groeicijfer in waarde van 2,7 procent, een half procent hoger dan de groei voor Nederland als geheel.

ICT en creatieve industrie groeien in de periode 1996-2004 aanmerkelijk harder dan de rest van de economie. Dat geldt zowel voor Nederland, de Noordvleugel en de top 10 steden binnen de Noordvleugel. Daarbij volgen de verhoudingen in de groei van ICT en creatieve industrie het algemeen economisch patroon. Dat wil zeggen dat de sterkste groei in de top 10 steden van de Noordvleugel plaatsvindt, gevolgd door de Noordvleugel als geheel. Opvallend is dat zowel landelijk als in de Noordvleugel de gemiddelde groei in ICT groter is dan die in de creatieve industrie. Landelijk groeit ICT 5,1 procent en de creatieve industrie 4,4 procent. In de Noordvleugel is het zes procent tegen 4,9 procent, in de top 10 steden 6,2 procent tegen 4,9 procent.

3 Creatieve Industrie en ICT in de Noordvleugel

Tabel 3.10: Gemiddelde jaarlijkse (reële) groei creatieve industrie en ICT in Nederland, Noordvleugel en top 10 gemeenten Noordvleugel (1996-2004)

	Gemiddelde groei in miljoenen euro's				Gemiddelde jaarlijkse procentuele groei			
	Creatieve industrie	ICT	Creatieve industrie en ICT*	Totale economie	Creatieve industrie	ICT	Creatieve industrie en ICT	Totale economie
Nederland	2.437	7.644	8.810	70.761	4,4%	5,1%	5,1%	2,2%
Noordvleugel	995	2.966	3.386	19.891	4,7%	6,0%	6,0%	2,7%
Top 10 steden	835	2.307	2.690	15.612	4,9%	6,2%	6,3%	3,1%
Overig Noordvleugel	160	659	696	4.279	3,7%	5,4%	5,0%	1,9%

Bron: CBS/LISA

* Totale toegevoegde waarde van in creatieve industrie en ICT is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De deelsector content is een onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

Tabel 3.11 geeft aan wat de gemiddelde jaarlijkse groei in de toegevoegde waarde is geweest in de top 10 steden van de Noordvleugel. De uitsplitsing naar steden laat opnieuw een gevarieerd pallet zien. De hoogste groei van ICT en creatieve industrie gezamenlijk laat Almere zien (11,9 procent), gevolgd door Amersfoort (10,7 procent), Haarlemmermeer (8,7 procent) en Amsterdam (7,1 procent). In enkele gemeentes is de hoge groei in ICT en creatieve industrie gekoppeld aan een relatief hoog groeicijfer van de gehele economie. Dat geldt in het bijzonder voor Almere en Haarlemmermeer. Voor Amersfoort en Amsterdam geldt dat het algemene groeicijfer en dat van ICT en creatieve industrie ver uiteen liggen. Dat betekent dat beide steden een specifieke sterke ontwikkeling doormaken in deze sectoren. Voor Amersfoort is dat dan in het bijzonder de ICT (met een groeicijfer van 12 procent) en voor Amsterdam geldt dat zowel voor creatieve industrie als ICT. In Almere is het overigens in het bijzonder de ICT sector die groeit, in Haarlemmermeer de creatieve industrie. Dat laatste is vooral te wijten aan enkele bedrijfsverplaatsingen waarin een groot aantal banen mee gemoeid was, zo blijkt uit nadere beschouwing. Wanneer het aandeel van de verschillende lokale economieën in de gemiddelde jaarlijkse waardegroei van ICT en creatieve industrie samen binnen de Noordvleugel onder de loep wordt genomen, blijkt Amsterdam opnieuw de belangrijkste motor van de regio. Van de gemiddelde jaarlijkse groei in toegevoegde waarde in ICT en creatieve industrie neemt Amsterdam ruim een derde voor haar rekening (35,2 procent).

Tabel 3.11: Gemiddelde jaarlijkse (reële) groei creatieve industrie en ICT in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (1996-2004)

	Gemiddelde groei in miljoenen euro's				Gemiddelde jaarlijkse procentuele groei			
	Creatieve industrie	ICT	Creatieve industrie en ICT*	Totale economie	Creatieve industrie	ICT	Creatieve industrie en ICT	Totale economie
Amsterdam	396	961	1.193	5.148	4,8%	6,6%	7,1%	2,5%
Utrecht	108	336	402	2.178	6,0%	5,3%	5,4%	2,5%
Hilversum	128	168	183	635	5,4%	4,7%	4,9%	3,4%
Amersfoort	41	296	339	1.071	3,9%	12,0%	10,7%	3,7%
Haarlemmermeer	109	253	261	2.887	15,0%	9,5%	8,7%	5,9%
Haarlem	12	25	32	357	1,2%	1,0%	1,2%	1,1%
Almere	18	153	150	1.740	3,9%	14,3%	11,9%	8,8%
Nieuwegein	15	58	61	821	3,7%	3,5%	3,4%	4,7%
Amstelveen	5	33	34	555	1,0%	3,0%	2,9%	3,4%
Zaanstad	3	24	30	219	0,8%	2,3%	2,8%	0,8%

Bron: CBS/LISA

* Totale toegevoegde waarde van in creatieve industrie en ICT is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De deelsector content is een onderdeel van ICT én van creatieve industrie.

Zowel in de creatieve industrie als in ICT is de hoofdstad leidend. Utrecht neemt 11,9 procent van de jaarlijkse gemiddelde reële groei in ICT en creatieve industrie voor haar rekening, Amersfoort 10 procent, Haarlemmermeer 8,5 procent en Hilversum 5,7 procent. Hilversum is, na Amsterdam de belangrijkste groeier voor de creatieve industrie, met een aandeel van 12,9 procent in de groei van creatieve industrie.

Het grootste deel van de jaarlijkse gemiddelde groei in ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel komt voor rekening van Amsterdam: 35,2 procent. Dat percentage is aanmerkelijk hoger dan het aandeel van de hoofdstad in de totale gemiddelde groei: 25,9 procent. ICT en creatieve industrie zijn in Amsterdam van uitzonderlijk belang. Dat geldt ook voor Utrecht, Hilversum en Amersfoort. Voor de andere steden is het aandeel van de met ICT en creatieve industrie gegenereerde jaarlijkse groei lager dan de bijdrage in de algemene economische groei van die steden. Haarlemmermeer en Almere leveren allebei een forse bijdrage aan de groei van ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel, als resultaat van de algemene groei van de economie van deze steden. ICT en creatieve industrie onderscheiden zich daarbinnen niet op uitzonderlijke wijze.

3.3 Vestigingen en bedrijfsgrootte in creatieve industrie en ICT

- Het aandeel van de bedrijven in creatieve industrie en ICT op het totale aantal bedrijfsvestigingen in de Noordvleugel én in Nederland is aanmerkelijk groter dan het aandeel in het totale aantal banen en de totale toegevoegde waarde. Dat is terug te voeren op het kleinschalige karakter van bedrijven in ICT en creatieve industrie.
- Van alle bedrijven in de Noordvleugel behoort 15,9 procent tot creatieve industrie en ICT. Binnen de top 10 steden van de regio is dat zelfs 18,1 procent. Landelijk gaat het om 10,9 procent.
- De gemiddelde bedrijfsgrootte in deze sectoren in de Noordvleugel is 5,1 banen, in de top 10 steden gaat het om 5,6 banen gemiddeld, landelijk om 5,2.
- Steden in de Noordvleugel verschillen sterk voor wat betreft de gemiddelde bedrijfsgrootte in deze sectoren. In Haarlemmermeer, Nieuwegein en Hilversum zijn de gemiddeldes achtereenvolgens 12,1, 9,6 en 9,1 banen per vestiging. In Amsterdam, Haarlem, Almere, Amstelveen en Zaanstad ligt de gemiddelde bedrijfsgrootte tussen de 3 en 5 banen.
- Van alle banen in ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel bevindt zich bijna de helft in bedrijven van vijftig of meer werknemers. Ruim een kwart is te vinden in bedrijven met vijf of minder banen (0-1 banen: 15 procent, 2-5: 11 procent). Dit komt in grote lijnen overeen met het landelijke beeld.
- Op het niveau van de verschillende steden blijkt sprake van enorme variëteit. In Hilversum, Haarlemmermeer en Amersfoort is meer dan tweederde van de werkgelegenheid in ICT en creatieve industrie te vinden in de bedrijven met 50 of meer werknemers. In een aantal steden nemen de kleinere bedrijven (0-5 banen) een groot aandeel in de totale werkgelegenheid: Almere (44 procent), Zaanstad (41 procent), Haarlem (32 procent) en Amsterdam (30 procent).
- Wat duidelijk opvalt, is dat de kleine bedrijven een belangrijke rol spelen in het creëren van nieuwe banen in deze sectoren. Van alle nieuwe banen die in de periode 1996-2004 in de Noordvleugel zijn gecreëerd kwam 47 procent voor de rekening van bedrijven van vijf of minder werknemers. Landelijk is dat zelfs 53 procent.
- Opvallend is het verschillende belang van de grote bedrijven voor de banengroei in creatieve industrie landelijk en in de Noordvleugel. Landelijk waren de bedrijven van vijftig en meer werknemers verantwoordelijk voor 17 procent van de nieuw gecreëerde banen. In de Noordvleugel was dat 31 procent.
- De kleinere bedrijven zijn in het bijzonder van belang voor de banengroei in creatieve industrie. In verhouding zijn de bedrijven met meer dan vijftig banen van groter belang voor de sector ICT.
- Wanneer het groeipercentage van de banen in elk van de grootteklassen van bedrijven afzonderlijk wordt bekeken, blijken de één-pitters (0-1 banen) er uit te springen. Het aantal banen in die categorie groeide in de Noordvleugel met 12 procent. Landelijk lag dat één procent lager.
- Ook hier laten de verschillende steden, verschillende beelden zien. In enkele steden komt om en nabij de helft van de nieuw gecreëerde banen van bedrijven met vijf of minder banen, onder meer in Amsterdam en Almere.
- In alle steden in de Noordvleugel overtreft het groeipercentage van het aantal banen in de categorie van bedrijven van vijf of minder banen, de groei in de grotere bedrijfsklassen (25 of meer werknemers). Dat onderstreept het belang van kleine bedrijven in de dynamiek van ICT en creatieve industrie.

Tabel 3.12 geeft het aantal vestigingen in de creatieve industrie en de ICT-industrie weer per 2005. Van de bijna 98,5 duizend bedrijven die in Nederland actief zijn in de sectoren ICT en creatieve industrie, zijn er bijna 35 duizend (35,3 procent) in de Noordvleugel gevestigd. De creatieve industrie kent met ruim 37,5 procent (ruim 22,5 duizend bedrijven) een iets sterkere concentratie in de Noordvleugel dan ICT, met bijna 36 procent (ruim 26,5 duizend bedrijven). Van de vestigingen in de Noordvleugel van beide sectoren gezamenlijk bevindt zich ruim 70 procent (bijna 24,5 duizend) in de top 10 steden.

3 Creatieve Industrie en ICT in de Noordvleugel

Tabel 3.12: Vestigingen in creatieve industrie en ICT in Nederland en Noordvleugel (2005)

	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Aandeel creatieve industrie	Aandeel ICT	ICT en creatieve industrie
Nederland	60.081	73.841	98.471	6,6%	8,1%	10,9%
Noordvleugel	22.553	26.577	34.773	10,3%	12,2%	15,9%
Top 10 steden	16.203	18.679	24.470	12,0%	13,8%	18,1%
Overig Noordvleugel	6.350	7.898	10.303	7,6%	9,5%	12,4%

Bron: LISA

* Totaal van vestigingen in creatieve industrie en ICT is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De deelsector content is een onderdeel van ICT én van creatieve industrie

Van alle bedrijven in de Nederlandse economie behoort bijna 11 procent tot de ICT of de creatieve industrie. Dat percentage is aanmerkelijk hoger dan het aandeel van beide sectoren gezamenlijk in het aantal banen in Nederland (6,9 procent, zie tabel 3.3). Dat verschil is te wijten aan het relatief laag aantal banen per vestiging in creatieve industrie en ICT in het algemeen. Daarop wordt verderop in deze paragraaf nog teruggekomen. In de Noordvleugel is 15,9 procent een ICT of creatieve industrie bedrijf, in de top 10 steden zelfs 18,1 procent.

Tabel 3.13 geeft een uitsplitsing naar de top 10 steden in de Noordvleugel. Het beeld van Amsterdam als belangrijkste concentratie in ICT en creatieve industrie, wordt versterkt door de verdeling van bedrijven in beide sectoren over de Noordvleugel. De stad herbergt met ruim 12 duizend vestigingen ruim één derde van alle vestigingen in de Noordvleugel. Van alle bedrijven in de hoofdstad is 20,1 procent een bedrijf in ICT of creatieve industrie. Het hoogste percentage ICT en creatieve industrie bedrijven is echter te vinden in Hilversum (22,2 procent).

Tabel 3.13: Totaal aantal vestigingen in creatieve industrie en ICT in 2005 voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten Noordvleugel

	Creatieve industrie	ICT	ICT en creatieve industrie*	Aandeel creatieve industrie	Aandeel ICT	ICT en creatieve industrie
Amsterdam	8.747	9.058	12.157	14,5%	15,0%	20,1%
Utrecht	2.198	2.527	3.380	13,3%	15,3%	20,4%
Hilversum	1.133	1.213	1.514	16,6%	17,8%	22,2%
Amersfoort	707	960	1.241	9,5%	12,9%	16,6%
Haarlemmermeer	319	628	726	4,4%	8,6%	10,0%
Haarlem	1.148	1.353	1.783	10,3%	12,1%	15,9%
Nieuwegein	273	460	559	7,8%	13,2%	16,0%
Almere	741	1.224	1.505	8,0%	13,2%	16,3%
Amstelveen	431	593	735	8,5%	11,7%	14,4%
Zaanstad	506	663	870	6,6%	8,6%	11,3%

Bron: LISA

* Totaal van vestigingen in creatieve industrie en ICT is lager dan de optelsom van de aantallen in de kolommen creatieve industrie en ICT vanwege overlap in beide definities. De content industrie vormt een onderdeel van ICT én van creatieve industrie

Tabel 3.14 is een overzicht van het gemiddeld aantal banen per vestiging voor Nederland, de Noordvleugel als geheel en de top 10 steden daarbinnen. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt in creatieve industrie, ICT, beide sectoren gezamenlijk en de stedelijke economie als geheel. Daaruit komt een opmerkelijk patroon te voorschijn.

Zoals eerder gesteld is de gemiddelde bedrijfsomvang in ICT en creatieve industrie kleiner dan in de gehele economie. Vooral de creatieve industrie vestigingen kennen een relatief kleine gemiddelde omvang. Zowel voor de creatieve industrie als voor ICT als voor de gehele economie geldt dat het aantal banen per vestiging in de top 10 steden van de Noordvleugel het grootst is.

De sectoren ICT en creatieve industrie onderscheiden zich, zoals eerder aangegeven, door een relatief laag gemiddeld aantal banen per vestiging. In de creatieve industrie is dat 3,6 banen, in de ICT ligt dat met 5,7 banen per vestiging in 2005 iets hoger. Beiden blijven ze ver achter bij het gemiddelde aantal banen per vestiging, dat geldt voor de totale economie: 8,2¹².

Tabel 3.14: Banen per vestiging in de creatieve industrie en ICT in Nederland, de Noordvleugel en de totale economie (2005)

	Creatieve Industrie	ICT	Totaal ICT en creatieve industrie*	Totale economie
Nederland	3,6	5,7	5,2	8,2
Noordvleugel	3,8	5,4	5,1	7,7
Top 10	4,2	5,9	5,6	8,7
Overig Noordvleugel	2,8	4,4	4,0	6,2

Bron: LISA

* Er is overlap tussen de sectoren creatieve industrie en ICT. De deelsector content is een onderdeel van ICT én van creatieve industrie. In de totstandkoming van de totaalkolom is hiermee rekening gehouden.

Tabel 3.15 geeft aan dat het beeld van de top 10 steden gezamenlijk, zich niet één-op-één laat vertalen naar de individuele steden.

Tabel 3.15: Banen per vestiging in de creatieve industrie, ICT en totale economie (2005)

	Creatieve Industrie	ICT	Totaal ICT en creatieve industrie *	Totale economie
Amsterdam	3,6	4,6	4,5	7,6
Utrecht	4,0	7,1	7,0	12,0
Hilversum	9,3	10,7	9,1	6,6
Amersfoort	6,2	8,4	8,9	10,1
Haarlemmermeer	10,0	12,2	12,1	17,0
Haarlem	2,9	4,3	3,9	6,1
Nieuwegein	5,0	10,5	9,6	12,6
Almere	2,5	3,7	3,4	6,8
Amstelveen	4,7	5,4	4,9	7,5
Zaanstad	2,9	4,2	3,9	7,3

Bron: LISA

* Er is overlap tussen de sectoren creatieve industrie en ICT. De deelsector content is een onderdeel van ICT én van creatieve industrie. In de totstandkoming van de totaalkolom is hiermee rekening gehouden.

¹² Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen fulltime en parttime banen. Het LISA bestand staat een dergelijk onderscheid niet toe.

De steden die zich onderscheiden door een hoog algemeen gemiddeld aantal banen per vestiging, scoren ook voor creatieve industrie en ICT hoger. De vestigingsfactoren in die gemeenten werken voor creatieve industrie en ICT in dezelfde richting als voor de rest van het bedrijfsleven; ze bevorderen relatieve grootschaligheid. Waar over de gehele linie relatieve grootschaligheid heerst, geldt dat ook voor creatieve industrie en ICT. In het bijzonder gaat dat op voor Haarlemmermeer, Nieuwegein, Utrecht en Amersfoort. De gemiddelde bedrijfsgrootte in ICT en creatieve industrie is in alle gemeenten, met uitzondering van Hilversum, lager dan die in de totale economie. Bovendien blijkt de gemiddelde bedrijfsomvang in de creatieve industrie in alle gevallen kleiner dan die in de ICT.

De enige stad waar het gemiddelde aantal banen per vestiging voor de creatieve industrie en ICT hoger is dan het gemiddelde voor de gehele stedelijke economie is Hilversum. ICT en creatieve industrie bedrijven kennen dáár een gemiddeld aantal banen per vestiging van 9,1. Dat is de derde hoogste score na Haarlemmermeer en Nieuwegein. Voor de Hilversumse economie als geheel bedraagt de gemiddelde bedrijfsgrootte 6,6 banen. Dat is verklaarbaar uit de dominante positie van de audiovisuele industrie in deze stad én het feit dat een groot deel van de belangrijkste landelijke bedrijven uit deze sector in deze stad is gevestigd. Deze sectoren, met name de media- en entertainmentbedrijven, vormen de kern van de Hilversumse economie.

Tabel 3.16 geeft het aantal banen aan per grootteklasse. In Nederland blijkt, in weerwil van de relatieve kleinschaligheid, bijna de helft van de banen binnen de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie, in de grootteklasse van vijftig banen en groter te vinden te zijn: ruim 237 duizend banen, 46,2 procent. Binnen de Noordvleugel is dat 48,9 procent en binnen de top 10 steden zelfs meer dan de helft: 51,7 procent. Opvallend daarbij wel is dat ook de zeer kleine bedrijven, in het bijzonder de zogenaamde één-pitters van groot belang zijn. Daarin is de op één na grootste hoeveelheid banen te vinden: ruim 72 duizend, 14 procent. Opvallend is dat het aandeel van de zéér kleine bedrijven in de top 10 steden van de Noordvleugel kleiner is dan in de overige steden van deze regio: 13,8 tegen 19 procent. Grotere steden trekken de grotere bedrijven aan, de steden eromheen herbergen relatief kleine spelers.

Tabel 3.16: Aantal en aandeel banen in ICT en creatieve industrie per vestiging naar grootteklasse voor Nederland en de Noordvleugel (2004)

	Aantal banen per grootteklasse						totaal
	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	
Nederland	72.207	61.659	36.160	58.297	48.572	237.527	514.422
Noordvleugel	26.463	19.379	10.654	17.959	15.622	86.319	176.396
<i>Top 10</i>	18.652	13.905	7.698	13.156	11.874	69.957	135.242
<i>Overig Noordvleugel</i>	7.811	5.474	2.956	4.803	3.748	16.362	41.154
	Aandeel banen per grootteklasse op totaal aantal banen						
	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Nederland	14,0%	12,0%	7,0%	11,3%	9,4%	46,2%	100,0%
Noordvleugel	15,0%	11,0%	6,0%	10,2%	8,9%	48,9%	100,0%
<i>Top 10</i>	13,8%	10,3%	5,7%	9,7%	8,8%	51,7%	100,0%
<i>Overig Noordvleugel</i>	19,0%	13,3%	7,2%	11,7%	9,1%	39,8%	100,0%

Bron: LISA

3 Creatieve Industrie en ICT in de Noordvleugel

Tabel 3.17 geeft het aantal banen aan per grootteklasse onderverdeeld naar de top 10 steden. Ook hier laten de steden binnen de Noordvleugel een gedifferentieerd patroon zien. Het beeld van de verhoudingen tussen de steden, dat eerder naar voren kwam op basis van de gemiddelde bedrijfsgrootte per sector, wordt hier verder genuanceerd.

Een relatief groot deel van het aantal banen in ICT en creatieve industrie in Almere, Zaanstad, Haarlem, Amsterdam en Amstelveen is te vinden in de zéér kleine bedrijvigheid. Amersfoort en Haarlemmermeer echter vinden een relatief groot aandeel van de banen in deze sectoren in de grotere bedrijven van vijftig en meer werknemers.

Tabel 3.17: Aantal en aandeel banen in ICT en creatieve industrie per vestiging naar grootteklasse voor de top 10 steden in de Noordvleugel (2004)

	Aantal per grootteklasse						Totaal
	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	
Amsterdam	9.194	7.437	3.691	5.999	5.298	23.955	55.574
Utrecht	2.542	1.529	946	1.903	1.699	14.120	22.739
Hilversum	1.090	902	570	995	608	9.629	13.794
Amersfoort	906	569	322	813	698	7.005	10.313
Haarlemmermeer	465	557	456	612	947	6.193	9.230
Haarlem	1.357	845	497	777	495	2.839	6.810
Nieuwegein	339	382	268	815	696	2.393	4.893
Almere	1.491	669	429	593	531	1.195	4.908
Amstelveen	569	379	213	371	586	1.601	3.719
Zaanstad	699	636	306	278	316	1.027	3.262
	Aandeel banen per grootteklasse op totaal aantal banen						
	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	Totaal
Amsterdam	16,5%	13,4%	6,6%	10,8%	9,5%	43,1%	100,0%
Utrecht	11,2%	6,7%	4,2%	8,4%	7,5%	62,1%	100,0%
Hilversum	7,9%	6,5%	4,1%	7,2%	4,4%	69,8%	100,0%
Amersfoort	8,8%	5,5%	3,1%	7,9%	6,8%	67,9%	100,0%
Haarlemmermeer	5,0%	6,0%	4,9%	6,6%	10,3%	67,1%	100,0%
Haarlem	19,9%	12,4%	7,3%	11,4%	7,3%	41,7%	100,0%
Nieuwegein	6,9%	7,8%	5,5%	16,7%	14,2%	48,9%	100,0%
Almere	30,4%	13,6%	8,7%	12,1%	10,8%	24,3%	100,0%
Amstelveen	15,3%	10,2%	5,7%	10,0%	15,8%	43,0%	100,0%
Zaanstad	21,4%	19,5%	9,4%	8,5%	9,7%	31,5%	100,0%

Bron: LISA

Tabel 3.18 geeft de groei in banen per grootteklasse aan. Omdat de ontwikkeling van bedrijvigheid binnen ICT en creatieve industrie, in relatie tot specifieke stedelijke en regionale situaties een relevant thema is voor ondernemers en beleidsmakers is de groei van de gecombineerde sectoren ICT en creatieve industrie hieronder nader geanalyseerd. Het doel daarbij is vaststellen in welke segmenten van ICT en creatieve industrie in het afgelopen decennia de groei heeft plaatsgevonden én daaruit conclusies voor de toekomst te trekken.

3 Creatieve Industrie en ICT in de Noordvleugel

Het blijkt dat de groei in banen in ICT en creatieve industrie zich in het bijzonder heeft gemanifesteerd in de categorie zeer kleine bedrijven met één of geen werknemers. Van de totale groei in Nederland van bijna 98 duizend banen in de periode 1996-2004, zijn er bijna veertigduizend (40,8 procent) gerealiseerd in die categorie. Daarmee is deze bedrijfsklasse met afstand de belangrijkste groeier. In de Noordvleugel is de groei in die categorie ook het grootste, met die aantekening dat ook de groei in de grote bedrijven aanzienlijk is, 13,7 duizend banen en 31,2 procent van de groei in de Noordvleugel. Voor de top 10 steden in de Noordvleugel is de banengroei in de categorie kleinste bedrijven en die in de categorie grootste bedrijven nagenoeg in evenwicht. Opvallend genoeg is het gewicht van de tussenliggende categorieën aanmerkelijk kleiner. Daarmee kan de conclusie luiden dat het belangrijkste verschil in groeidynamiek in de ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel ten opzichte van de rest van Nederland ligt in de banengroei bij de grotere bedrijven, van boven de vijftig banen, die is in de Noordvleugel van groter belang dan in Nederland gemiddeld.

Bezien we de banengroei in elk van de categorieën op zich, dan blijkt de procentuele groei van het aantal banen binnen de categorie 0-1 banen met 10,6 procent en 12,1 procent in de Noordvleugel fenomenaal, zeker in vergelijking met de categorie vijftig banen en meer, waar landelijk een schamele 0,9 procent wordt gescoord en in de Noordvleugel 2,2 procent. Dit is een symptoom van een trend waarin de grotere concerns steeds meer taken en functies afstoten naar de markt, waarbij voormalige werknemers een onafhankelijke doorstart maken én waarin steeds meer producten en diensten tot stand komen in een netwerk van bedrijven en freelancers.

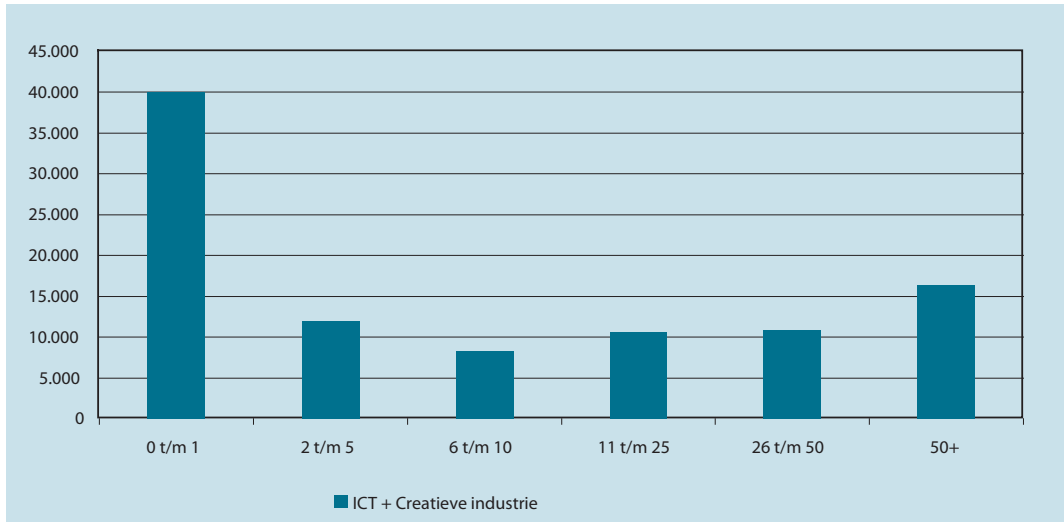
Tabel 3.18: Groei aantal banen in de ICT en creatieve industrie naar grootteklasse in Nederland, Noordvleugel en top 10 gemeenten (1996-2004)

	Groei aantal banen per grootteklasse						Totaal
	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	
Nederland	39.938	11.899	8.246	10.585	10.840	16.310	97.818
Noordvleugel	15.841	4.820	2.417	3.702	3.411	13.704	43.895
Top 10	11.208	4.037	2.068	3.595	2.549	11.047	34.504
Overig Noordvleugel	4.633	783	349	107	862	2.657	9.391
	Aandeel van de groei in bedrijfsgrootteklassen in totale groei						Totaal
	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	
Nederland	40,8%	12,2%	8,4%	10,8%	11,1%	16,7%	100,0%
Noordvleugel	36,1%	11,0%	5,5%	8,4%	7,8%	31,2%	100,0%
Top 10	32,5%	11,7%	6,0%	10,4%	7,4%	32,0%	100,0%
Overig Noordvleugel	49,3%	8,3%	3,7%	1,1%	9,2%	28,3%	100,0%
	Procentuele groei banen per grootteklasse						Totaal
	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	
Nederland	10,6%	2,7%	3,3%	2,5%	3,2%	0,9%	2,7%
Noordvleugel	12,1%	3,6%	3,3%	2,9%	3,1%	2,2%	3,6%
Top 10	12,2%	4,4%	4,0%	4,1%	3,1%	2,2%	3,8%
Overig Noordvleugel	11,9%	1,9%	1,6%	0,3%	3,3%	2,2%	3,3%

Bron: LISA

Figuur 3.4 tot en met 3.6 geven grafisch gegevens uit tabel 3.18 weer. De hoeveelheid nieuwe banen in elk van de onderscheiden grootteklassen in ICT en creatieve industrie zijn hieronder weergegeven voor Nederland (3.4), de Noordvleugel (3.5) en de top 10 steden in de Noordvleugel (3.6).

Figuur 3.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie gezamenlijk in Nederland (1996-2004)

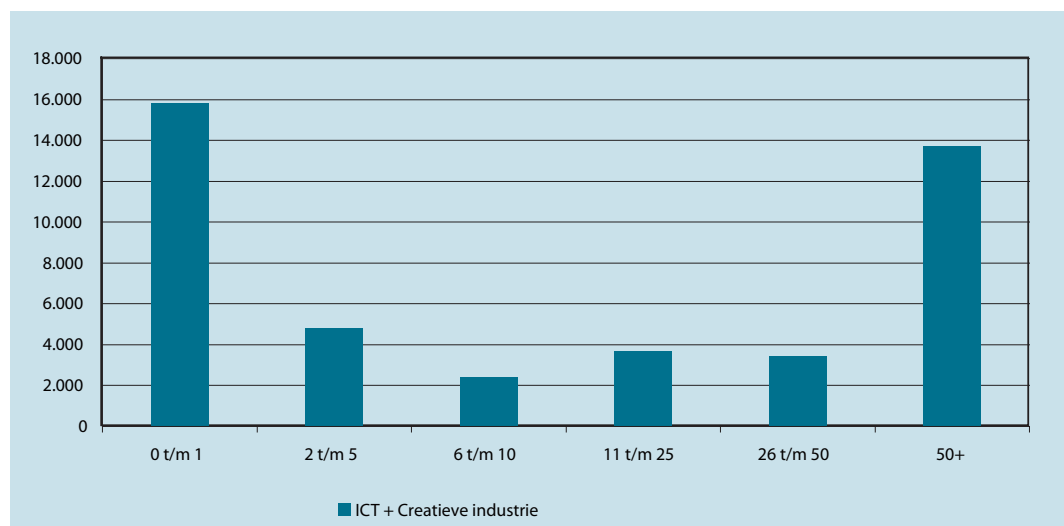

Bron: LISA

Het belangrijkste onderscheid tussen Nederland als geheel en de Noordvleugel is het belang van de grote bedrijven in de banengroei. Dat is in de Noordvleugel aanmerkelijk groter dan in Nederland als geheel.

Wanneer de gehele Noordvleugel vervolgens wordt vergeleken met de top 10 steden daarbinnen, blijkt in de top 10 steden het belang van de grote bedrijven nog groter is. Het bijzondere belang van de Noordvleugel voor ICT en creatieve industrie is dat die regio in het bijzonder ook de grote bedrijven herbergt, naast de talrijke kleine ondernemingen. Voor de groei en het profiel van die sectoren in de Noordvleugel zijn de grote bedrijven van uitzonderlijk belang, in het bijzonder voor de top 10 steden.

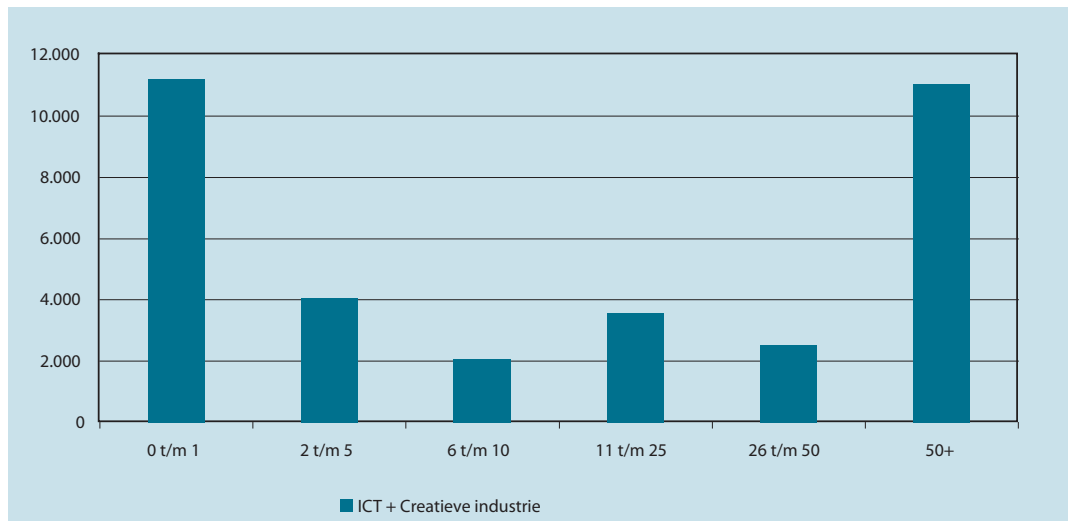
Figuur 3.5: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie gezamenlijk in Noordvleugel (1996-2004)

Bron: LISA

De categorieën tussen de grootste en de kleinste bedrijfsgrootte spelen een relatief bescheiden rol in de Noordvleugel, in het bijzonder binnen de top 10 steden. In de Noordvleugel zien we dat de groei komt van of heel groot of heel klein.

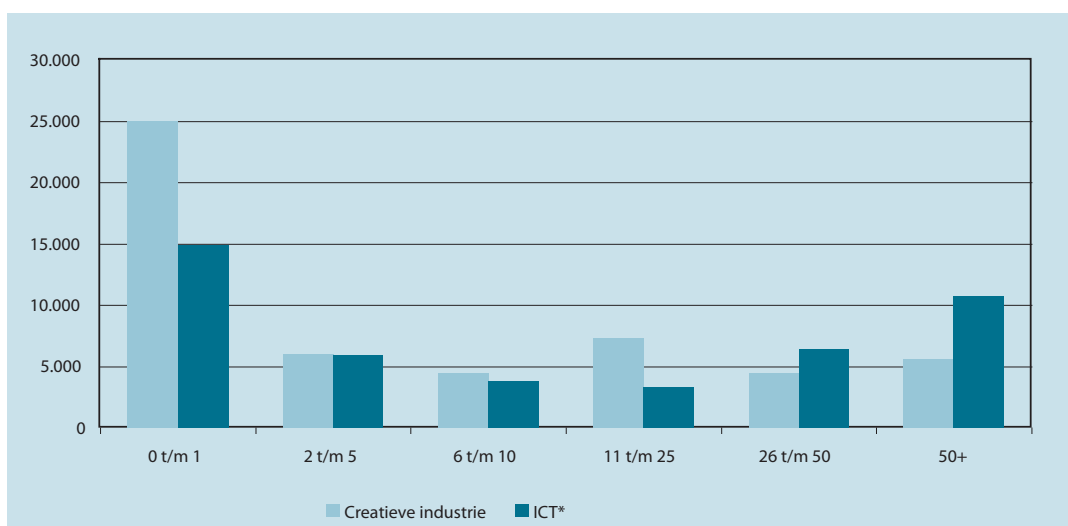
Figuur 3.6: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie gezamenlijk in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (1996-2004)

Bron: LISA

Figuur 3.7 tot en met 3.9 beschouwen voor de ICT en creatieve industrie apart de banengroei per bedrijfscategorie om de groeicijfers verder te kunnen nuanceren. Omdat de hantering van de eerder vermelde definitie van beide sectoren zou leiden tot dubbelrekening is hier opnieuw gekozen om de zogenaamde deelsector content exclusief te scharen onder creatieve industrie en de ontwikkelingen in ICT louter te baseren op de telling van ontwikkeling in bedrijven in hardware en diensten.

Figuur 3.7: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Nederland (1996-2004)

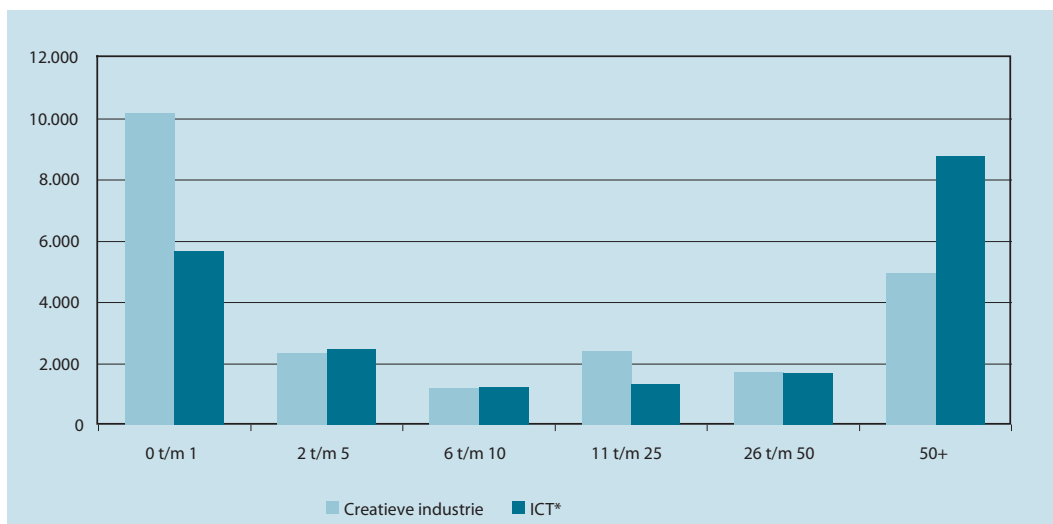

Bron: LISA

* ICT exclusief deelsector content en inclusief diensten en hardware

Het overall beeld is dat voor de creatieve industrie de groei in sterkere mate zit in de allerkleinste categorie (0-1 banen) dan voor ICT, al kan vastgesteld worden dat voor Nederland als geheel ook voor ICT het belang van de één-pitters voor banengroei groter is dan alle andere categorieën.

Figuur 3.8: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Noordvleugel (1996-2004)

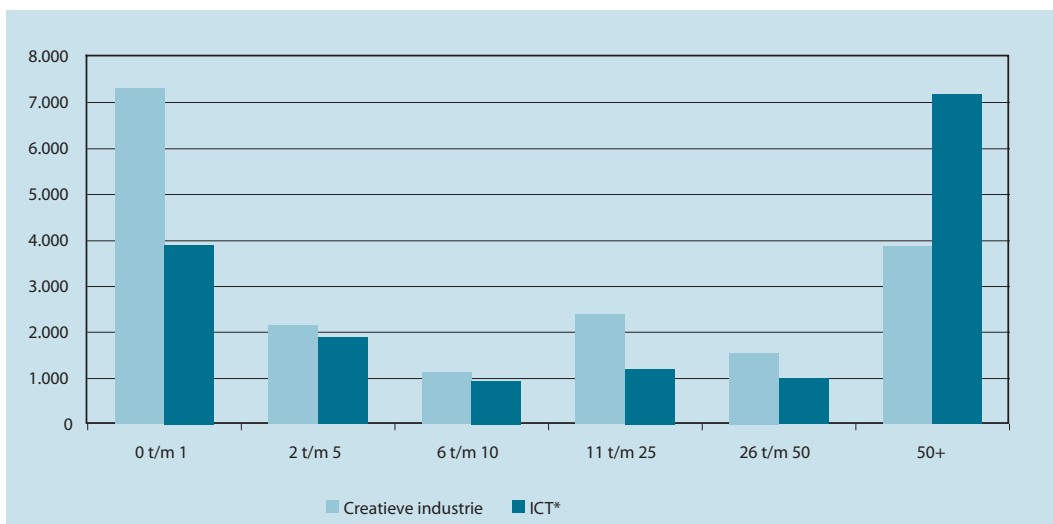

Bron: LISA

* ICT exclusief deelsector content en inclusief diensten en hardware

Voor de Noordvleugel kan het beeld verder genuanceerd worden. Voor ICT geldt dat de grotere bedrijven van vijftig of meer werknemers, de belangrijkste categorie voor banengroei vormen. Voor de creatieve industrie zijn de één-pitters nog steeds de belangrijkste bron van groei. In vergelijking met het landelijke beeld zijn de grote bedrijven binnen de creatieve industrie in de Noordvleugel van aanzienlijk groter belang.

Figuur 3.9: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (1996-2004)

Bron: LISA

* ICT exclusief deelsector content en inclusief diensten en hardware

Dat beeld kristalliseert zich nog verder uit in de verhoudingen binnen de top 10 steden van de Noordvleugel. Opvallend is dat de banengroei binnen de kleinste categorie (één-pitters) in creatieve industrie vrijwel gelijk is aan de banengroei binnen de grootste categorie (vijftig of meer banen) in ICT en andersom.

Zoals op basis van eerdere beschouwingen over de grote steden van de Noordvleugel verwacht kon worden, is er sprake van behoorlijke differentiatie op het terrein van banenontwikkeling per grootteklasse binnen de steden van de Noordvleugel.

De steden waar de zéér kleine bedrijven (nul of één baan per vestiging) de belangrijkste groeimotor in ICT en creatieve industrie vormen zijn Amstelveen, Almere, Hilversum, Nieuwegein en Amsterdam. In Amstelveen en Almere komt meer dan veertig procent van de groei in deze sectoren op het conto van de één-pitters. In Hilversum, Nieuwegein en Amsterdam ligt dat percentage tussen de dertig en veertig procent.

Aan het andere einde van het spectrum blijken de bedrijven met werknemers met meer dan vijftig in Haarlemmermeer, Amersfoort en Utrecht de belangrijkste aanjagers van de groei, met een aandeel in de totale banengroei van tussen de 83,1 procent (Haarlemmermeer) en 54,8 procent (Utrecht). Opvallend is het relatief lage percentage van Amsterdam in deze categorie. Daarbij moet echter wel in het oog worden gehouden dat deze 16,6 procent van de Amsterdamse groei bijna 2.600 bedraagt, maar een fractie kleiner dan de hoeveelheid banen die Haarlemmermeer in deze categorie in de periode 1996-2004 binnenhaalde: 2.922.

De meest dramatische afname in banen binnen ICT en creatieve industrie in de onderzochte periode komt op het conto van Haarlem. Die stad zag bijna 1.900 banen verdwijnen in de categorie bedrijven van vijftig of meer werknemers. Dat komt voor een belangrijk deel op het conto van de hervormingen bij de multinationale uitgever VNU. Haarlem zag onder meer de Tijdschriftengroep van dit bedrijf overgaan naar Sanoma en verhuizen naar Hoofddorp (gemeente Haarlemmermeer).

3 Creatieve Industrie en ICT in de Noordvleugel

Tabel 3.19: Groei aantal banen in de ICT en creatieve industrie naar grootteklasse in de top 10 gemeenten (1996-2004)

	Groeï aantal banen per grootteklasse						Totaal
	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	
Amsterdam	5.198	2.456	1.170	1.935	2.267	2.597	15.623
Utrecht	1.687	454	81	535	-13	3.329	6.073
Hilversum	722	188	160	237	-211	895	1.991
Amersfoort	678	182	62	263	150	2.932	4.267
Haarlemmermeer	318	155	53	33	35	2.922	3.516
Haarlem	557	48	150	417	-159	-1.881	-868
Nieuwegein	232	178	82	309	41	-158	684
Almere	1.083	128	248	211	224	600	2.494
Amstelveen	317	78	17	-93	273	-60	532
Zaanstad	416	170	45	-252	-58	-129	192

	Aandeel van de groei in een grootteklasse in totale groei						Totaal
	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	
Amsterdam	33,3%	15,7%	7,5%	12,4%	14,5%	16,6%	100,0%
Utrecht	27,8%	7,5%	1,3%	8,8%	*)	54,8%	100,0%
Hilversum	36,3%	9,4%	8,0%	11,9%	*)	45,0%	100,0%
Amersfoort	15,9%	4,3%	1,5%	6,2%	3,5%	68,7%	100,0%
Haarlemmermeer	9,0%	4,4%	1,5%	0,9%	1,0%	83,1%	100,0%
Haarlem	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)
Nieuwegein	33,9%	26,0%	12,0%	45,2%	6,0%	*)	100,0%
Almere	43,4%	5,1%	9,9%	8,5%	9,0%	24,1%	100,0%
Amstelveen	59,6%	14,7%	3,2%	*)	51,3%	*)	100,0%
Zaanstad	*)	*)	*)	*)	*)	*)	*)

	Procentuele groei banen per grootteklasse						Totaal
	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	
Amsterdam	11,0%	5,1%	4,9%	5,0%	7,2%	1,4%	4,2%
Utrecht	14,6%	4,5%	1,1%	4,2%	-0,1%	3,4%	4,0%
Hilversum	14,5%	3,0%	4,2%	3,5%	-3,7%	1,2%	2,0%
Amersfoort	18,8%	4,9%	2,7%	5,0%	3,1%	7,0%	6,9%
Haarlemmermeer	15,5%	4,2%	1,6%	0,7%	0,5%	8,3%	6,2%
Haarlem	6,8%	0,7%	4,6%	10,1%	-3,4%	-6,2%	-1,5%
Nieuwegein	15,5%	8,2%	4,7%	6,1%	0,8%	-0,8%	1,9%
Almere	17,6%	2,7%	11,4%	5,7%	7,1%	9,1%	9,3%
Amstelveen	10,7%	2,9%	1,0%	-2,8%	8,2%	-0,5%	1,9%
Zaanstad	12,0%	4,0%	2,0%	-7,7%	-2,1%	-1,5%	0,8%

Bron: LISA

*) In die gevallen waarin er sprake is van een terugloop van arbeidsplaatsen is het niet mogelijk om voor iedere cel een aandeel in de (positieve) groei te geven.

Bij een groter aantal negatieve scores, zoals bij Haarlem en Zaanstad is het zelfs niet opportuun om de categorieën die wel een positieve score laten zien, te vermelden. Daarvoor zij verwezen naar het bovenste deel van de tabel waarin de absolute cijfers zijn vermeld.

3.4 Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk is overduidelijk gebleken dat ICT en creatieve industrie een sterke concentratie in de Noordvleugel laten zien.

Waar van alle banen in Nederland een kwart in deze regio te vinden is, is dat voor ICT bijna één derde en voor de creatieve industrie zelfs 40%. Binnen de Noordvleugel is er sprake van een concentratie binnen de tien grootste steden. Amsterdam is veruit de belangrijkste absolute concentratie met 31 procent van alle banen in de gezamenlijke ICT en creatieve industrie.

Binnen de stedelijke economieën in de Noordvleugel is de rol van ICT en creatieve industrie sterker dan gemiddeld in Nederland. Waar landelijk het aandeel in het totale aantal banen 6,9 procent bedraagt, is dat in de Noordvleugel 10,5 procent en in de top 10 gemeenten binnen de Noordvleugel zelfs 11,6 procent. In Hilversum is de economische betekenis van ICT en creatieve industrie met een aandeel van 30,5 procent van het totale aantal banen, het grootst.

In de meeste van de top 10 steden is ICT van groter economisch belang dan de creatieve industrie¹³. Slechts in Amsterdam en in Hilversum hebben de creatieve industrie de overhand over ICT met respectievelijk 57 en 77 procent van het totaal aantal banen. Bij deze vergelijking is de deelsector content bij de ICT sector buiten beschouwing gelaten. Nieuwegein is de gemeente met het grootste aandeel van ICT in het gezamenlijke aantal banen in ICT en creatieve industrie: 77 procent.

De banengroei in de sectoren ICT en creatieve industrie is aanmerkelijk groter dan de gemiddelde banengroei in Nederland. Waar de gemiddelde groei van het aantal banen in Nederland in de periode 1996-2005 1,7 procent bedraagt, is dat voor deze sectoren gezamenlijk 2,3 procent. Binnen de Noordvleugel ligt de gemiddelde jaarlijkse groei van ICT en creatieve industrie op 3,3 procent. Dit beeld vertaalt zich echter niet één-op-één naar de verschillende steden in de regio. De sterkste procentuele groeiers zijn Almere (7,7 procent), Haarlemmermeer (4,2 procent), Nieuwegein (3,8 procent) en Amersfoort (3,6 procent). In aantallen zijn de grotere Noordvleugel steden leidend. In Amsterdam kwamen er in de periode 1996-2005 ruim 14,6 duizend banen in deze sectoren bij, in Utrecht ruim 6,8 duizend en in Amersfoort ruim vijf duizend. Zaanstad en Haarlem laten maar een zéér beperkte groei zien.

ICT en creatieve industrie leveren een sterke bijdrage aan de groei van de werkgelegenheid in Nederland. Van de ruim één miljoen banen die er in de periode 1996-2005 in Nederland werden gecreëerd, kwamen er 97 duizend (9,3 procent) op het conto van deze sectoren. Bijna de helft daarvan, ruim 45 duizend, kwamen tot stand in de Noordvleugel. Dit betekent dat een op de twee nieuwe banen in de ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel wordt gegenereerd. Van de totale banengroei in de Noordvleugel kwam 14,5 procent voor rekening van ICT en creatieve industrie. In de top 10 steden is dat zelfs 15,1 procent, bijna één op zeven.

In grote lijnen zijn de verhoudingen die naar voren komen op basis van toegevoegde waarde dezelfde als die op basis van de hoeveelheid banen. Door de relatief hoge arbeidsintensiteit van ICT en creatieve industrie is het aandeel van ICT en creatieve industrie in de economie op basis van toegevoegde waarde, doorgaans kleiner dan het aandeel op basis van banen. De groei van zes procent in de toegevoegde waarde die door creatieve industrie en ICT in de periode 1996-2004 in de Noordvleugel gerealiseerd is, is groter dan de groei in banen (3,3 procent), in die sectoren. Dat betekent dat de productiviteit in die sectoren toeneemt.

¹³ In de bepaling van het belang van beide sectoren is de zogenaamde deelsector content tot de creatieve industrie gerekend en niet tot de ICT sector. Doorgaans wordt content zowel tot de creatieve industrie als de ICT gerekend. Daardoor ontstaat er overlap in de definitie van beide sectoren. Die wordt hier vermeden. ICT bestaat specifiek in deze vergelijking louter uit diensten en hardware (zie ook bijlage 10).

Van alle bedrijfsvestigingen in Nederland behoort ruim 11 procent tot ICT en creatieve industrie. Dat is veel meer dan het aantal banen (6,9 procent). Dat is het gevolg van de kleinschaligheid van beide sectoren. Het gemiddelde aantal banen per vestiging in Nederland in ICT is 5,7 en in creatieve industrie zelfs 3,6. Voor alle Nederlandse bedrijven gezamenlijk is dat 8,2 banen.

Opvallend is dat de steden die voor alle bedrijven een hoger gemiddeld aantal banen laten zien, ook een hoger gemiddeld aantal banen voor ICT en creatieve industrie, of één van beide sectoren laten zien. Het meest duidelijke voorbeeld is Haarlemmermeer, waar het gemiddelde aantal banen per vestiging zeventien is, en het gemiddelde aantal voor ICT en creatieve industrie respectievelijk 12,2 en tien bedragen. Dat duidt op een eenzelfde werking van vestigingsfactoren voor bedrijven in het algemeen en bedrijven in ICT en creatieve industrie. Hilversum vormt hierop een uitzondering. Dáár is de gemiddelde vestigingsgrootte binnen ICT en creatieve industrie (9,1) juist hoger dan het stedelijke gemiddelde (6,6). Dat is verklaarbaar vanuit de dominantie van de omroep- en multimediasector in die stad. Een behoorlijk aantal grote spelers is daar gevestigd, terwijl een groot deel kleinere bedrijven in die stad diensten levert aan deze sector.

Wanneer het belang van de verschillende bedrijven, ingedeeld naar grootte, voor de creatieve economie onder de loep wordt genomen valt allereerst op dat de bedrijven met meer dan vijftig werknemers om en nabij de helft van alle arbeidsplaatsen voor hun rekening nemen. Landelijk is dat 46 procent, in de top 10 steden van de Noordvleugel zelfs 52 procent. De op één na belangrijkste categorie vormen de bedrijven met geen of één medewerker. Die nemen landelijk veertien procent voor hun rekening en in de Noordvleugel vijftien procent.

Binnen de top 10 steden van de Noordvleugel treffen we verschillende patronen aan. Aan de ene kant zorgen de zéér kleine bedrijven in Almere voor maar liefst 30 procent van alle banen in ICT en creatieve industrie en de grotere voor slechts 24 procent. Aan de andere kant staat Haarlemmermeer waar de zéér kleine bedrijven verantwoordelijk zijn voor slechts vijf procent en de grotere voor maar liefst 67 procent van alle banen in creatieve industrie en ICT. Ook Amersfoort en Hilversum laten een dergelijk beeld zien.

Voor de toename in banen blijken de zéér kleine bedrijven van uitzonderlijk groot belang. Van de bijna 98 duizend banen die er in de periode 1996-2005 in Nederland binnen ICT en creatieve industrie zijn gegenereerd is bijna 41 procent tot stand gekomen in de kleinste klasse: nul of één werknemer. De bedrijven van vijftig of meer werknemers namen slechts zeventien procent van de nieuwe banen voor hun rekening.

De Noordvleugel vormt een uitzondering op dit beeld. Ook daar zijn de één-pitters belangrijk met 36 procent van de nieuwe banen in ICT en creatieve industrie, maar de grotere bedrijven nemen dáár maar liefst 31 procent van de nieuwe banen in de periode 1996-2005 voor hun rekening. Dat patroon gaat echter niet gelijkmatig op voor de gehele Noordvleugel. In de volgende steden waren de grote bedrijven het belangrijkste voor de nieuwe banen: Haarlemmermeer (83 procent), Amersfoort (69 procent) en Utrecht (55 procent). In Amstelveen (60 procent), Almere (43 procent), Nieuwegein (34 procent) en Amsterdam (33 procent) namen de kleinere bedrijven het grootste deel van de banengroei voor hun rekening. Hilversum laat een interessant patroon zien, waarbij de kleinste bedrijven (nul of één baan) en de grote bedrijven (vijftig of meer banen) de belangrijkste generatoren van nieuwe banen zijn in de periode 1996-2004. De eerste categorie zorgde voor 722 van de bijna tweeduizend nieuwe banen in die periode, de tweede voor 895.

Overigens blijkt dat de grotere bedrijven van vijftig of meer werknemers, de belangrijkste categorie voor banengroei in de ICT sector binnen de Noordvleugel vormen. Voor de creatieve industrie zijn de één-pitters de belangrijkste bron van groei in banen. Toch blijken de grote creatieve industrie bedrijven in de Noordvleugel van aanzienlijk groter belang voor de toename in banen in de periode 1996-2004 dan in de rest van het land. Dat is terug te voeren op de rol van deze regio als *content powerhouse*.

In dit hoofdstuk staat de creatieve industrie centraal. Ze bestaat uit een drietal deelsectoren: kunsten (inclusief cultureel erfgoed), media en entertainmentindustrie en creatieve zakelijke dienstverlening. Het overzicht van de bedrijfstakken die tot elk van die deelsectoren behoren is opgenomen in bijlage 10.

Hier wordt allereerst ingegaan op het belang van elk van de deelsectoren in de Noordvleugel en de top 10 steden binnen de Noordvleugel ten opzicht van Nederland in het algemeen, zowel in banen, toegevoegde waarde als aantal vestigingen. Vervolgens wordt aangegeven hoe de creatieve industrie in de Noordvleugel in de periode 1996 – 2005 is gegroeid.

4.1 Banen in creatieve industrie

- De Noordvleugel is gespecialiseerd in de creatieve industrie. Vier van de tien banen in die sector is in deze regio te vinden. Voor de media- en entertainmentindustrie is dat zelfs vijf van de tien banen. Creatieve zakelijke dienstverlening en media en entertainment zijn in aantal banen, ieder twee maal zo omvangrijk als de kunsten.
- De tien grote steden zijn op hun beurt weer belangrijke centra binnen de Noordvleugel, met Amsterdam als onbetwiste koploper. De stad herbergt voor elk van de deelsectoren van de creatieve industrie het grootste aantal banen: ruim 9,7 duizend in de kunsten, bijna 11,9 duizend in de media- en entertainmentindustrie en bijna 9,8 duizend in de creatieve zakelijke dienstverlening.
- De enige stad die Amsterdam nadert in de omvang van één van deze deelsectoren is Hilversum met ruim 9,1 duizend banen in de media- en entertainmentindustrie.
- De steden in de Noordvleugel hebben ieder hun eigen creatieve profiel. De kunstensector is relatief goed vertegenwoordigd in Amsterdam, de media- en entertainmentindustrie in Hilversum en de creatieve zakelijke dienstverlening in Amersfoort, Utrecht en Amstelveen.

De Noordvleugel is gespecialiseerd in de creatieve industrie. Deze regio is goed voor veertig procent van de banen in Nederland in deze sector, terwijl diezelfde Noordvleugel 23 procent van de totale werkgelegenheid in de Nederlandse economie voor zijn rekening neemt.

Tabel 4.1 geeft het totaal aantal banen in de creatieve industrie weer in Nederland en de Noordvleugel. De drie deelsectoren zijn allemaal oververtegenwoordigd in de Noordvleugel. Van alle banen in de Nederlandse kunstensector bevindt zich ruim 41 procent in de Noordvleugel, van de creatieve zakelijke dienstverlening bijna 33 procent en van de media- en entertainmentindustrie maar liefst 49 procent. Binnen de Noordvleugel spelen de top 10 steden een belangrijke rol. Van alle Noordvleugel banen in de kunsten bevindt zich bijna 83 procent in de top 10 steden. Voor de creatieve zakelijke dienstverlening is dat ruim 75 procent, voor de media- en entertainmentindustrie is dat bijna 82 procent. Binnen die top 10 steden neemt Amsterdam een uitzonderlijke positie in als absolute concentratie van creatieve industrie. Slechts op het terrein van de media- en entertainmentindustrie komt een andere stad, in termen van het aantal Amsterdamse banen in die deelsector (bijna twaalf duizend) in de buurt: Hilversum met ruim negen duizend.

Tabel 4.1: Totaal aantal banen in de creatieve industrie voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten (2005)

	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve industrie	%	%	%	%
	(K)	(M&E)	(CZD)	(CI)	K	M&E	CZD	CI
Nederland	42.139	68.713	106.519	217.371	19%	32%	49%	100%
Noordvleugel	17.397	33.696	34.781	85.874	20%	39%	41%	100%
Top 10	14.398	27.513	26.196	68.107	21%	40%	38%	100%
Overig Noordvleugel	2.999	6.183	8.585	17.767	17%	35%	48%	100%

In vergelijking met de rest van Nederland is de media- en entertainmentindustrie bijzonder goed vertegenwoordigd in de Noordvleugel, in mindere mate geldt dat ook voor de kunsten. Dat geldt nog sterker voor de top 10 steden binnen de Noordvleugel. Het patroon dat in de rest van de Noordvleugel bestaat, lijkt sterk op het landelijke. Bijna de helft van de banen in de creatieve industrie in de rest van de Noordvleugel is te vinden in de creatieve zakelijke dienstverlening. Dat het aandeel van de creatieve zakelijke dienstverlening in de top 10 steden in de Noordvleugel kleiner is dan in de rest van het land, neemt niet weg dat maar liefst 24,6 procent (ruim 26 duizend) van alle banen in die deelsector in Nederland in de top 10 steden te vinden is.

Tabel 4.2 geeft het totaal aantal banen in de creatieve industrie aan, onderverdeeld naar de top 10 gemeenten in de Noordvleugel. Los van de omvang van de creatieve sector in de top 10 steden bestaat er ook een duidelijk onderscheid in termen van het belang van de verschillende deelsectoren. In Amsterdam zijn de drie deelsectoren relatief evenwichtig verdeeld. De sterkste concentratie geldt voor de kunstensector. Van de 17,4 duizend kunstbanen in de Noordvleugel zijn er 9,7 duizend (56 procent) in Amsterdam te vinden. Voorts herbergt Amsterdam ruim 35 procent van de Noordvleugel banen in media- en entertainmentindustrie en 20 procent van de banen in creatieve zakelijke dienstverlening. In Hilversum is media- en entertainment dominant, in Amersfoort en Amstelveen de creatieve zakelijke dienstverlening. Dat laatste geldt in mindere mate ook voor Utrecht, Zaanstad en Almere.

Tabel 4.2: Totaal aantal banen in de creatieve industrie, top 10 gemeenten in de Noordvleugel (2005)

	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve industrie	%	%	%	%
	(K)	(M&E)	(CZD)	(CI)	K	M&E	CZD	CI
Amsterdam	9.710	11.857	9.768	31.335	31%	38%	31%	100%
Utrecht	1.805	1.530	5.370	8.705	21%	18%	62%	100%
Hilversum	550	9.118	819	10.487	5%	87%	8%	100%
Amersfoort	309	529	3.548	4.386	7%	12%	81%	100%
Haarlemmermeer	356	1.612	1.230	3.198	11%	50%	38%	100%
Haarlem	611	1.317	1.392	3.320	18%	40%	42%	100%
Nieuwegein	175	534	658	1.367	13%	39%	48%	100%
Almere	305	486	1.049	1.840	17%	26%	57%	100%
Amstelveen	270	239	1.513	2.022	13%	12%	75%	100%
Zaanstad	307	291	849	1.447	21%	20%	59%	100%

4 Ontwikkelingen in de creatieve industrie

4.2 Toegevoegde waarde van de creatieve industrie

- De totale toegevoegde waarde van de creatieve industrie in Nederland is ruim € 8,4 miljard in 2004. Daarvan wordt € 3,2 miljard (38,5 procent) in de Noordvleugel gerealiseerd en € 2,6 miljard (31 procent) in de top 10 steden van die regio.
- Het relatieve belang van de creatieve industrie op basis van toegevoegde waarde is vergelijkbaar met het beeld dat naar voren komt op basis van het aantal banen. Het belangrijkste verschil is dat economisch belang op basis van toegevoegde waarde kleiner is dan op basis van het aantal banen. Creatieve productie is arbeidsintensief waardoor de productiviteit lager is. Dat gaat voor de kunsten en de creatieve zakelijke dienstverlening sterker op dan voor de media- en entertainmentindustrie.

Tabel 4.3 brengt in kaart de toegevoegde waarde van de creatieve industrie voor de Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten. Het beeld van het belang van de creatieve industrie en haar deelsectoren voor de Noordvleugel op basis van de verdeling van toegevoegde waarde is vergelijkbaar met het patroon dat zich aftekent op basis van de verdeling van banen.

Tabel 4.3: Toegevoegde waarde creatieve industrie voor Nederland, Noordvleugel en top 10 gemeenten naar Kunsten, Media en Entertainment en Creatieve Zakelijke Dienstverlening (2004)

	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve industrie	%	%	%	%
	(K)	(M&E)	(CZD)	(CI)	K	M&E	CZD	CI
Nederland	1.331	3.305	3.781	8.417	16%	39%	45%	100%
Noordvleugel	534	1.544	1.158	3.236	17%	48%	36%	100%
<i>Top 10</i>	459	1.283	866	2.609	18%	49%	33%	100%
<i>Overig Noordvleugel</i>	75	261	292	627	12%	42%	46%	100%

Bron: CBS/LISA

Tabel 4.4 brengt de toegevoegde waarde van de creatieve industrie in kaart voor de afzonderlijke top 10 gemeenten. Het belangrijkste verschil is dat het belang van media en entertainment op basis van waarde aanmerkelijk groter is en dat van kunsten en creatieve zakelijke dienstverlening kleiner. Dat duidt op grotere arbeidsproductiviteit in de media- en entertainmentsector.

Tabel 4.4: Toegevoegde waarde creatieve industrie voor top 10 gemeenten naar Kunsten, Media en Entertainment en Creatieve Zakelijke Dienstverlening (2004)

	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve industrie	%	%	%	%
	(K)	(M&E)	(CZD)	(CI)	K	M&E	CZD	CI
Amsterdam	316	618	328	1.261	25%	49%	26%	100%
Utrecht	56	63	171	291	19%	22%	59%	100%
Hilversum	17	334	22	373	5%	90%	6%	100%
Amersfoort	9	22	126	157	6%	14%	80%	100%
Haarlemmermeer	11	104	46	162	7%	64%	29%	100%
Haarlem	19	68	46	133	14%	51%	35%	100%
Almere	9	24	35	67	13%	35%	52%	100%
Nieuwegein	5	30	23	58	8%	52%	40%	100%
Amstelveen	8	9	48	65	12%	13%	75%	100%
Zaanstad	9	11	21	42	23%	26%	51%	100%

Bron: CBS/LISA

4.3 Bedrijfsvestigingen

- Van alle bedrijfsvestigingen in de Nederlandse creatieve industrie bevindt 38 procent zich in de Noordvleugel en 27 procent in de tien grootste steden in die regio.
- De gemiddelde grootte van de creatieve industrie bedrijven in de Noordvleugel overtreft het landelijke gemiddelde. Van alle banen in de creatieve industrie in de top 10 gemeenten van de Noordvleugel is ruim veertig procent te vinden in bedrijven met vijftig of meer banen. Voor Nederland gemiddeld is dat bijna dertig procent.
- De hoogste gemiddeldes gelden voor de media- en entertainmentindustrie in Hilversum (16,2 banen per vestiging) en Haarlemmermeer (23,7 banen per vestiging). De relatieve grootschaligheid van deze industrie in het Hilversumse heeft te maken met de specialisatie van deze stad op het terrein van de omroep. Veruit de meeste grote bedrijven in de omroep zijn daar gevestigd. Haarlemmermeer kent geen specialisatie in media- en entertainment, maar blijkt een aantrekkelijke vestigingsplaats voor grote bedrijven als zodanig. Die geldt blijkbaar ook voor grote bedrijven in de media- en entertainmentindustrie.

4 Ontwikkelingen in de creatieve industrie

Tabel 4.5 geeft een overzicht van het aantal vestigingen voor elk van de deelsectoren in de creatieve industrie en de gehele sector in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 steden daarbinnen. Het beeld dat eerder in dit hoofdstuk naar voren kwam komt ook hier in grote lijnen terug.

Tabel 4.5: Aantal vestigingen in de creatieve industrie naar deelsector voor Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (2005)

	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve industrie
Nederland	14.032	15.414	30.635	60.081
Noordvleugel	5.533	6.941	10.079	22.553
Top 10	4.160	5.213	6.830	16.203
Overig Noordvleugel	1.373	1.728	3.249	6.350

Bron: LISA

Tabel 4.6 geeft een onderverdeling naar de top 10 steden. Het beeld dat eerder in dit hoofdstuk naar voren kwam komt ook bij de verschillende top 10 steden in grote lijnen terug. Toch is hier sprake van een aantal opvallende afwijkingen. Het verschil tussen het aantal vestigingen in de media- en entertainmentindustrie in Amsterdam en Hilversum (3.030 tegen 570) is veel groter dan dat in banen (11.587 tegen 9.118). Dat is terug te voeren op het verschil in gemiddelde bedrijfsgrootte in die sector in beide gemeentes. De media- en entertainmentindustrie in Hilversum is grootschaliger.

Tabel 4.6: Aantal vestigingen in de creatieve industrie naar deelsector voor de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (2005)

	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve industrie
Amsterdam	2.403	3.030	3.314	8.747
Utrecht	593	570	1.035	2.198
Hilversum	230	562	341	1.133
Amersfoort	153	185	369	707
Haarlemmermeer	45	68	206	319
Haarlem	283	318	547	1.148
Nieuwegein	58	63	152	273
Almere	177	201	363	741
Amstelveen	103	114	214	431
Zaanstad	115	102	289	506

Bron: LISA

In tabel 4.7 staat het gemiddeld aantal banen per vestiging. Dit gemiddelde is voor de drie creatieve deelsectoren is in de top 10 steden van de Noordvleugel groter dan in Nederland en de Noordvleugel en aanzienlijk groter dan in de rest van de Noordvleugel. Dat geldt voor alle drie de deelsectoren van de creatieve industrie.

Tabel 4.7: Banen per vestiging in de creatieve industrie naar deelsector voor Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (2005)

	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve industrie
Nederland	3,0	4,5	3,5	3,6
Noordvleugel	3,1	4,9	3,5	3,8
Top 10	3,5	5,3	3,8	4,2
Overig Noordvleugel	2,2	3,6	2,6	2,8

Bron: LISA

In het vorige hoofdstuk kwam echter naar voren dat de creatieve industrie een relatief kleinschalige is, vergeleken met de situatie in de Nederlandse economie als geheel en ook in vergelijking met de ICT sector. Conclusie hier is dat de creatieve industrie in de steden van de Noordvleugel geconcentreerd is én daar een minder kleinschalig karakter heeft.

Tabel 4.8 laat zien dat de verschillende steden in de Noordvleugel op basis van de gemiddelde vestigingsgrootte per deelsector ieder een eigen karakter hebben.

Tabel 4.8: Banen per vestiging in de creatieve industrie naar deelsector voor de top 10 gemeenten van de Noordvleugel (2005)

	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve industrie
Amsterdam	4,0	3,9	2,9	3,6
Utrecht	3,0	2,7	5,2	4,0
Hilversum	2,4	16,2	2,4	9,3
Amersfoort	2,0	2,9	9,6	6,2
Haarlemmermeer	7,9	23,7	6,0	10,0
Haarlem	2,2	4,1	2,5	2,9
Nieuwegein	3,0	8,5	4,3	5,0
Almere	1,7	2,4	2,9	2,5
Amstelveen	2,6	2,1	7,1	4,7
Zaanstad	2,7	2,9	2,9	2,9

Bron: LISA

De meest opvallende afwijkingen op het dominante patroon betreft de gemiddelde bedrijfsgrootte in de media- en entertainmentindustrie in Hilversum (16,2) en Haarlemmermeer (23,7). Gecombineerd met de eerdere vaststellingen over de relatie geografische locatie, vestigingsfactoren en bedrijfsgrootte (zie het vorige hoofdstuk) kunnen deze afwijkingen aan verschillende oorzaken worden toegeschreven.

4 Ontwikkelingen in de creatieve industrie

In Hilversum is de media- en entertainmentindustrie een dominante sector; de stad heeft de meeste van de belangrijkste en omvangrijkste omroepinstellingen en -bedrijven binnen haar grenzen (zie ook hoofdstuk 7). Dat verklaart ook de relatieve grootschaligheid van deze industrie in Hilversum, terwijl Hilversum zich laat kenmerken door grootschaligheid binnen haar economische structuur (vgl. tabel 3.15). Voor Haarlemmermeer geldt een ander verhaal. Deze stad blijkt een bijzondere aantrekkingskracht uit te oefenen op grote bedrijven (vgl. eveneens tabel 3.15). Daarom is de gemiddelde bedrijfsgrootte van de bijna zeventig media- en entertainmentbedrijven relatief groot.

Uit tabel 4.9 komt naar voren dat het aandeel van de grote bedrijven in het totale aantal banen in de creatieve industrie in de Noordvleugel met 38 procent, aanzienlijk groter is dan in Nederland als geheel. In de top 10 steden is zelfs meer dan veertig procent van de banen in de creatieve industrie te vinden in bedrijven van meer dan vijftig werknemers. Gemiddeld in Nederland is dat 29 procent.

Tabel 4.9: Aandeel van de bedrijven naar grootteklasse in banen in creatieve industrie in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten (2004)

	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Nederland	22%	17%	9%	14%	9%	29%	100%
Noordvleugel	21%	14%	7%	11%	9%	38%	100%
Top 10	19%	13%	7%	11%	9%	41%	100%

Bron: LISA

4.4 Groei: banen, toegevoegde waarde en vestigingen

Nederland

- De creatieve industrie is een sterke economische groeier. In Nederland is de banenaanwas in de periode 1996-2005 in de creatieve industrie 3,1 procent tegen 1,7 procent¹⁴ gemiddeld voor de gehele economie.
- In toegevoegde waarde is de groei van de creatieve sector landelijk zelfs 4,4 procent tegen 2,2 procent¹⁵ voor de gehele Nederlandse economie. Het feit dat de waardetoeename de procentuele stijging van het aantal banen in de creatieve industrie overtreft duidt op een verbetering van de arbeidsproductiviteit in deze tak van bedrijvigheid.
- De snelst groeiende sector binnen de creatieve industrie in Nederland is de kunsten met 5,8 procent in banen, gevolgd door de creatieve zakelijke dienstverlening (3,4 procent) en de media- en entertainment-industrie (1,5 procent)¹⁶. De groei van de media- en entertainmentindustrie ligt daarmee onder de gemiddelde groei van de gehele Nederlandse economie (1,7 procent).
- Van de banen die er in de periode 1996-2004 in de creatieve industrie in Nederland bijkwamen werd bijna de helft (47 procent) gecreëerd in de kleinste categorie bedrijven: nul of één werknemer¹⁷. De grotere bedrijven (vijftig of meer werknemers) zorgden voor elf procent van de nieuwe banen.

Noordvleugel

- Binnen de Noordvleugel is de banengroei in de creatieve industrie 3,5 procent tegen 2,3 procent voor de gehele economie¹⁸.
- De waardegroei is 4,7 procent voor de creatieve industrie tegen 2,7 procent voor alle economische activiteiten binnen de Noordvleugel gezamenlijk.
- Het sectorale groeipatroon dat geldt voor Nederland als geheel gaat ook op voor de Noordvleugel als geheel, met dien verstande dat de banengroei in de kunsten (6,8 procent) en de creatieve zakelijke dienstverlening (4,2 procent) groter is dan het landelijke gemiddelde en de groei van de media- en entertainmentindustrie (1,5 procent) gelijk is aan het landelijke gemiddelde.
- De sterkst groeiende bedrijfstakken in de Noordvleugel zijn podiumkunsten (11,8 procent), productie van televisieprogramma's (11,3 procent), dienstverlening aan de kunsten en organisatie van evenementen (9,3 procent), landschapsarchitecten (9,8 procent) en mode- en interieurontwerp (8,9 procent)¹⁹.
- Van de nieuwe banen in de creatieve sector in de Noordvleugel in de periode 1996-2004 kwam 45 procent van de één-pitters. Een duidelijk verschil met het landelijke patroon is het grotere belang van de bedrijven van vijftig of meer werknemers in de Noordvleugel. Die waren in deze regio verantwoordelijk voor 22 procent van de nieuwe banen, tegen elf procent landelijk²⁰.

Top 10 steden Noordvleugel

- De banengroei in de creatieve sector binnen de top 10 steden is eveneens 3,5 procent tegen 2,5 procent gemiddeld voor de gehele economie²¹.
- De toegevoegde waarde van de creatieve industrie in de top 10 steden groeide met 4,9 procent, tegen 3,1 procent voor alle economische activiteiten gezamenlijk in die steden²².

¹⁴ Zie ook tabel 4.10 en 3.6¹⁵ zie ook tabel 3.10¹⁶ Zie ook tabel 4.10¹⁷ Zie ook tabel 4.13¹⁸ Zie ook tabel 3.6 en 3.10¹⁹ Zie ook tabel 4.12²⁰ Zie ook tabel 4.13²¹ Zie ook tabel 4.10²² Zie ook tabel 3.10

- Wat opvalt in de ontwikkeling van de verschillende deelsectoren in de grote steden van de Noordvleugel is de achterblijvende banengroei in de media- en entertainmentindustrie. Die bedraagt slechts 1,1 procent tegen 1,5 procent in de gehele Noordvleugel en landelijk. Eerder kwam naar voren dat de media- en entertainmentindustrie juist een sterke concentratie in deze steden laat zien. Het feit dat deze sector zich minder positief ontwikkeld is onder andere terug te voeren op het achterwege blijven van banengroei bij omroeporganisaties en uitgeverijen.
- De rol van de verschillende bedrijven in de banengroei in de top 10 steden, onderscheiden naar grootte, komt grosso modo overeen met hun rol in de Noordvleugel als geheel, met dien verstande dat de rol van de extremen (nul of één werknemers én vijftig of meer) iets minder groot is, respectievelijk veertig en 21 procent en die van de tussenliggende categorieën daardoor iets groter. Het belang van de verschillende bedrijven naar omvang voor banengroei is daarmee iets meer gespreid dan in de Noordvleugel als geheel.
- De individuele steden binnen de top 10 van de Noordvleugel laten verschillende groeicijfers zien. In absolute aantallen is de groei in Amsterdam het grootst. De sterkste procentuele groeiers zijn Haarlemmermeer, Utrecht en Amersfoort. Daar staat een zeer bescheiden groei van steden als Haarlem, Amstelveen, Zaanstad en Nieuwegein tegenover.

Rest van de Noordvleugel

- In de rest van de Noordvleugel groeit de creatieve industrie met 3,6 procent in banen en 3,7 procent in waarde. Ook die groei overtreft de gemiddelde groei in de gehele economie van dit gebied: 1,8 procent in banen en 1,9 procent in waarde.
- In de rest van de Noordvleugel valt de banengroei in de kunsten en de media- en entertainmentindustrie op. Die is groter dan het Noordvleugel gemiddelde. De ontwikkeling van de creatieve zakelijke dienstverleners blijft met een banengroei van 2,5 procent juist achter bij de totaalscore van de regio (4,2 procent) én bij het landelijke gemiddelde (3,4 procent).

Tabel 4.10 laat de gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei zien. De belangrijkste werkgelegenheidsgroei binnen de creatieve industrie in Nederland in de periode 1996-2005, heeft zich voltrokken in de kunstensector, gevolgd door de creatieve zakelijke dienstverlening. Deze ontwikkeling doet zich in versterkte mate gelden in de Noordvleugel. De media- en entertainmentindustrie in Nederland en de Noordvleugel laat een relatief lage groei zien, die ligt lager dan de banengroei in de gehele Nederlandse economie (vgl. tabel 3.6).

Tabel 4.10: Gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten naar Kunsten, Media en Entertainment en Creatieve Zakelijke Dienstverlening (1996-2005)

	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve industrie
Nederland	5,8%	1,5%	3,4%	3,1%
Noordvleugel	6,8%	1,5%	4,2%	3,5%
Top 10	6,6%	1,1%	4,8%	3,5%
Overig Noordvleugel	7,9%	3,6%	2,5%	3,6%

Bron: LISA

Tussen de ontwikkeling in de top 10 gemeenten en de rest van de Noordvleugel bestaan opmerkelijke verschillen. De creatieve dienstverlening groeit in de steden relatief sterk, in de rest van de Noordvleugel juist minder. De groei in de kunstensector in de steden blijft licht achter bij het Noordvleugel gemiddelde, terwijl de rest van de Noordvleugel een sterker groeitempo laat zien. De media- en entertainment laat in de steden een zeer bescheiden groei zien, terwijl in de rest van de Noordvleugel de groei meer dan het dubbele van het Noordvleugel en het landelijke gemiddelde bedraagt. Blijkbaar zijn er buiten de top 10 steden plaatsen die aan aantrekkelijkheid voor vestigingen in deze sector winnen.

Tabel 4.11 laat zien dat de verschillende top 10 steden verschillende groeicijfers hebben en dat het belang van de verschillende deelsectoren voor de steden van elkaar verschilt. De sterkste procentuele groeier algemeen is Haarlemmermeer, gevolgd door Utrecht en Amersfoort. De kunstensector is op Haarlem na in alle top 10 steden sterk gegroeid met Almere en Haarlemmermeer als uitschieters.

In Amsterdam, Haarlem, Amstelveen en Amersfoort is sprake van krimp van de media- en entertainmentindustrie. De sterkste stijger in media- en entertainmentindustrie is Haarlemmermeer met een gemiddeld groeipercentage van 25 procent per jaar. Ook Nieuwegein en Zaanstad laten een positieve ontwikkeling in dit segment zien. Daar staat tegenover dat centra als Amsterdam, Hilversum en Haarlem een lichte krimp, dan wel een bescheiden groei noteren. In de creatieve zakelijke diensten is sprake van een relatief voorspoedige ontwikkeling. In aantallen banen komt de groei van de Noordvleugel in het bijzonder op het conto van Amsterdam, Utrecht en Amersfoort.

Tabel 4.11: Gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei in Nederland in de top 10 gemeenten naar Kunsten, Media en Entertainment, en Creatieve Zakelijke Dienstverlening (1996-2005)

	Kunsten	Media en Entertainment	Creatieve zakelijke dienstverlening	Creatieve industrie
Amsterdam	7,6%	-0,1%	4,8%	3,3%
Utrecht	3,9%	2,1%	8,2%	5,9%
Hilversum	8,9%	1,6%	7,3%	2,2%
Amersfoort	5,2%	-3,5%	7,3%	5,1%
Haarlemmermeer	14,1%	25,8%	1,2%	9,4%
Haarlem	-1,6%	-1,4%	4,3%	0,6%
Nieuwegein	8,8%	5,5%	-1,8%	1,6%
Almere	11,9%	1,5%	2,9%	3,5%
Amstelveen	9,4%	-4,1%	1,6%	1,4%
Zaanstad	6,4%	3,9%	-0,2%	1,6%

Bron: LISA

4 Ontwikkelingen in de creatieve industrie

Tabel 4.12 laat zien wat het landelijke aandeel is van de Noordvleugel in elk van de bedrijfstakken in de deelsectoren kunsten, media- en entertainmentmanagement en creatieve zakelijke dienstverlening. Bovendien laat ze de jaarlijkse gemiddelde groei zien, in de periode 1996-2005, afgezet tegen de gemiddelde landelijke groei.

De podiumkunsten zijn het hardst gegroeid in de Noordvleugel met een gemiddelde jaarlijkse groei van 11,8 procent in de Noordvleugel. Bovendien zijn podiumkunsten met 53 procent van de totale Nederlandse banen relatief sterk vertegenwoordigd in de Noordvleugel.

De sterkste groei in de media- en entertainmentindustrie is te vinden bij de producenten van omroepprogramma's. Een belangrijke ontwikkeling is de stagnatie bij de grootste bedrijfstak binnen deze sector: de uitgeverijen.

De groei bij de landschapsarchitecten en modeontwerpers heeft geleid tot een hoog groeipercentage van gemiddeld 4,2 procent per jaar voor de creatieve zakelijke dienstverlening in de Noordvleugel.

Tabel 4.12: Banen in de creatieve industrie naar bedrijfstakken in de Noordvleugel (2005 en groei 1996-2005)

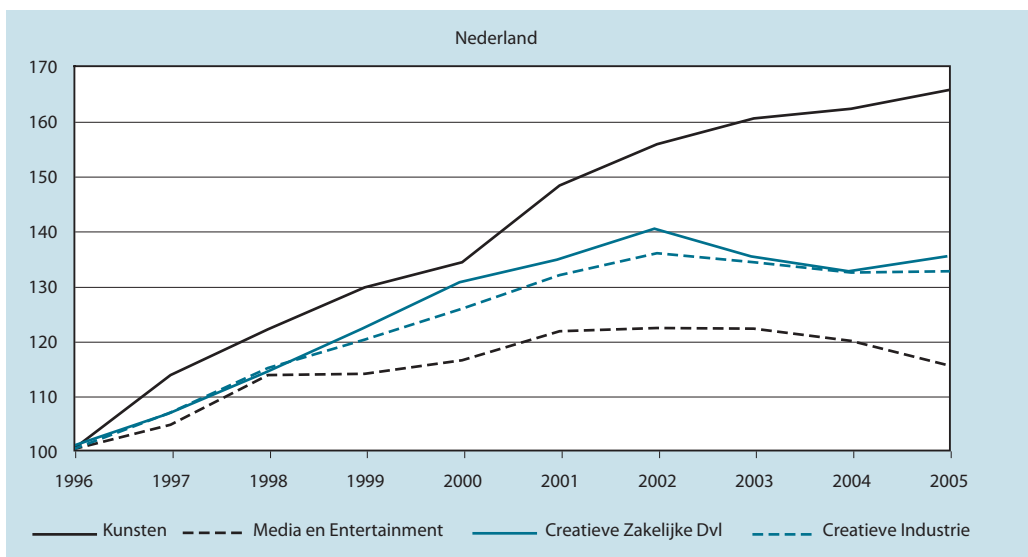
	Banen NV 2005	Aandeel in NL (%)	Groei* NV 96-05	Groei NL 96-05
Kunsten	17.397	41%	6,8%	5,8%
Podiumkunsten	3.980	53%	11,8%	7,6%
Scheppende kunsten	2.944	41%	7,0%	5,1%
Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	2.773	40%	4,0%	3,0%
Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen	4.874	40%	9,3%	10,2%
Musea en galerieën	2.826	34%	1,9%	2,6%
Media en Entertainment	33.696	49%	1,5%	1,5%
Uitgeverijen	14.091	41%	0,0%	0,4%
Fotografie	1.988	31%	2,2%	1,7%
Film	6.376	58%	3,1%	3,1%
Omroeporganisaties	6.279	84%	-0,3%	0,8%
Productie en ondersteuning radio en televisie	3.431	72%	11,3%	9,0%
Overig amusement	417	20%	5,6%	3,2%
Journalisten	1.114	38%	3,3%	2,7%
Creatieve Zakelijke Dienstverlening	34.781	33%	4,2%	3,4%
Architecten	10.021	25%	1,7%	1,3%
Landschapsarchitecten	5.326	42%	9,8%	7,9%
Reclamebureaus	16.932	36%	3,9%	3,7%
Interieur- en modeontwerpers	2.502	43%	8,9%	9,4%
Totaal creatieve industrie	85.874	40%	3,5%	3,1%

Bron: LISA

* betreft de gemiddelde jaarlijkse groei

In figuur 4.1 is de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de creatieve industrie in Nederland weergegeven in de periode 1996-2005. De deelsector media en entertainment blijft achter bij de andere twee sectoren. Na de stagnatie van de Nederlandse economie in 2002 zien we dat media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening krimpen. De kunstensector onttrekt zich aan de laagconjunctuur.

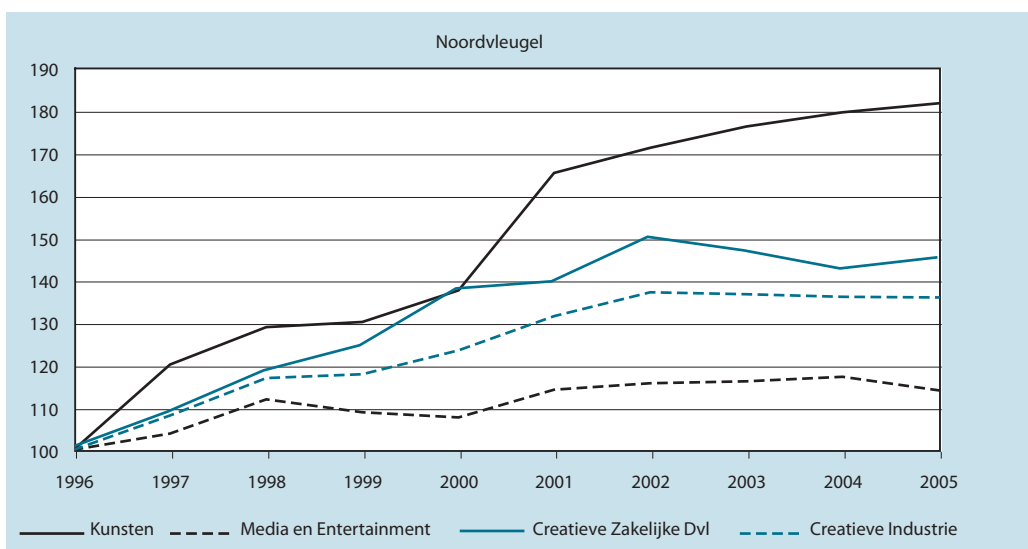
Figuur 4.1: Werkgelegenheidsontwikkeling in de creatieve industrie naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening in Nederland in de periode 1996-2005 (1996 op 100 gesteld)

Bron: LISA

In de Noordvleugel heeft de creatieve industrie in de periode 1996-2005 3,5 procent meer groei doorgemaakt dan in Nederland als geheel. De kunsten en creatieve zakelijke dienstverlening groeiden in de Noordvleugel aanmerkelijk meer dan in Nederland als geheel. Media en Entertainment bleef in de Noordvleugel achter bij de nationale groei.

Figuur 4.2: Werkgelegenheidsontwikkeling in de creatieve industrie naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening in de Noordvleugel in de periode 1996-2005 (1996 op 100 gesteld)

Bron: LISA

4 Ontwikkelingen in de creatieve industrie

Tabel 4.13 geeft aan de verdeling van de groei in de creatieve industrie over de grootteklassen. De groei van het aantal banen in de creatieve industrie in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 steden daarbinnen is niet gelijkmatig verdeeld over de verschillende categorieën van bedrijven, onderscheiden op basis van bedrijfsgrootte. Waar in tabel 4.9 naar voren kwam dat de bedrijven van vijftig of meer werknemers het grootste deel van de banen in de creatieve industrie herbergen, in het bijzonder in de top 10 steden van de Noordvleugel, blijkt uit tabel 4.13 de kleinste categorie, de bedrijven met nul of één werknemer, de belangrijkste banenmotor van de creatieve industrie. Dat geldt zelfs voor de top 10 steden van de Noordvleugel, waar de bedrijven van meer dan vijftig werknemers een relatief vooraanstaande rol spelen.

Tabel 4.13: Aandeel van bedrijven naar grootteklasse in groei van banen in creatieve industrie in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten (1996-2004)

	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Nederland	47%	11%	8%	14%	8%	11%	100%
Noordvleugel	45%	10%	5%	10%	8%	22%	100%
Top 10	40%	12%	6%	13%	8%	21%	100%

Bron: LISA

4.5 Conclusies en samenvatting

De creatieve industrie bestaat uit drie deelsectoren: kunsten, media- en entertainmentindustrie en creatieve zakelijke dienstverlening.

De Noordvleugel is gespecialiseerd in de creatieve industrie. Deze regio is goed voor veertig procent van de banen in de Nederlandse creatieve industrie, terwijl diezelfde Noordvleugel 23 procent van de totale werkgelegenheid in de Nederlandse economie voor zijn rekening neemt. Van alle banen in de Nederlandse kunstensector bevindt zich ruim 41 procent in de Noordvleugel, van de creatieve zakelijke dienstverlening bijna 33 procent en van de media- en entertainmentindustrie maar liefst 49 procent. Dat betekent dat alle creatieve sectoren in termen van banen in de Noordvleugel ruim zijn oververtegenwoordigd. Naar verhouding is de media- en entertainmentindustrie sterk vertegenwoordigd in de Noordvleugel, 39 procent van de banen in de creatieve industrie in de Noordvleugel is in die deelsector te vinden. Landelijk is dat 32 procent.

Binnen de Noordvleugel spelen de top 10 steden een belangrijke rol. Van alle Noordvleugel banen in de kunsten bevindt zich bijna 83 procent in de top 10 steden. Voor de creatieve zakelijke dienstverlening is dat ruim 75 procent, voor de media- en entertainmentindustrie is dat bijna 82 procent. Binnen die top 10 steden neemt Amsterdam een uitzonderlijke positie in als absolute concentratie van creatieve industrie. Slechts op het terrein van de media- en entertainmentindustrie komt een andere stad, in termen van het aantal Amsterdamse banen in die deelsector (bijna twaalf duizend) in de buurt: Hilversum (ruim negenduizend).

De kleinschaligheid van de creatieve industrie die eerder werd vastgesteld, geldt ook voor de Noordvleugel, zij het dat de gemiddelde bedrijfsgrootte hier boven het landelijke gemiddelde ligt, in het bijzonder geldt dat voor de top 10 steden van de Noordvleugel. Binnen de media- en entertainmentindustrie onderscheiden Hilversum en Haarlemmermeer zich door hun gemiddelde bedrijfsgroottes van respectievelijk 16,2 en 23,7 banen per vestiging. In de economische structuur van Hilversum is de omroep dominant; de meeste en omvangrijke bedrijven uit die tak zijn daar gevestigd. Dat verklaart die relatief hoge score in een economie die zich niet bijzonder onderscheidt door grootschaligheid. Dat geldt wel voor Haarlemmermeer. De economische structuur van die gemeente biedt voordelen voor grote bedrijfsvestigingen, die een verklaring vormt voor deze hoge score.

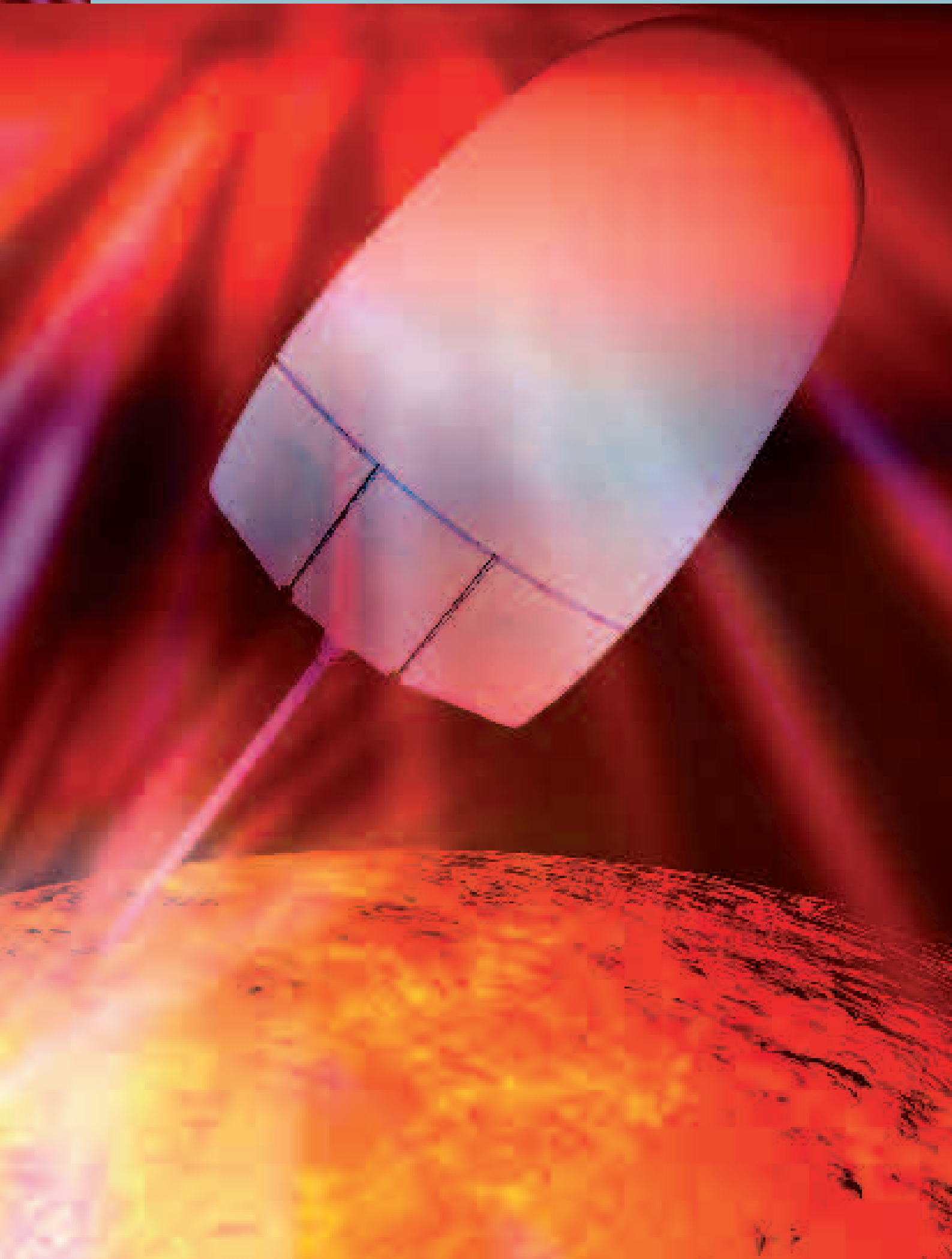
De meeste banen in de creatieve industrie bevinden zich, in weerwil van zijn relatief kleinschalige karakter, in bedrijven van meer dan vijftig werknemers. In het bijzonder geldt dat voor de top 10 steden binnen de Noordvleugel. Daarin is twee van iedere vijf banen te vinden in een bedrijf met meer dan vijftig banen.

De gemiddelde jaarlijkse groei van de creatieve industrie in de Noordvleugel in de periode 1996-2005 ligt met 3,5 procent boven het landelijke gemiddelde van 3,1 procent en steekt positief af bij het groeicijfer van de gehele landelijke economie van 1,7 procent. Kunsten en creatieve zakelijke dienstverlening groeien in de Noordvleugel aanmerkelijk harder dan landelijk, media en entertainment scoort gelijk aan het landelijke cijfer. Meest opvallend is dat de procentuele groei van de media en entertainmentindustrie in de top 10 steden van de Noordvleugel, waar die bedrijfstak zijn belangrijkste concentraties kent, achterloopt bij de landelijke gemiddelde groei. De sterkst procentuele groeiende steden voor wat betreft de creatieve industrie als geheel zijn Haarlemmermeer, Utrecht en Amersfoort. In absolute cijfers is de groei in Amsterdam het grootst.

De sterkst groeiende bedrijfstakken uit de creatieve industrie binnen de Noordvleugel zijn de podiumkunsten (11,8 procent jaarlijkse groei in de periode 1996-2006), producenten van omroepprogramma's (11,3 procent), landschapsarchitecten (9,8 procent), dienstverlening voor kunst en evenementen (9,3 procent) en interieur en mode-ontwerp (8,9 procent). De grootste bedrijfstak, de uitgeverijen goed voor ruim 14 duizend banen in de Noordvleugel, laat een nulgroei zien.

Opvallend is dat de banengroei in de creatieve industrie zowel landelijk als in de Noordvleugel én in de top 10 steden daarbinnen, zich voor het grootste deel manifesteert in de kleinste bedrijvencategorie met nul of één werknemers. Van elke tien banen die er in de periode 1996-2004 in de top 10 steden bij kwamen, werden er vier gerealiseerd in de kleinste categorie, ondanks het feit dat in deze steden de grote bedrijven verantwoordelijk zijn voor het grootste deel van de banen in de creatieve industrie. Landelijk kwamen vijf van elke tien nieuwe banen op het conto van de één-pitters.

Dit hoofdstuk gaat over het belang van de ICT-sector in de Noordvleugel en zijn ontwikkeling in het voorbije decennium. Deze sector is onderverdeeld in een drietal deelsectoren: content, diensten en hardware. Het overzicht van de verschillende bedrijfstakken die tot elk van die ICT deelsectoren worden gerekend is te vinden in bijlage 10.1.

Eerst komt het belang van ICT en de respectievelijke deelsectoren in de Noordvleugel en de top 10 steden daarbinnen aan de orde, tegen de achtergrond van de situatie in Nederland als geheel, zowel in termen van banen, toegevoegde waarde en vestigingen. Daarna wordt de groei van de ICT sector in de afgelopen tien jaar besproken.

5.1 Banen in ICT

- De specialisatie van de Noordvleugel op het terrein van ICT is iets minder dan op het terrein van de creatieve industrie. Van alle banen in ICT is 35 procent in de Noordvleugel te vinden. Voor creatieve industrie is dat veertig procent. Diensten zijn het belangrijkste in de Noordvleugel (53 procent van de banen in ICT), gevolgd door content (37 procent) en hardware (10 procent).
- Het totale aantal ICT banen in de Noordvleugel overtreft het aantal in de creatieve industrie ruim: bijna 145 duizend tegen bijna 86 duizend. Banen in de content industrie zijn in beide getallen meegenomen. Die deelsector valt zowel onder de definitie van ICT als creatieve industrie.
- De tien grote steden zijn de belangrijke centra binnen de Noordvleugel. Net als bij de creatieve industrie vormt Amsterdam ook voor ICT het onbetwiste centrum. De stad herbergt in de deelsectoren content, diensten en hardware respectievelijk 18,7, 18,4 en 4,9 duizend banen.
- De enige stad die Amsterdam nadert in de omvang van één van deze deelsectoren is Utrecht met ruim 13,5 duizend banen in ICT diensten.
- De steden in de Noordvleugel hebben ieder hun eigen ICT profiel. Hilversum is gespecialiseerd in content, Amsterdam en Amstelveen laten een evenwicht zien tussen content en diensten. In de andere steden hebben de diensten zwaar (Utrecht, Amersfoort) of licht (Haarlemmermeer, Almere) de overhand.

Tabel 5.1 geeft het totaal aantal banen in de ICT weer in Nederland en de Noordvleugel. Net als voor de creatieve industrie geldt voor ICT dat de Noordvleugel een concentratiegebied vormt. Bijna 35 procent (bijna 145.000) van alle Nederlandse banen in deze sector (bijna 419 duizend) is te vinden in de Noordvleugel. Dat is beduidend meer dan de 23 procent van het totaal aantal Nederlandse banen die in de Noordvleugel te vinden zijn.

Die specialisatie geldt in het bijzonder voor diensten en content, niet voor hardware. Van alle banen in de diensten (ruim 206 duizend) die in Nederland bestaan in 2005 is ruim 37 procent in de Noordvleugel te vinden. Van de banen in content (ruim 122 duizend) is dat ruim 43,5 procent (ruim 53 duizend). Van alle hardware banen in Nederland (ruim negentig duizend) zijn er 'slechts' bijna vijftien duizend in de Noordvleugel te vinden. Dat komt neer op ruim zestien procent.

Net als bij de creatieve industrie geldt voor de ICT sector dat de grote steden in de Noordvleugel een bijzonder belangrijke rol spelen. Van alle ICT banen in de Noordvleugel bevindt 76 procent zich in de top 10 steden van die regio. Ter vergelijking, van alle banen in de gehele Noordvleugel economie, is zeventig procent in de top 10 steden van de Noordvleugel te vinden. De specialisatie geldt ook voor de verschillende delen van de sector afzonderlijk. Van alle content-, diensten- en hardwarebanen zijn respectievelijk 79, 74 en 78 procent in de top 10 steden te vinden.

5 Ontwikkelingen in ICT

Tabel 5.1: Totaal aantal banen in ICT voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten naar Content, Diensten en Hardware (2005)

	Content (C)	Diensten (D)	Hardware (H)	ICT	% C	% D	% H	% ICT
Nederland	122.027	206.297	90.396	418.720	29%	49%	22%	100%
Noordvleugel	53.130	76.907	14.768	144.805	37%	53%	10%	100%
Top 10	41.799	56.548	11.446	109.793	38%	52%	10%	100%
Overig Noordvleugel	11.331	20.359	3.322	35.012	32%	58%	9%	100%

Bron: LISA

De belangrijke rol van de deelsector content in de Noordvleugel en de top 10 steden bleek ook al uit de analyse van de betekenis van de creatieve industrie in de Noordvleugel. De steden die in het vorige hoofdstuk werden aangeduid als centra van media- en entertainmentindustrie scoren hier uiteraard hoog op content. Immers de deelsector content bestaat voor het overgrote deel uit bedrijven uit deze industrie. Die vormt voor een belangrijk deel de overlap tussen de sectoren creatieve industrie en ICT. Dat is uitvoerig besproken in hoofdstuk twee van deze monitor (in het bijzonder paragraaf 2.3).

In het landelijke profiel van de ICT sector komt overduidelijk het belang van de ICT diensten naar voren. Bijna de helft van de 419 duizend banen in ICT is in die deelsector te vinden. Ook in de Noordvleugel valt het grootste deel van de ICT banen aan de ICT diensten toe. De contentsector is, in aantal banen gemeten, de op één na belangrijkste ICT deelsector. Echter, zoals hiervoor al bleek, neemt de Noordvleugel een hoger percentage van de landelijke banen van de content sector voor haar rekening (79 procent) dan van het aantal Nederlandse banen in de dienstensector (74 procent). Hardware is met tien procent van de totale ICT-sector in de Noordvleugel, van minder belang.

Tabel 5.2 geeft het aantal banen aan verdeeld over de top 10 gemeenten. In de verdeling van ICT over de Noordvleugel, blijkt dat sprake is van verschillende specialisaties. Hilversum is gespecialiseerd in content, Amsterdam en Amstelveen laten een evenwicht zien tussen content en diensten. In de andere steden hebben de diensten zwaar (Utrecht, Amersfoort) of licht (Haarlemmermeer, Almere) de overhand. Hardware is niet van grote betekenis. Het hoogste aantal banen in de hardware sector is in Amsterdam te vinden (bijna vijfduizend), het hoogste aandeel in Zaanstad (zestien procent, ruim vierhonderd banen).

5 Ontwikkelingen in ICT

Tabel 5.2: Totaal aantal banen in ICT voor top 10 gemeenten naar Content, Diensten en Hardware (2005)

	Content (C)	Diensten (D)	Hardware (H)	ICT	% C	% D	% H	% ICT
Amsterdam	18.748	18.369	4.921	42.038	45%	44%	12%	100%
Utrecht	3.159	13.489	1.317	17.965	18%	75%	7%	100%
Hilversum	9.767	2.188	1.031	12.986	75%	17%	8%	100%
Amersfoort	1.314	5.476	1.228	8.018	16%	68%	15%	100%
Haarlemmermeer	2.098	4.680	898	7.676	27%	61%	12%	100%
Haarlem	2.210	2.828	752	5.790	38%	49%	13%	100%
Nieuwegein	844	3.707	266	4.817	18%	77%	6%	100%
Almere	1.237	2.801	527	4.565	27%	61%	12%	100%
Amstelveen	1.627	1.484	67	3.178	51%	47%	2%	100%
Zaanstad	795	1.526	439	2.760	29%	55%	16%	100%

Bron: LISA

5.2 Toegevoegde waarde van ICT

- De totale toegevoegde waarde van de ICT sector in Nederland is ruim € 23 miljard in 2004, bijna drie maal zo groot als de toegevoegde waarde die door de creatieve industrie wordt gerealiseerd (€ 8,4 miljard). Daarvan wordt bijna € 8 miljard (34,3 procent) in de Noordvleugel gerealiseerd en € 6 miljard (26 procent) in de top 10 steden van die regio.
- Het economische belang van ICT en de verhoudingen tussen de verschillende deelsectoren daarbinnen, vastgesteld op basis van toegevoegde waarde, komt in grote lijnen overeen met het beeld dat naar voren komt op basis van banen. De belangrijkste nuance is dat diensten sterker domineren wanneer uitgegaan wordt van gecreëerde toegevoegde waarde. Dat wijst op een hogere arbeidsproductiviteit in de diensten in vergelijking met content en hardware.

Tabel 5.3 laat de verdeling zien van de toegevoegde waarde over de verschillende deelsectoren in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 steden daarbinnen. Hier komt een met de banen vergelijkbaar patroon uit naar voren. De belangrijkste nuance is dat de dominantie van diensten hier sterker is. Dat is terug te voeren op de relatief hoge arbeidsproductiviteit binnen de ICT diensten, waardoor de gecreëerde waarde verhoudingsgewijs hoger uitvalt. Conclusie luidt dan ook dat werkgelegenheid op het terrein van ICT diensten een hogere toegevoegde waarde oplevert dan op het gebied van de contentindustrie.

Tabel 5.3: Toegevoegde waarde ICT voor Nederland, de Noordvleugel en top 10 gemeenten Noordvleugel, onderverdeeld naar Content, Diensten en Hardware (2004)

	Content (C)	Diensten (D)	Hardware (H)	ICT	% C	% D	% H	% ICT
Nederland	4.783	14.363	4.029	23.176	21%	62%	17%	100%
Noordvleugel	2.086	5.274	601	7.961	26%	66%	8%	100%
Top 10	1.679	3.898	462	6.039	28%	64%	8%	100%
Overig Noordvleugel	407	1.376	139	1.922	21%	72%	7%	100%

Bron: CBS/LISA

5 Ontwikkelingen in ICT

Tabel 5.4 brengt de toegevoegde waarde van de ICT in kaart voor de afzonderlijke top 10 gemeenten. Die gewijzigde verhoudingen komen uiteraard ook terug in de verdeling van toegevoegde waarde tussen content, diensten en hardware in de afzonderlijke top 10 steden. Content heeft in Hilversum op basis van banen een aandeel van maar liefst 75 procent (vgl. tabel 5.2), in toegevoegde waarde is dat 'slechts' 64 procent. Het belang van ICT diensten is navenant groter, 28 procent in plaats van 17. Op dezelfde wijze zijn diensten in Amsterdam verantwoordelijk voor 59 procent van de toegevoegde waarde, tegen 44 procent van het totale aantal banen.

Tabel 5.4: Toegevoegde waarde ICT voor top 10 gemeenten Noordvleugel naar Content, Diensten en Hardware (2004)

Gebied	Content (C)	Diensten (D)	Hardware (H)	ICT	% C	% D	% H	% ICT
Amsterdam	810	1.433	166	2.410	34%	59%	7%	100%
Utrecht	111	828	55	994	11%	83%	6%	100%
Hilversum	349	151	43	544	64%	28%	8%	100%
Amersfoort	41	408	47	497	8%	82%	10%	100%
Haarlemmermeer	117	320	54	491	24%	65%	11%	100%
Haarlem	93	205	34	331	28%	62%	10%	100%
Almere	45	168	20	233	19%	72%	9%	100%
Nieuwegein	38	188	16	241	16%	78%	6%	100%
Amstelveen	52	103	3	158	33%	65%	2%	100%
Zaanstad	23	94	24	141	16%	66%	17%	100%

Bron: CBS/LISA

5.3 Bedrijfsvestigingen

- Van alle bedrijfsvestigingen in de Nederlandse ICT sector bevindt 36 procent zich in de Noordvleugel en 25 procent in de tien grootste steden in die regio. Daarmee is de ICT sector minder geconcentreerd in de Noordvleugel dan de creatieve industrie.
- De gemiddelde grootte van de ICT bedrijven in de Noordvleugel is met 5,4 banen lager dan het landelijke gemiddelde van 5,7. Echter, de gemiddelde bedrijfsgrootte in de top 10 steden van de Noordvleugel ligt met 5,9 banen weer boven het landelijke gemiddelde.
- Tussen de deelsectoren bestaan aanzienlijke verschillen. Contentbedrijven en ICT dienstenondernemingen zijn in de top 10 steden van de Noordvleugel én de Noordvleugel als geheel, gemiddeld groter dan in heel Nederland. ICT hardwarebedrijven zijn in de Noordvleugel juist kleiner dan gemiddeld landelijk.
- De relatief grote bedrijven van vijftig of meer werknemers zijn bijzonder belangrijk voor de ICT sector in de top 10 steden van de Noordvleugel. Meer dan de helft van alle banen in die steden is te vinden in deze categorie tegen 38 procent in de Noordvleugel als geheel en slechts 29 procent landelijk gemiddeld.
- De kleinere bedrijven zijn in het overall beeld van de Nederlandse banen in de ICT sector aanzienlijk belangrijker dan in de top 10 steden van de Noordvleugel. Daar spelen ze een duidelijk ondergeschikte rol.
- Het hoogste gemiddelde aantal banen per ICT-vestiging gelden voor Haarlemmermeer (12,2), Hilversum (10,7) en Nieuwegein (10,5). De relatieve grootschaligheid van deze industrie in het Hilversumse heeft te maken met de specialisatie van deze stad op het terrein van de omroep.
- Haarlemmermeer kent geen specialisatie in ICT, maar blijkt een aantrekkelijke vestigingsplaats voor grote bedrijven als zodanig. Die geldt blijkbaar ook voor grote bedrijven in de ICT sector. Deze steden scoorden ook al hoog op het gemiddelde aantal banen in de creatieve industrie.
- Dat geldt niet voor Nieuwegein, dat zich in het bijzonder onderscheidt door een hoog gemiddeld aantal banen van 14,5 in ICT dienstenbedrijven.

5 Ontwikkelingen in ICT

Tabel 5.5 geeft een overzicht van het aantal vestigingen voor elk van de deelsectoren in de ICT en de gehele sector in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 steden daarbinnen. Het overzicht van de hoeveelheid bedrijfsvestigingen in ICT en het belang daarvan van de drie deelsectoren levert interessante inzichten op. Het aantal vestigingen in de contentsector is relatief hoog, in vergelijking met het aantal banen in dat deelsegment. In aantal banen en in toegevoegde waarde is het belang van de contentsector ondergeschikt aan ICT-diensten, echter in aantal vestigingen is dat niet het geval. Dat geldt voor Nederland als geheel, de Noordvleugel én de top 10 steden daarbinnen.

Tabel 5.5: Aantal vestigingen in de ICT in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten Noordvleugel, onderverdeeld naar Content, Diensten en Hardware (2005)

Gebied	Content	Diensten	Hardware	ICT
Nederland	35.451	31.403	6.987	73.841
Noordvleugel	14.357	10.643	1.577	26.577
<i>Top 10</i>	10.412	7.324	943	18.679
<i>Overig Noordvleugel</i>	3.945	3.319	634	7.898

Bron: LISA

Tabel 5.6 geeft een onderverdeling naar de top 10 steden. Binnen de steden is sprake van hetzelfde beeld. Zo is het merendeel van de 2.500 vestigingen van ICT bedrijven in Utrecht een contentbedrijf. Eerder bleek dat driekwart van de ICT banen in Utrecht binnen de dienstensector te vinden is.

Tabel 5.6: Aantal vestigingen in de ICT in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten Noordvleugel, onderverdeeld naar Content, Diensten en Hardware (2005)

Gebied	Content	Diensten	Hardware	ICT
Amsterdam	5.648	3.061	349	9.058
Utrecht	1.345	1.043	139	2.527
Hilversum	832	344	37	1.213
Amersfoort	426	462	72	960
Haarlemmermeer	221	352	55	628
Haarlem	718	546	89	1.353
Nieuwegein	174	256	30	460
Almere	460	676	88	1.224
Amstelveen	289	278	26	593
Zaanstad	299	306	58	663

Bron: LISA

5 Ontwikkelingen in ICT

In tabel 5.7 staat het gemiddelde aantal banen per vestiging. De verklaring ligt vanzelfsprekend in het verschil in gemiddelde bedrijfsgrootte in content en diensten. Landelijk en in de Noordvleugel is de verhouding één staat tot twee.

Tabel 5.7: Banen per vestiging in de ICT in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten Noordvleugel, onderverdeeld naar Content, Diensten en Hardware (2005)

	Content	Diensten	Hardware	ICT
Nederland	3,4	6,6	12,9	5,7
Noordvleugel	3,7	7,2	9,4	5,4
Top 10	4,0	7,7	12,1	5,9
Overig Noordvleugel	2,9	6,1	5,2	4,4

Bron: LISA

Opvallend is wel dat het gemiddeld aantal banen in de top 10 steden van de Noordvleugel in de contentsector groter is dan het landelijk gemiddelde én groter is dan de gemiddelde grootte in de Noordvleugel. Dat geldt ook voor de ICT diensten bedrijven. Dat duidt op een duidelijke voorkeur van de grotere ondernemingen in zowel content als diensten om zich in de grote steden van de Noordvleugel te vestigen. De hardware sector kent de grootste gemiddelde bedrijfsgrootte van de hier onderscheiden deelsectoren, met uitzondering van de situatie in de Noordvleugel buiten de top 10 steden. Wat opvalt is dat de gemiddelde omvang van de hardwarebedrijven in geheel Nederland die in de Noordvleugel en de top 10 steden daarbinnen overtreft. Blijkbaar is de Noordvleugel geen aantrekkelijk vestigingsgebied voor de grotere hardwarebedrijven. Eerder bleek al dat de Noordvleugel ook minder banen dan landelijk gemiddeld herbergt. Dit neemt echter niet weg dat de schaal van de hardwarebedrijven die zich in de Noordvleugel bevinden groter is dan die van de content- en dienstenbedrijven. Toch onderscheiden de hardwarevestigingen in de meeste Noordvleugelsteden zich door relatieve grootschaligheid, met Amstelveen als belangrijkste uitzondering.

5 Ontwikkelingen in ICT

Tabel 5.8 laat zien dat de verschillende steden in de Noordvleugel op basis van de gemiddelde vestigingsgrootte per deelsector ieder een eigen karakter hebben. Eerder is al vastgesteld dat de contentsector in Hilversum grootschalig is en in mindere mate ook in Haarlemmermeer. In Hilversum is content dominant, de stad herbergt een groot deel van de belangrijkste en grootste bedrijven in die sector. Haarlemmermeer biedt vestigingsvoordelen voor grote bedrijven in het algemeen, waaronder contentbedrijven.

Tabel 5.8: Banen per vestiging in de ICT in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten Noordvleugel, onderverdeeld naar Content, Diensten en Hardware (2005)

	Content	Diensten	Hardware	ICT
Amsterdam	3,3	6,0	14,1	4,6
Utrecht	2,3	12,9	9,5	7,1
Hilversum	11,7	6,4	27,9	10,7
Amersfoort	3,1	11,9	17,1	8,4
Haarlemmermeer	9,5	13,3	16,3	12,2
Haarlem	3,1	5,2	8,4	4,3
Nieuwegein	4,9	14,5	8,9	10,5
Almere	2,7	4,1	6,0	3,7
Amstelveen	5,6	5,3	2,6	5,4
Zaanstad	2,7	5,0	7,6	4,2

Bron: LISA

Bij diensten is een verschil in de gemiddelde bedrijfsgrootte waarneembaar tussen van steden die grotendeels goed bereikbare zijn, zoals Utrecht, Amersfoort, Haarlemmermeer en Nieuwegein, en de overige steden. In de laatste groep steden zijn de dienstenbedrijven kleinschaliger van aard.

Wat in tabel 5.9 opvalt, is dat de relatief grote bedrijven van vijftig of meer werknemers in het bijzonder belangrijk zijn voor de ICT sector in de top 10 steden van de Noordvleugel. Meer dan de helft van alle banen in die steden is te vinden in deze categorieën tegen 38 procent in de Noordvleugel als geheel en slechts 29 procent landelijk gemiddeld. De kleinere bedrijven zijn in het overall beeld van de Nederlandse banen in de ICT sector aanzienlijk belangrijker dan voor het specifieke beeld van de top 10 steden van de Noordvleugel.

Tabel 5.9: Aandeel van de bedrijven naar grootteklasse in banen in ICT industrie in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten in (2004)

	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	Totaal
Nederland	22%	17%	9%	14%	9%	29%	100%
Noordvleugel	21%	14%	7%	11%	9%	38%	100%
Top 10	13%	10%	5%	9%	8%	54%	100%

Bron: LISA

5.4 Groei: banen, toegevoegde waarde en vestigingen

Nederland

- Net als de creatieve industrie is ICT een sterke economische groeier, al groeit hij minder sterk over de periode 1996-2005. In Nederland is de baneraanwas in ICT in die periode in ICT gemiddeld 2 procent tegen 1,7 procent gemiddeld voor de gehele economie²³.
- De creatieve industrie groeit landelijk met 3,1 procent. Toch is de gemiddelde jaarlijkse groei in toegevoegde waarde (berekend over de periode 1996-2004) met 5,1 procent hoger voor ICT dan voor creatieve industrie die 4,4 procent groeit²⁴.
- De snelst groeiende sector binnen ICT in Nederland is diensten met een jaarlijkse banengroei van gemiddeld 3,2 procent, gevolgd door content met 2,6 procent. De hardwaresector laat een gemiddelde jaarlijkse krimp zien van 0,8 procent²⁵.
- Van de banen die er in de periode 1996-2004 in de ICT sector in Nederland bijkwamen werd maar liefst 42 procent gecreëerd in de kleinste categorie bedrijven: nul of één werknemer. De grotere bedrijven (vijftig of meer werknemers) zorgden voor zeventien procent van de nieuwe banen²⁶.

Noordvleugel

- Binnen de Noordvleugel is de banengroei in ICT 2,9 procent tegen 2,3 procent voor de gehele economie²⁷. De waardegroei is zes procent voor de ICT tegen 2,7 procent voor alle economische activiteiten binnen de Noordvleugel gezamenlijk²⁸.
- Het groeipatroon dat geldt voor de verschillende ICT deelsectoren in Nederland als geheel gaat ook op voor de Noordvleugel als geheel. De banengroei in de diensten is met 3,8 procent groter dan het landelijke gemiddelde van 3,2 procent²⁹. Het groeicijfer van de contentsector blijft met 2,5 procent één procent punt achter bij de landelijke groei. De gemiddelde banengroei van de hardwaresector is met 0,3 procent zeer bescheiden, echter wel hoger dan de landelijke ontwikkeling die een jaarlijkse krimp laat zien van 0,8 procent in de periode 1996-2005.
- De sterkst groeiende bedrijfstakken in de Noordvleugel zijn netwerkbeheer, automatisering en beveiliging (17,7 procent), softwarebureaus (12,4 procent) en productie en ondersteuning radio en televisie (11,3 procent). De hardste klappen vallen in de reproductie van audiovisuele media (-22,1 procent), hardwareconsultancy (-14,2 procent) en vervaardiging van audiovisuele en telecommunicatieapparaten (-7,1 procent)³⁰.
- Van de nieuwe banen in de ICT sector in de Noordvleugel in de periode 1996-2004 kwam 37 procent van de één-pitters. Een duidelijk verschil met het landelijke patroon is het grotere belang van de bedrijven van vijftig of meer werknemers in de Noordvleugel. Die waren in deze regio verantwoordelijk voor 30 procent van de nieuwe banen, tegen zeventien procent landelijk³¹.

²³ Zie ook tabel 5.10 en 3.6

²⁴ Zie ook tabel 3.10

²⁵ Zie ook tabel 5.10

²⁶ Zie ook tabel 5.13

²⁷ Zie ook tabel 5.10 en 3.6

²⁸ Zie ook tabel 3.10

²⁹ Zie ook tabel 5.10

³⁰ Zie ook tabel 5.12

³¹ Zie ook tabel 5.13

Top 10 steden

- De banengroei in ICT binnen de top 10 steden is 2,9 procent tegen 2,5 procent gemiddeld voor de gehele economie. De toegevoegde waarde van ICT in de top 10 steden groeide met 6,2 procent, tegen 3,1 procent voor alle economische activiteiten gezamenlijk in die steden.³²
- De waardegroei in de top 10 steden is het hoogst, ondanks het feit dat deze steden niet de hoogste groei in banen laten zien. Dat impliceert een hogere gemiddelde productiviteit voor de nieuwe banen in de top 10 steden ten opzichte van het Noordvleugel en het landelijk gemiddelde.
- Wat opvalt in de ontwikkeling van de verschillende deelsectoren in de grote steden van de Noordvleugel is de achterblijvende banengroei in contentsector. Dat heeft te maken met een eerdere conclusie over de achterblijvende groei in de media- en entertainmentindustrie. De contentsector groeit in de top 10 steden met 2,2 procent, terwijl de Noordvleugel een groei van 2,5 procent laat zien en Nederland als geheel 2,6 procent³³. Het feit dat deze sector zich minder positief ontwikkelt is onder andere terug te voeren op het achterwege blijven van banengroei bij omroeporganisaties en uitgeverijen.
- De rol van de verschillende bedrijven in de banengroei in de top 10 steden, onderscheiden naar grootte, komt grosso modo overeen met hun rol in de Noordvleugel als geheel, met dien verstande dat de één-pitters in de top 10 steden verantwoordelijk zijn voor 35 procent van de nieuwe banen, in de Noordvleugel als geheel was dat 37 procent. Het belang van de bedrijven met meer dan vijftig werknemers komt overeen met het Noordvleugel gemiddelde: 30 procent³⁴.
- De individuele steden binnen de top 10 van de Noordvleugel laten verschillende groeicijfers zien. In absolute aantallen is de groei in Amsterdam, met bijna negenduizend in de periode 1996-2005 het grootst. De sterkste procentuele groeiers zijn Almere en Amersfoort. Haarlem laat over deze periode gemiddeld een jaarlijkse krimp zien³⁵.

Rest van de Noordvleugel

- In de rest van de Noordvleugel groeit de ICT sector met drie procent in banen en met 5,4 procent in waarde. Dit is lager dan in de Noordvleugel gemiddeld en in de top 10 steden, maar hoger dan in Nederland gemiddeld. De ontwikkelingen van de deelsectoren in de rest van de Noordvleugel is opvallend. Dit deel koppelt een relatief sterke banengroei in content (3,9 procent) en diensten (vier procent) aan een zeer sterke krimp in hardware (-3,5 procent). Dat resulteert in het genoemde overall hoogste groeicijfer in banen van drie procent³⁶.

³² Zie ook tabel 3.10

³³ Zie ook tabel 5.10

³⁴ Zie ook tabel 5.13

³⁵ Zie ook tabel 3.5 en 5.11

³⁶ Zie ook tabel 3.10 en 5.10

5 Ontwikkelingen in ICT

Tabel 5.10 laat de gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei zien. ICT groeit in de periode 1996-2005 in de Noordvleugel met 2,9 procent jaarlijks harder dan gemiddeld in Nederland: twee procent. De sterkere groei in de Noordvleugel is in het bijzonder het gevolg van de positieve ontwikkeling van de diensten (Noordvleugel 3,8 procent en landelijk 3,2 procent) en in mindere mate in hardware (Noordvleugel: 0,3 procent, landelijk -0,8 procent). De contentindustrie laat in de Noordvleugel een lagere relatieve groei zien dan in de rest van Nederland.

Binnen de Noordvleugel zijn er opvallende verschillen tussen de top 10 steden en de rest van de Noordvleugel. De gemiddelde jaarlijkse groei van diensten en content in de top 10 steden van de Noordvleugel is gemiddeld lager dan in de rest van de Noordvleugel. Dat houdt in dat het verschil in belang van die sectoren tussen de top 10 steden en de rest van de Noordvleugel in het voorbije decennium is afgenomen. Bijzonder opvallend echter is dat zulks niet geldt voor de hardwaresector; die laat juist een forse gemiddelde terugloop zien in de rest van de regio en een stijging in de top 10 steden.

Tabel 5.10: Gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei in de ICT in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten Noordvleugel, onderverdeeld naar Content, Diensten en Hardware (1996-2005)

Gebied	Content	Diensten	Hardware	ICT
Nederland	2,6%	3,2%	-0,8%	2,0%
Noordvleugel	2,5%	3,8%	0,3%	2,9%
Top 10	2,2%	3,7%	1,8%	2,9%
Overig Noordvleugel	3,9%	4,0%	-3,5%	3,0%

Bron: LISA

5 Ontwikkelingen in ICT

Tabel 5.11 geeft een onderverdeling weer naar de top 10 steden. De verschillende top 10 steden laten net als bij de creatieve industrie, voor ICT verschillende groeicijfers zien. De onbetwist snelste procentuele groeier is Almere dat als enige dubbelcijferige groei in diensten en hardware combineert en uitkomt op een gemiddeld jaarlijks groeicijfer voor ICT in de periode 1996-2004 van 11 procent. Daarna volgt Amersfoort met een groei van 7,2 procent. En Haarlemmermeer met 5,4 procent. Ook de ICT-sector van Amsterdam en Utrecht groeiden verdienstelijk met 2,6 procent en 3,2 procent per jaar. In Hilversum, Zaanstad en Amstelveen is de groei beperkt en in Haarlem vond zelfs krimp plaats.

Content groeide vooral explosief in Haarlemmermeer maar ook in Almere en Utrecht zien we groeipercentages boven de 5 procent per jaar. Amersfoort groeide met 2,6 procent maar in de overige top 10 steden was de groei beperkt. ICT diensten groeiden eveneens sterk in Almere en Amersfoort. Opvallend is de geringe groei in Haarlemmermeer. In Haarlem en Zaanstad trokken ICT diensten juist weg de afgelopen tien jaar. In de hardware gaat het om kleine aantallen maar zien we dat de Almere en Haarlemmermeer wederom de lijst aanvoeren.

Tabel 5.11: Gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei in de ICT in de top 10 gemeenten Noordvleugel, onderverdeeld naar Content, Diensten en Hardware (1996-2005)

Gebied	Content	Diensten	Hardware	ICT
Amsterdam	1,3%	4,8%	1,2%	2,6%
Utrecht	5,1%	3,0%	1,7%	3,2%
Hilversum	1,9%	5,2%	-6,0%	1,5%
Amersfoort	2,6%	8,7%	6,9%	7,2%
Haarlemmermeer	17,4%	1,7%	13,6%	5,4%
Haarlem	0,3%	-3,3%	0,8%	-1,6%
Nieuwegein	1,3%	3,8%	2,9%	3,3%
Almere	6,3%	12,9%	17,3%	11,0%
Amstelveen	1,0%	2,4%	-11,7%	1,1%
Zaanstad	-1,8%	-0,8%	10,8%	0,0%

Bron: LISA

Tabel 5.12 laat zien wat het landelijke aandeel is van de Noordvleugel in elk van de bedrijfstakken in de deelsectoren content, diensten en hardware. Bovendien laat ze de jaarlijkse gemiddelde groei zien, in de periode 1996-2005, afgezet tegen de gemiddelde landelijke groei.

De belangrijkste groei vinden we in de activiteiten: netwerkbeheer, automatisering en beveiliging (17,7 procent), softwarebureaus (12,4 procent) en productie en ondersteuning radio en televisie (11,3 procent), computeronderhoud ed. (9,8 procent), interieur en mode-ontwerp (8,9 procent) en speur- en ontwikkelingswerk (7,6 procent). Klappen vallen in de reproductie van audiovisuele media (-22,1 procent), hardwareconsultancy (-14,2 procent), vervaardiging van audiovisuele en telecommunicatieapparaten (-7,1 procent), vervaardiging van computers (-4,3 procent) en drukkerijen (-4,3 procent).

In de hardware vindt krimp plaats in Nederland. In alle bedrijfstakken waar producten worden vervaardigd heeft krimp plaatsgevonden. Alleen de 'dienstensectoren' technisch speurwerk en technisch ontwerp hebben zich onttrokken van de negatieve trend. In de Noordvleugel vindt stagnatie plaats in de hardware met een gemiddelde jaarlijkse groei van 0,3%. De Noordvleugel doet het iets beter dan Nederland, vooral dankzij de bedrijfstak technisch ontwerp van elektro, telematica, e.d.

5 Ontwikkelingen in ICT

Tabel 5.12: Banen in de ICT naar bedrijfstakken in de Noordvleugel (2005 en groei 1996-2005)

	Banen NV 2005	Aandeel in NL (%)	Groei* NV 96-05	Groei NL 96-05
Content	53.130	44%	2,5%	2,6%
Reclamebureaus	16.932	36%	3,9%	3,7%
Interieur- en modeontwerpers	2.502	43%	8,9%	9,4%
Uitgeverijen	14.091	41%	0,0%	0,4%
Fotografie	1.988	31%	2,2%	1,7%
Film	6.376	58%	3,1%	3,1%
Omroeporganisaties	6.279	84%	-0,3%	0,8%
Productie en ondersteuning radio en tv	3.431	72%	11,3%	9,0%
Overig amusement	417	20%	5,6%	3,2%
Journalisten	1.114	38%	3,3%	2,7%
Diensten	76.907	37%	3,8%	3,2%
Drukkerijen	8.358	23%	-4,3%	-2,9%
Reproductie van audio, video en computermedia	307	21%	-22,1%	-11,3%
Telecommunicatie	13.149	32%	1,9%	1,8%
Verhuur van computers en kantoor machines	330	50%	-2,8%	0,8%
Hardware consultancy	2.096	15%	-14,2%	-2,0%
Softwarebureaus	44.142	49%	12,4%	10,8%
Computercentra, databanken, webhosting en websites	4.491	49%	4,2%	3,6%
Onderhoud en reparatie van computers en kantoor machines	1.538	40%	9,8%	10,0%
Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.	2.496	25%	17,7%	2,9%
Hardware	14.768	16%	0,3%	-0,8%
Vervaardiging van computers	908	44%	-4,3%	-5,7%
Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden	1.410	14%	4,9%	-5,4%
Vervaardiging van audio-, video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden	1.956	9%	-7,1%	-2,4%
Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten	1.445	12%	3,4%	-0,8%
Technisch speur- en ontwikkelingswerk	2.272	14%	7,6%	5,1%
Technische ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.	6.777	24%	1,3%	0,7%
ICT	144.805	35%	2,9%	2,0%

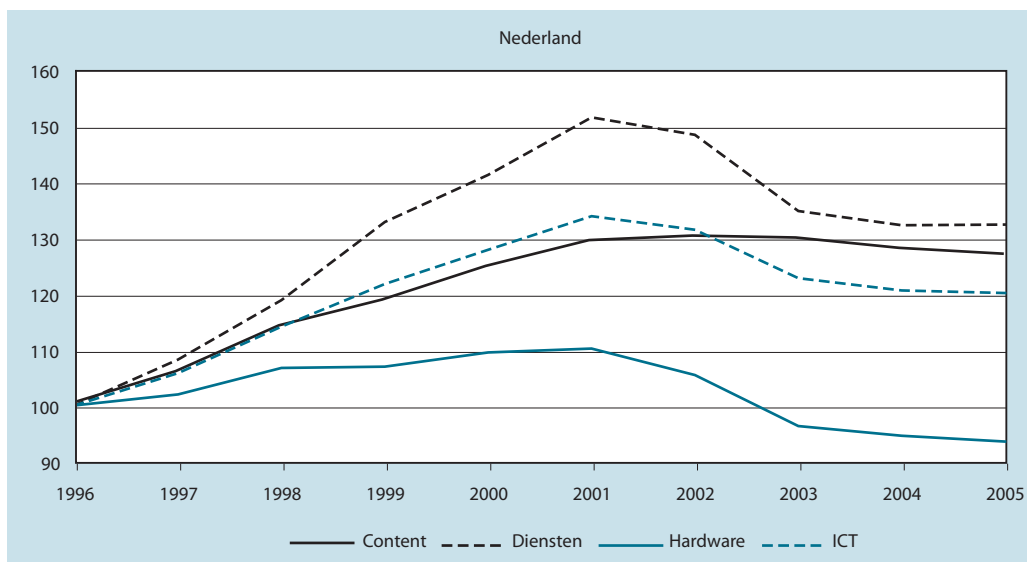
Bron: LISA

* betreft de gemiddelde jaarlijkse groei

5 Ontwikkelingen in ICT

In figuur 5.1 en 5.2 is de ontwikkeling van ICT en de samenstellende deelsectoren voor Nederland als geheel en de Noordvleugel in kaart gebracht. Binnen de ICT-sector in Nederland als geheel zijn content en diensten hard gegroeid in de periode 1996-2005. In de hardware sector vond krimp plaats. De dienstensector in de ICT heeft een zeer conjunctuurgevoelig verloop gekend in de periode 1996-2005. In de periode 1996-2001 groeide de sector met 80 duizend banen. Na 2001 is hij met dertig duizend banen geslonken. In contentbedrijven zijn over de hele periode ruim 25 duizend banen bijgekomen en de hardware kromp met zes duizend banen.

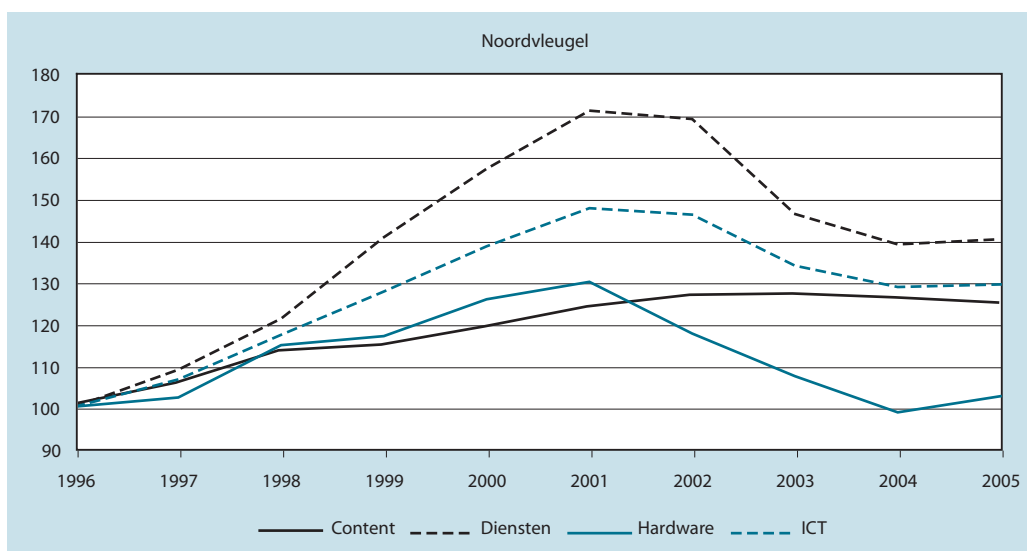
Figuur 5.1: Werkgelegenheidsontwikkeling in de ICT naar content, diensten en hardware in Nederland in de periode 1996-2005 (1996 op 100 gesteld)

Bron: LISA

In figuur 5.2 zien we de ontwikkeling in de Noordvleugel. De dienstensector groeide in de periode 1996-2005 7,8 procent harder dan het nationaal gemiddelde. Op de top in 2001 was de totale groei in de Noordvleugel maar liefst zeventig procent ten opzichte van 1996, in heel Nederland groeide de deelsector met vijftig procent, zo laat figuur 5.1 zien. Content groeide in de Noordvleugel met 2,3 procent minder dan gemiddeld in Nederland.

Figuur 5.2: Werkgelegenheidsontwikkeling in de ICT naar content, diensten en hardware in de Noordvleugel in de periode 1996-2005 (1996 op 100 gesteld)

Bron: LISA

5 Ontwikkelingen in ICT

Tabel 5.13 geeft de verdeling van de groei in de ICT over de grootteklassen aan. De banengroei die zich in de periode 1996-2004 in de ICT heeft voltrokken, heeft voor het merendeel zijn beslag gekregen in de kleine bedrijven van nul tot één werknemers. Dat is vooral opmerkelijk voor de top 10 steden van de Noordvleugel. Dáár is 54 procent van de banen in ICT te vinden in grote bedrijven (vgl. tabel 5.9) en slechts dertien procent in de bedrijven van nul of één werknemers. Toch is die laatste categorie verantwoordelijk voor 35 procent van de nieuwe banen in de periode 1996-2004. In Nederland gemiddeld is de rol van de één-pitters met 42 procent van de nieuwe banen in ICT nog prominenter. De rol van de grotere bedrijven in banengroei is op nationale schaal opvallend bescheiden.

Tabel 5.13: Aandeel van bedrijven naar grootteklasse in groei van banen in ICT in Nederland, de Noordvleugel en de top 10 gemeenten (1996-2004)

	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Nederland	42%	13%	9%	9%	10%	17%	100%
Noordvleugel	37%	12%	6%	7%	8%	30%	100%
Top 10	35%	13%	6%	10%	7%	30%	100%

Bron: LISA

5.5 Conclusies en samenvatting

De Noordvleugel is gespecialiseerd in ICT. De Noordvleugel is goed voor 35 procent van de banen in de Nederlandse ICT sector, terwijl de Noordvleugel 23 procent van de totale werkgelegenheid in de Nederlandse economie voor zijn rekening neemt. De specialisatie in ICT is minder dan in de creatieve industrie, waar de Noordvleugel veertig procent herbergt van alle banen in die sector.

Het totale aantal ICT banen in de Noordvleugel overtreft het aantal in de creatieve industrie echter ruimschoots: bijna 145 duizend tegen bijna 86 duizend. Banen in de contentindustrie zijn in beide getallen meegenomen. Die deelsector wordt immers zowel tot de ICT als de creatieve industrie gerekend.

De sterkste concentratie van de drie deelsectoren van ICT in de Noordvleugel betreft de contentindustrie. Daarvan is 43 procent van alle Nederlandse banen in de Noordvleugel te vinden. Van de Nederlandse banen in de ICT diensten bevindt zich ruim 37 procent in de Noordvleugel. Ook dat is een sterke concentratie, vergeleken met het aandeel van de totale Noordvleugel economie in de Nederlandse banen: 23 procent. De derde sector, hardware, is ondervetegenwoordigd met ruim zestien procent van alle Nederlandse banen. Het ICT profiel van de Noordvleugel is dan ook voornamelijk gestoeld op bedrijvigheid in content en diensten.

Net als in de creatieve industrie vormen de top 10 steden bijzondere concentraties van ICT bedrijvigheid. Van alle ICT banen in de Noordvleugel is 76 procent in de top 10 steden te vinden. Dat is een oververtegenwoordiging omdat van het totaal aantal banen in de Noordvleugel 70 procent in de top 10 steden te vinden is. Net als bij de creatieve industrie vormt Amsterdam ook voor ICT het onbetwiste centrum. De stad herbergt in de deelsectoren content, diensten en hardware respectievelijk 18,7, 18,4 en 4,9 duizend banen. De enige stad die Amsterdam nadert in de omvang van één van deze deelsectoren is Utrecht met ruim 13,5 duizend banen in ICT diensten.

De steden in de Noordvleugel hebben ieder hun eigen ICT-profiel. Hilversum is gespecialiseerd in content, 75 procent van de banen is daarin te vinden. Twee steden laten een evenwicht zien tussen content en diensten: Amsterdam 45 procent content en 44 procent diensten en Amstelveen met 51 procent content en 47 procent diensten. In de andere steden hebben de diensten duidelijk de overhand. Nieuwegein: 77 procent van de banen,

Utrecht 75 procent, Amersfoort 68 procent, Haarlemmermeer en Almere beide 61 procent, Zaanstad 55 procent en Haarlem 49 procent. De stad met het hoogste percentage banen in hardware is Zaanstad met zestien procent, gevolgd door Almere met vijftien procent en Haarlem met dertien procent. Wanneer de verhoudingen in toegevoegde waarde per stad voor de verschillende deelsegmenten wordt bepaald, is het effect van de hogere arbeidsproductiviteit in de dienstensector ten opzichte van de contentsector merkbaar. Het relatieve aandeel van diensten in de stedelijk gecreëerde toegevoegde waarden is groter dan het aandeel van banen in ICT diensten in de stedelijke werkgelegenheid.

De gemiddelde bedrijfsgrootte in de Nederlandse ICT sector is kleiner dan gemiddeld in Nederland: 5,7 tegen 8,2 banen. Dat geldt ook voor de sector in de Noordvleugel waar ICT bedrijven gemiddeld 5,4 banen tellen. Net als de creatieve industrie is ICT relatief kleinschalig.

De gemiddelde bedrijfsgrootte van de ICT sector in de Noordvleugel ligt met 5,9 banen net boven het landelijk gemiddelde in de sector (5,7 banen) en het gemiddelde in de rest van de regio (4,4 banen). Voor alle deelsectoren geldt dat de bedrijfsgrootte in de top 10 steden van de Noordvleugel die in de rest van de regio overtreft. Voor diensten en content overtreft de omvang in de Noordvleugel ook de gemiddelde landelijk bedrijfsgrootte. Dat geldt niet voor hardware. Het landelijk gemiddelde is dáár 12,9 banen tegen 12,1 banen in de top 10 steden van de Noordvleugel. De contentbedrijven kennen de kleinste schaal, in het bijzonder in de Noordvleugel buiten de grote steden. Daar is de gemiddelde bedrijfsomvang 2,9 banen. ICT dienstenbedrijven nemen een tussenpositie in.

Binnen de top 10 gemeenten tekent zich een onderscheid af naar soort bedrijvigheid, op basis van omvang van de bedrijven. Haarlemmermeer, Hilversum en Nieuwegein kennen een gemiddelde bedrijfsgrootte in ICT van meer dan 10 banen. Daarna volgen Utrecht en Amersfoort met 7,1 en 8,4 banen per vestiging. In Amsterdam, Haarlem en Zaanstad kennen de ICT ondernemingen gemiddeld tussen de vier en vijf banen.

Uitschieters vormen de hardwarebedrijven in Hilversum (gemiddeld 27,9 banen), Amersfoort (17,1 banen) en Haarlemmermeer (16,3 banen). In de ICT diensten scoren Nieuwegein (14,5), Haarlemmermeer (13,3), Amersfoort (11,9) en Utrecht (12,9) het hoogst. Het hoogste gemiddelde aantal banen in contentbedrijven noteert Hilversum met 11,7 banen. De kleinste schaal geldt voor de contentbedrijven in Utrecht (2,3 banen), Almere en Zaanstad (beiden 2,7 banen).

De meeste banen in de Nederlandse ICT sector bevinden zich in de categorie bedrijven van meer dan vijftig werknemers: 29 procent. De op één na belangrijkste categorie is de kleinste: nul of één werknemers die zorgt voor 22 procent van de banen. Binnen de top 10 steden zijn deze categorieën ook de belangrijkste, alleen de scores daarbinnen wijken af. Van alle ICT banen in de top 10 steden van de Noordvleugel is meer dan de helft (54 procent) te vinden bij bedrijven van meer dan vijftig banen. De één-pitters zorgen voor 13 procent. Hier is een duidelijke analogie met de creatieve industrie. Ook in die sector bleken de relatief grote bedrijven in de top 10 gemeenten van aanmerkelijk groter belang voor de werkgelegenheid dan in Nederland als geheel.

De gemiddelde jaarlijkse groei van de ICT bedrijvigheid in de Noordvleugel in de periode 1996-2005 ligt met 2,9 procent boven het landelijke gemiddelde van twee procent en steekt positief af bij het groeicijfer van de gehele landelijke economie van 1,7 procent. ICT in de Noordvleugel groeit daarmee minder hard dan de creatieve industrie die 3,5 procent groeit. Dat is in het bijzonder te wijten aan de stagnatie in de hardware sector. Landelijk is er sprake van krimp (-0,8 procent), in de Noordvleugel van een zeer bescheiden groei van 0,3 procent. Opvallend is het verschil tussen de top 10 steden, waar hardware groeit met 1,8 procent, en de rest van de Noordvleugel, die een krimp van 3,5 procent laat zien. Voor content en diensten is sprake van een omgekeerde ontwikkeling. Beide deelsectoren groeien harder in de rest van de Noordvleugel dan in de top 10 steden.

De stad waar de ICT sector het hardst groeit in de periode 1996-2005 is Almere: elf procent. Die groei is in het bijzonder te wijten aan hardware (17,3 procent) en diensten (12,9 procent). Almere is voor beide deelsectoren de snelste groeier van de top 10 steden van de Noordvleugel. De op één na snelste groeier is Amersfoort (diensten: 8,7 procent, hardware: 6,9 procent). De snelste groeier op het terrein van de contentindustrie is Haarlemmermeer met 17,4 procent. Het minst voorspoedig per sector ontwikkelen zich de hardware in Amstelveen (-11,7 procent) en Hilversum (-6,0 procent) de diensten in Haarlem (-3,3 procent) en de content in Zaanstad (-1,8 procent).

De sterkst groeiende bedrijfstakken binnen de ICT sector in de Noordvleugel in de periode 1996-2005 zijn netwerkbeheer, beveiliging en automatisering (17,7 procent), softwarebureaus (12,4 procent) en televisie- en radioproductie (11,3 procent). Voor al deze activiteiten is de groei groter dan landelijk. De bedrijfstakken die de grootste krimp laten zien zijn: reproductie van audiovisuele media (-22,1 procent), hardwareconsultancy (-14,2 procent) en vervaardiging van audiovisuele en telecommunicatie apparatuur (-7,1 procent). Deze bedrijfstakken krimpen harder in de Noordvleugel dan in de rest van Nederland.

Net als in het geval van de creatieve industrie komt de banengroei in de ICT sector in Nederland in het voorbije decennium vooral tot stand dankzij de zéér kleine bedrijven van nul tot één werknemers: 42 procent van alle nieuwe banen. De categorie grote bedrijven van meer dan vijftig banen is landelijk goed voor 17 procent van de nieuwe banen, en is de op één na belangrijkste categorie voor nieuwe ICT werkgelegenheid. In de Noordvleugel zijn beide categorieën in dezelfde volgorde van even groot belang. Het belang van de grote bedrijven (50 en meer banen) is met een aandeel van dertig procent in de nieuwe banen in de Noordvleugel én in de top 10 steden daarbinnen, aanmerkelijk groter dan landelijk. Daarmee is het belang van de één-pitters in de Noordvleugel iets minder dan landelijk; Noordvleugel gemiddeld (37 procent) en top 10 steden (35 procent), tegen de genoemde 42 procent landelijk.

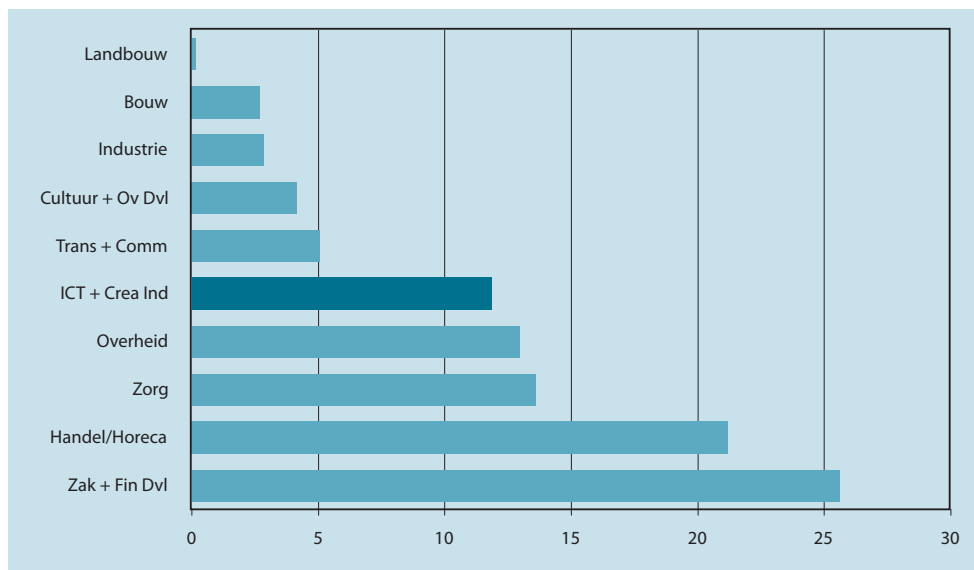

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste karakteristieken van de grootste steden binnen de Noordvleugel gepresenteerd aan de hand van enkele centrale statistieken voor wat betreft het belang en de ontwikkeling van ICT en creatieve industrie. Het gaat om de steden Amsterdam, Utrecht en Amersfoort.

6.1 Amsterdam

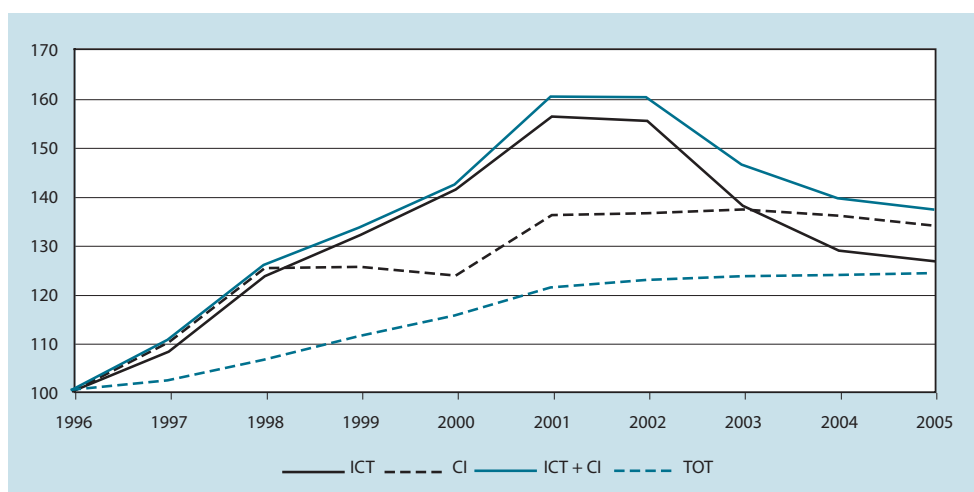
- Amsterdam is met 54.625 banen verantwoordelijk voor 31 procent van alle banen in ICT en creatieve industrie die in de Noordvleugel te vinden zijn, terwijl de stad 27 procent van alle banen in de regio voor haar rekening neemt. Er is dus sprake van een duidelijke oververtegenwoordiging van deze sectoren in de hoofdstad. Amsterdam is met afstand de belangrijkste concentratie van ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel én Nederland.
- In aantal arbeidsplaatsen is de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie de vijfde sector in Amsterdam, na zakelijke en financiële dienstverlening, handel en horeca, zorg en overheid.
- In Amsterdam hebben ICT en creatieve industrie zich, in vergelijking met de rest van de stedelijke economie, uiterst voorspoedig ontwikkeld. In de periode 1996-2005 groeide het aantal banen in beide sectoren gezamenlijk met 3,5 procent, tegen 2,4 procent in de gehele Amsterdamse economie.
- 57 procent van de banen is te vinden in de creatieve industrie (inclusief content). Van de drie deelsectoren zijn de kunsten en de media- en entertainmentindustrie sterk en de creatieve zakelijke diensten gewoon oververtegenwoordigd, in vergelijking met het landelijke beeld. De bedrijfstakken met de sterkste concentraties in de creatieve industrie zijn 'podiumkunsten', 'theaters, schouwburgen en concertgebouwen' en 'musea en galerieën'. De podiumkunsten waren bovendien verantwoordelijk voor 2.166 van de 7.910 nieuwe banen die in de periode 1996-2005 in de creatieve industrie werden gecreëerd. Daarop volgen reclamebureaus met 1.556 nieuwe banen en architecten met 1.018 nieuwe banen. Het grootste banenverlies kan genoteerd worden in de uitgeverij. Daar verdwenen 1.653 banen in dezelfde periode.
- 43 procent van de banen is te vinden in de ICT sector (exclusief content). Van de drie deelsectoren van ICT is content sterk oververtegenwoordigd in de hoofdstad, zijn diensten gewoon oververtegenwoordigd en is hardware ondervertegenwoordigd, in vergelijking met het landelijke beeld. Binnen ICT diensten zijn 'computercentra, databanken, webhosting en websites' en telecommunicatie sterk oververtegenwoordigd in Amsterdam. De belangrijkste bronnen voor nieuwe werkgelegenheid in het domein van ICT diensten waren softwarebureaus (7.382 nieuwe banen) en telecommunicatie (1.187 nieuwe banen). Opvallend is verder de aanwas van 771 banen in de bedrijfstakken 'technisch ontwerp voor elektro en telematica' en van 794 banen in 'technisch speur- en ontwikkelingswerk', beiden onderdeel van de deelsector ICT hardware. Het grootste banenverlies binnen ICT diensten betreft hardwareconsultancy (minus 2.206 banen).
- In de periode 1996-2004 blijken de zeer kleine bedrijven (nul of één banen) van bijzonder groot belang voor de groei van de werkgelegenheid in de creatieve industrie, en in mindere mate ook voor de ICT sector. De bedrijven van vijftig of meer banen zorgen in de Amsterdamse ICT sector voor een substantiële groei van beschikbare banen. Voor de banengroei in de creatieve industrie zijn ze veel minder van belang.

Figuur 6.1.1: Aandeel economische sectoren in de Amsterdamse economie in 2005 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 6.1.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Amsterdam voor de hele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2005)

Bron: LISA

Tabel 6.1.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Amsterdam naar kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2005 en groei 1996-2005)*

Amsterdam	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei *** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Kunsten	9.710	4.667	7,6%	371
Podiumkunsten	2.783	2.166	18,2%	597
Scheppende kunsten	1.044	651	11,5%	235
Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	1.905	603	4,3%	440
Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen	1.994	959	7,6%	264
Musea en galerieën	1.984	288	1,8%	384
Media en Entertainment	11.857	-127	-0,1%	278
Uitgeverijen	6.376	-1.653	-2,5%	299
Fotografie	719	67	1,1%	183
Film	2.813	627	2,8%	415
Omroeporganisaties	373	158	6,3%	81
Productie en ondersteuning radio en televisie	920	485	8,7%	312
Overig amusement	196	126	12,1%	154
Journalisten	460	63	1,7%	255
Creatieve zakelijke dienstverlening	9.768	3.370	4,8%	148
Architecten	2.492	1.018	6,0%	99
Landschapsarchitecten	385	192	8,0%	49
Reclamebureaus	5.719	1.556	3,6%	194
Interieur- en modeontwerpers	1.172	604	8,4%	322
Totaal creatieve industrie	31335	7.910	3,3%	232

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

6 Grote Steden

Tabel 6.1.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in ICT in Amsterdam naar content, diensten en hardware (2005 en groei 1996-2005)*

Amsterdam	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Content	18.748	2.033	1,3%	247
Reclamebureaus	5.719	1.556	3,6%	194
Interieur- en modeontwerpers	1.172	604	8,4%	322
Uitgeverijen	6.376	-1.653	-2,5%	299
Fotografie	719	67	1,1%	183
Film	2.813	627	2,8%	415
Omroeporganisaties	373	158	6,3%	81
Productie en ondersteuning radio en televisie	920	485	8,7%	312
Overig amusement	196	126	12,1%	154
Journalisten	460	63	1,7%	255
Diensten	18.369	6.282	4,8%	143
Drukkerijen	1.778	-848	-4,2%	80
Reproductie van audio, video en computermedia	112	95	23,3%	126
Telecommunicatie	5.288	1.187	2,9%	205
Verhuur van computers en kantoor machines	18	-49	-13,6%	44
Hardware consultancy	139	-2.206	-26,9%	16
Softwarebureaus	9.164	7.382	20,0%	165
Computercentra, databanken, webhosting en websites	1.361	385	3,8%	239
Onderhoud en reparatie van computers en kantoor machines	173	21	1,4%	72
Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.	336	315	36,1%	54
Hardware	4.921	482	1,2%	88
Vervaardiging van computers	52	-693	-25,6%	41
Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden	442	-175	-3,6%	70
Vervaardiging van audio-, video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden	215	-67	-3,0%	16
Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten	60	-148	-12,9%	8
Technisch speur- en ontwikkelingswerk	881	794	29,3%	89
Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.	3.271	771	3,0%	185
ICT	42.038	8.797	2,6%	162

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

6 Grote Steden

Tabel 6.1.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Amsterdam (1996-2004)

Amsterdam	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Content	2.022	689	271	594	673	-1.957	2.292
Diensten	1.444	913	384	527	802	3.286	7.356
Hardware	95	64	-34	37	256	-537	-119
ICT	3.561	1.666	621	1.158	1.731	792	9.529

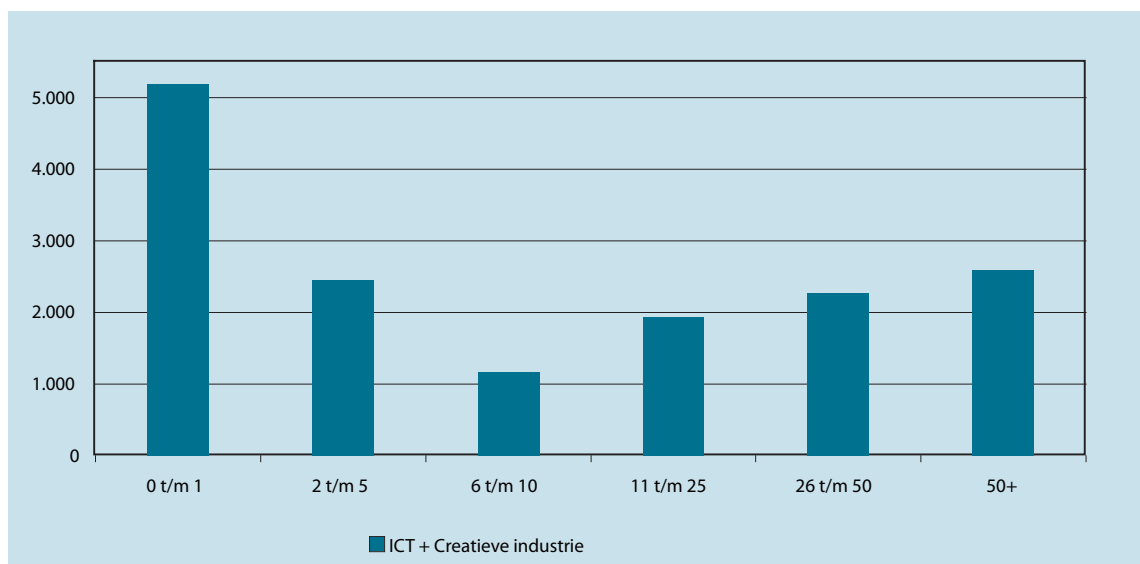
Bron: LISA

Tabel 6.1.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Amsterdam (1996-2004)

Amsterdam	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Kunsten	1.375	592	435	399	203	1.724	4.728
Media en Entertainment	949	411	6	400	562	-2.085	243
Creatief zakelijke dienstverlening	1.335	476	379	572	444	209	3.415
Totaal creatieve industrie	3.659	1.479	820	1.371	1.209	-152	8.386

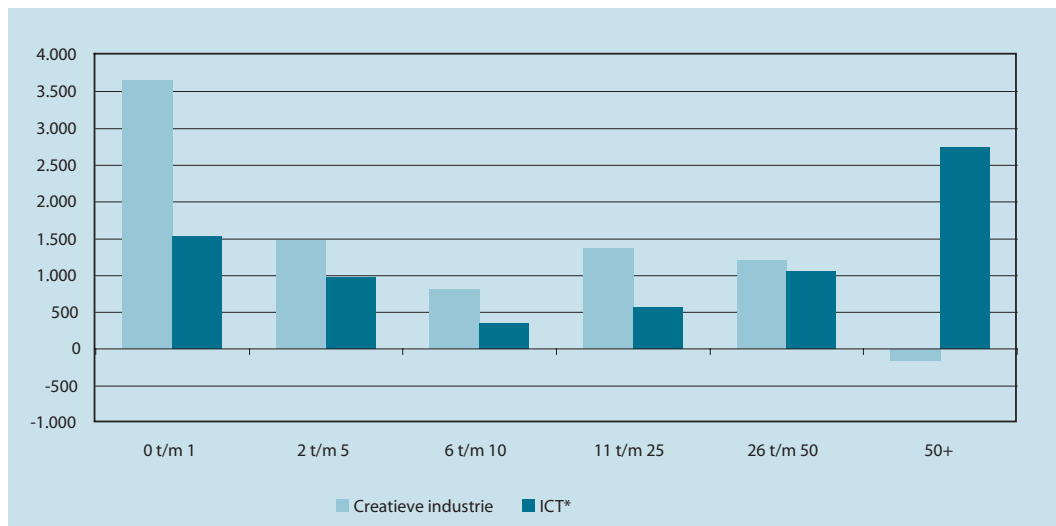
Bron: LISA

Figuur 6.1.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Amsterdam in de periode (1996-2004)

Bron: LISA

Figuur 6.1.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie Amsterdam in de periode, opgesplitst naar creatieve industrie en ICT (1996-2004)

Bron: LISA

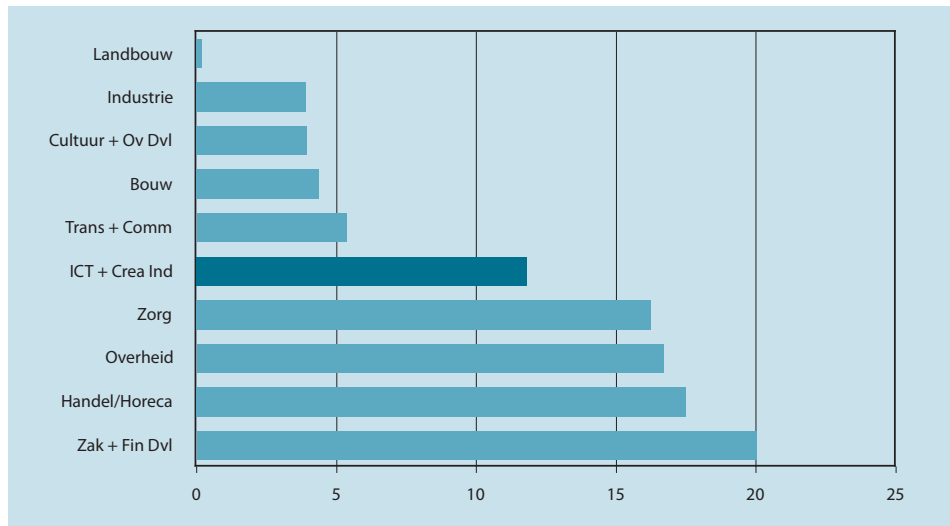
* ICT exclusief deelsector content

6.2

Utrecht

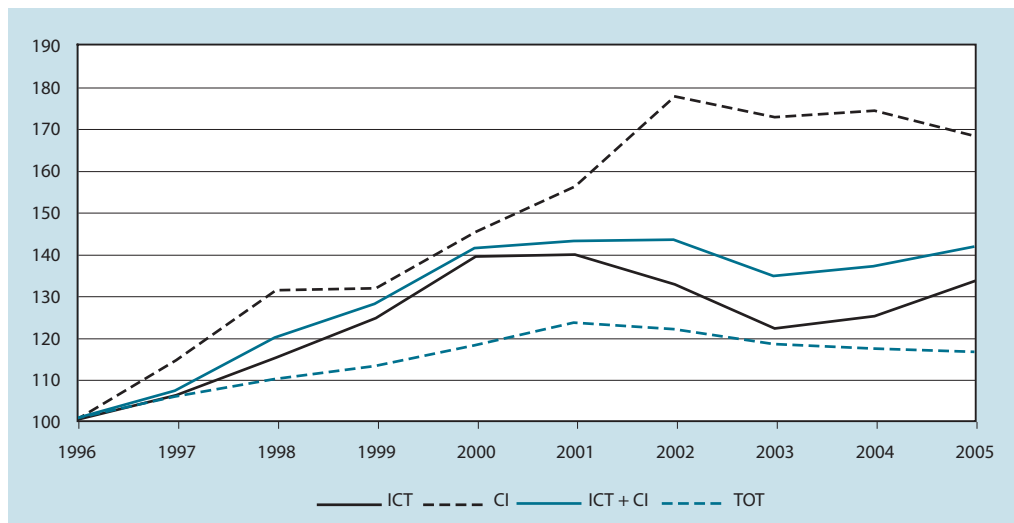
- De domstad is met 23.511 banen verantwoordelijk voor 13 procent van alle banen in ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel, tegen 12 procent van de banen in de gehele regio. ICT en creatieve industrie zijn daarmee licht oververtegenwoordigd in Utrecht.
- In aantal arbeidsplaatsen is de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie de vijfde sector in Utrecht, na zakelijke en financiële dienstverlening, handel en horeca, overheid en zorg.
- In Utrecht hebben ICT en creatieve industrie zich, in vergelijking met de rest van de stedelijke economie, uiterst voorspoedig ontwikkeld. Dat geldt in het bijzonder voor de creatieve industrie. In de periode 1996-2005 groeide het aantal banen in beide sectoren gezamenlijk met 3,9 procent, tegen 1,7 procent in de gehele Utrechtse economie. De creatieve industrie groeide gemiddeld 5,9 procent jaarlijks.
- 63 procent van de banen is te vinden in de ICT sector (exclusief content). Van de drie deelsectoren van ICT zijn de diensten sterk oververtegenwoordigd in Utrecht. Content is iets en hardware sterk ondervertegenwoordigd. De bedrijfstakken met de sterkste concentraties zijn dan ook te vinden in de ICT diensten. De bedrijfstak 'computercentra, databanken, webhosting en websites' groeide in de periode 1996-2005 met gemiddeld 7,5 procent (resultierend in 608 nieuwe banen) en de bedrijfstak 'softwarebureaus' groeide gemiddeld 8,5 procent (resultierend in 4.406 nieuwe banen). De tweede met Andere bedrijfstakken leverden ruim banen in: hardware consultancy (minus 867), telecommunicatie (minus 587) en drukkerijen (minus 418).
- 37 procent van de banen is te vinden in de creatieve industrie (inclusief content). Van de drie deelsectoren zijn de creatieve zakelijke dienstverlening en de kunsten oververtegenwoordigd, in vergelijking met het landelijke beeld. Dat geldt in het bijzonder voor de landschapsarchitecten en in mindere mate voor de scheppende kunsten. De eersten lieten in het voorbije decennium een groei zien van 12,8 procent (resultierend in 1.877 nieuwe banen). De banen in de scheppende kunsten liepen terug met 3,3 procent jaarlijks (resultierend in een verlies van 132 banen). Een groot aantal nieuwe banen kon verder genoteerd worden in de bedrijfstak reclame (745 nieuwe banen) en 'dienstverlening ten bate van kunstbeoefening' (409 nieuwe banen).
- In de periode 1996-2004 blijken in Utrecht vooral de grotere bedrijven van meer dan vijftig banen, de belangrijkste leveranciers van nieuwe werkgelegenheid. Dat geldt zowel voor creatieve industrie als ICT. De zeer kleine bedrijven vormen de op één na belangrijkste banenmotor in beide sectoren.

Figuur 6.2.1: Aandeel economische sectoren in de Utrechtse economie in 2005 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 6.2.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Utrecht voor de hele economie, ICT, en creatieve industrie (1996-2005)

Bron: LISA

6 Grote Steden

Tabel 6.2.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Utrecht naar kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2005 en groei 1996-2005)*

Utrecht	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Kunsten	1.805	528	3,9%	160
Podiumkunsten	313	87	3,7%	156
Scheppende kunsten	379	-132	-3,3%	198
Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	238	80	4,7%	128
Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen	524	409	18,4%	161
Musea en galerieën	351	84	3,1%	157
Media en Entertainment	1.530	262	2,1%	83
Uitgeverijen	628	127	2,5%	68
Fotografie	165	42	3,3%	98
Film	428	89	2,6%	146
Productie en ondersteuning radio en televisie	163	-5	-0,3%	128
Overig amusement	47	-3	-0,7%	86
Journalisten	98	18	2,3%	126
Creatieve zakelijke dienstverlening	5.370	2.736	8,2%	188
Architecten	905	-23	-0,3%	84
Landschapsarchitecten	2.836	1.877	12,8%	834
Reclamebureaus	1.445	745	8,4%	114
Interieur- en modeontwerpers	184	137	16,4%	117
Totaal creatieve industrie	8.705	3.526	5,9%	150

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 6.2.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in ICT in Utrecht naar content, diensten en hardware (2005 en groei 1996-2005)*

Utrecht	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Content	3.159	1.144	5,1%	97
Reclamebureaus	1.445	745	8,4%	114
Interieur- en modeontwerpers	184	137	16,4%	117
Uitgeverijen	628	127	2,5%	68
Fotografie	165	42	3,3%	98
Film	428	89	2,6%	146
Productie en ondersteuning radio en televisie	163	-5	-0,3%	128
Journalisten	98	18	2,3%	126
Diensten	13.489	3.141	3,0%	244
Drukkerijen	779	-418	-4,7%	81
Telecommunicatie	2.045	-587	-2,8%	184
Hardware consultancy	88	-867	-23,3%	23
Softwarebureaus	9.178	4.406	7,5%	384
Computercentra, databanken, webhosting en websites	1.167	608	8,5%	475
Onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines	106	47	6,7%	103
Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.	103	-68	-5,5%	38
Hardware	1.317	185	1,7%	54
Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten	344	168	7,7%	104
Technisch speur- en ontwikkelingswerk	308	215	14,2%	72
Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.	579	-191	-3,1%	76
ICT	17.965	4.470	3,2%	160

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 6.2.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Utrecht (1996-2004)

Utrecht	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Content	700	209	98	181	-193	111	1.106
Diensten	571	139	34	176	55	1.163	2.138
Hardware	41	-17	-16	25	-112	184	105
ICT	1312	331	116	382	-250	1.458	3.349

Bron: LISA

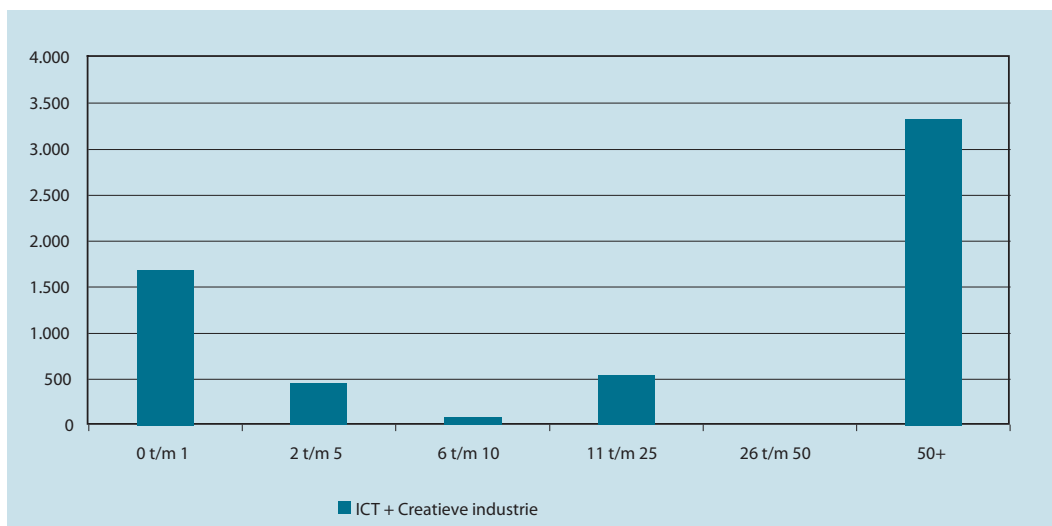
6 Grote Steden

Tabel 6.2.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Utrecht (1996-2004)

Utrecht	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Kunsten	312	107	-4	125	36	-109	467
Media en Entertainment	245	5	-45	165	-273	107	204
Creatief zakelijke dienstverlening	518	220	112	44	281	1.984	3.159
Totaal creatieve industrie	1075	332	63	334	44	1.982	3.830

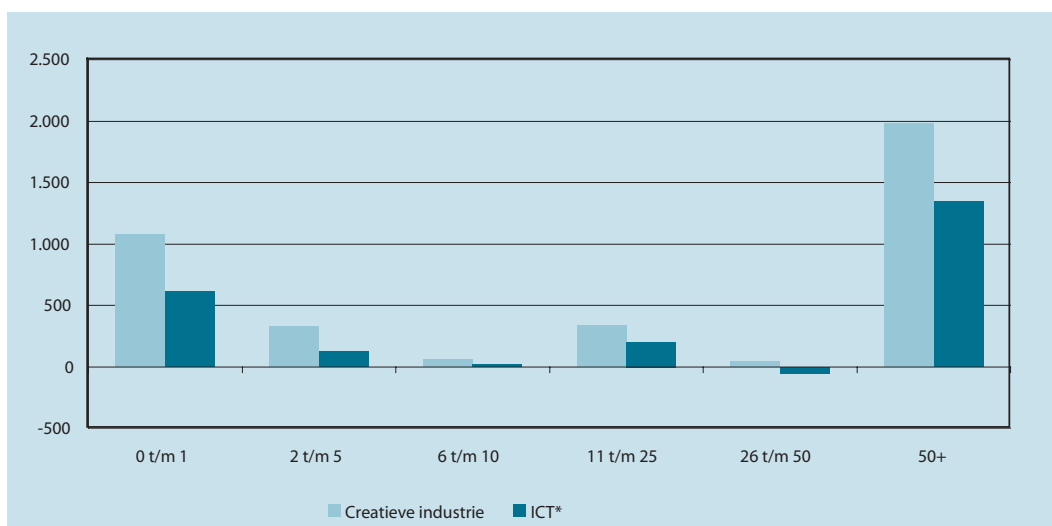
Bron: LISA

Figuur 6.2.2: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Utrecht in de periode (1996-2004)

Bron: LISA

Figuur 6.2.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Utrecht, opgesplitst naar creatieve industrie en ICT (1996-2004)

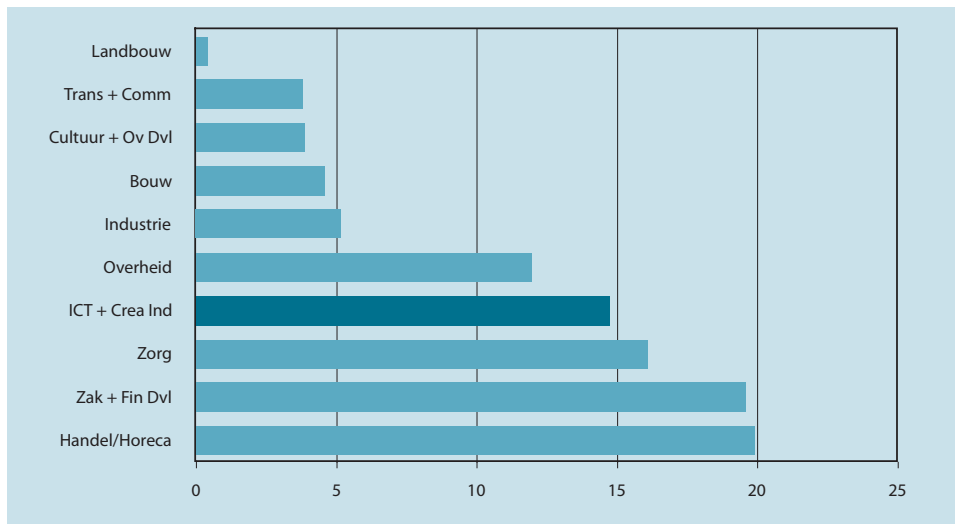
Bron: LISA

* exclusief deelsector content

6.3 Amersfoort

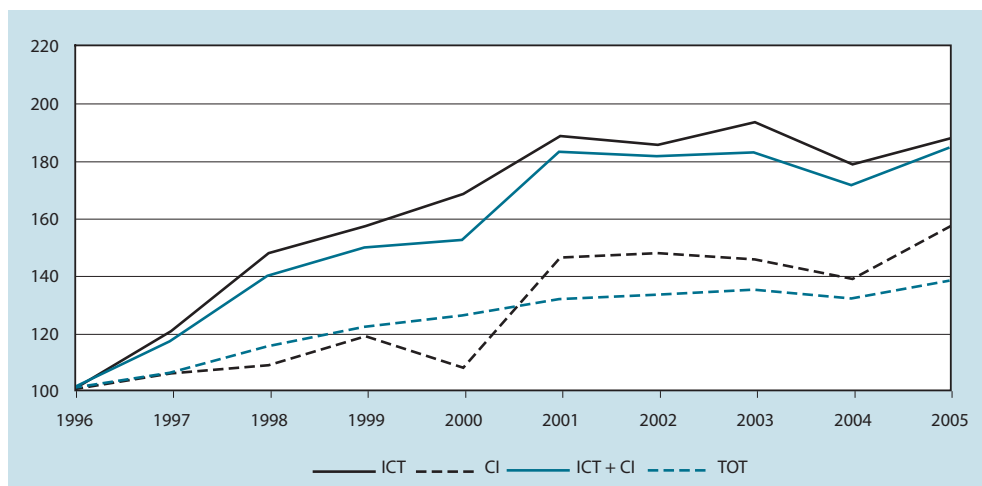
- Amersfoort is met 11.090 banen verantwoordelijk voor zes procent van alle banen in ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel. Dat is een oververtegenwoordiging, omdat de stad vier procent van het totale aantal banen in de regio voor zijn rekening neemt.
- In aantal arbeidsplaatsen is de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie de vierde sector in Amersfoort, na handel en horeca, zakelijke en financiële dienstverlening en zorg.
- In Amersfoort hebben ICT en creatieve industrie zich, in vergelijking met de rest van de stedelijke economie, bijzonder voorspoedig ontwikkeld. Dat geldt in het bijzonder voor de ICT sector. Deze gecombineerde sectoren groeiden gezamenlijk in Amersfoort met gemiddeld zeven procent jaarlijks in de periode 1996-2005. Dat is aanmerkelijk meer dan de gemiddelde groei van de stad in die periode: 3,6 procent. ICT groeide jaarlijks gemiddeld met 7,2 procent.
- Zestig procent van de banen is te vinden in de ICT sector (exclusief content). Van de drie deelsectoren van ICT zijn de diensten sterk oververtegenwoordigd in Amersfoort, in vergelijking met het landelijke beeld. Hardware is oververtegenwoordigd, wat uitzonderlijk is in de Noordvleugel, en content is gemiddeld vertegenwoordigd. De bedrijfstakken met de sterkste concentraties zijn telecommunicatie en software-bureaus. De bedrijfstak software liet binnen ICT diensten de grootste groei zien, 13,7 procent gemiddeld jaarlijks in de periode 1996-2005, uitmondend in 2.175 nieuwe banen in die periode. Telecommunicatie groeide gemiddeld met 7,8 procent uitmondend in 849 nieuwe banen. Het aantal banen in hardware consultancy daalde in de periode 1996-2005 met 177 banen.
- Veertig procent van de banen is te vinden in de creatieve industrie (inclusief content). Van de drie deelsectoren zijn de creatieve zakelijke dienstverlening sterk oververtegenwoordigd, in vergelijking met het landelijke beeld. Dat geldt in het bijzonder voor de landschapsarchitecten en architecten. De eerste categorie groeide in het voorbije decennium gemiddeld met 13,8 procent jaarlijks (893 nieuwe banen), de tweede met 2,6 procent (305 nieuwe banen). Ook de reclame blijkt een bron van nieuwe banen in het voorbije decennium, dáár kwamen er netto 373 bij. In de bedrijfstak uitgeverij was sprake van sterke terugloop: minus 356 banen.
- In de periode 1996-2004 blijken in Amersfoort vooral de grotere bedrijven van meer dan vijftig banen, de belangrijkste leveranciers van nieuwe werkgelegenheid. Dat geldt voornamelijk voor ICT. De creatieve industrie draagt netto aanmerkelijk minder bij aan de groei. Dat is te wijten aan een relatief groot banenverlies in media- en entertainment, waar een uitermate sterke aanwas in de creatieve zakelijke dienstverlening tegenover stond, in het bijzonder in de categorie bedrijven van vijftig of meer banen.

Figuur 6.3.1: Aandeel economische sectoren in de economie van Amersfoort in 2005 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 6.3.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Amersfoort voor de hele economie, ICT, en creatieve industrie (1996-2005)

Bron: LISA

Tabel 6.3.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in ICT in Amersfoort naar content, diensten en hardware (2005 en groei 1996-2005)*

Amersfoort	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Content	1.314	273	2,6%	106
Reclamebureaus	675	373	9,3%	141
Interieur- en modeontwerpers	110	99	29,2%	186
Uitgeverijen	240	-356	-9,6%	69
Fotografie	57	24	6,3%	89
Film	154	99	12,1%	139
Diensten	5.476	2.894	8,7%	262
Drukkerijen	479	70	1,8%	132
Telecommunicatie	1.724	849	7,8%	410
Hardware consultancy	31	-177	-19,1%	22
Softwarebureaus	3.175	2.175	13,7%	351
Hardware	1.228	556	6,9%	134
Vervaardiging van computers	659	370	9,6%	3165
Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten	210	210	-	167
Technisch speur- en ontwikkelingswerk	136	124	31,0%	84
Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.	177	-83	-4,2%	61
ICT	8.018	3.723	7,2%	189

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 6.3.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Amersfoort naar kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2005 en groei 1996-2005)*

Amersfoort	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Kunsten	309	114	5,2%	72
Scheppende kunsten	56	26	7,2%	77
Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	65	33	8,2%	92
Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen	108	24	2,8%	88
Media en Entertainment	529	-199	-3,5%	76
Uitgeverijen	240	-356	-9,6%	69
Fotografie	57	24	6,3%	89
Film	154	99	12,1%	139
Creatieve zakelijke dienstverlening	3.548	1.670	7,3%	329
Architecten	1.463	305	2,6%	357
Landschapsarchitecten	1.300	893	13,8%	1011
Reclamebureaus	675	373	9,3%	141
Interieur- en modeontwerpers	110	99	29,2%	186
Totaal creatieve industrie	4.386	1.585	5,1%	199

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 6.3.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Amersfoort (1996-2004)

Amersfoort	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Content	252	34	15	151	-40	-259	153
Diensten	267	116	31	-19	172	2.220	2.787
Hardware	27	-1	-6	34	-9	363	408
ICT	546	149	40	166	123	2.324	3.348

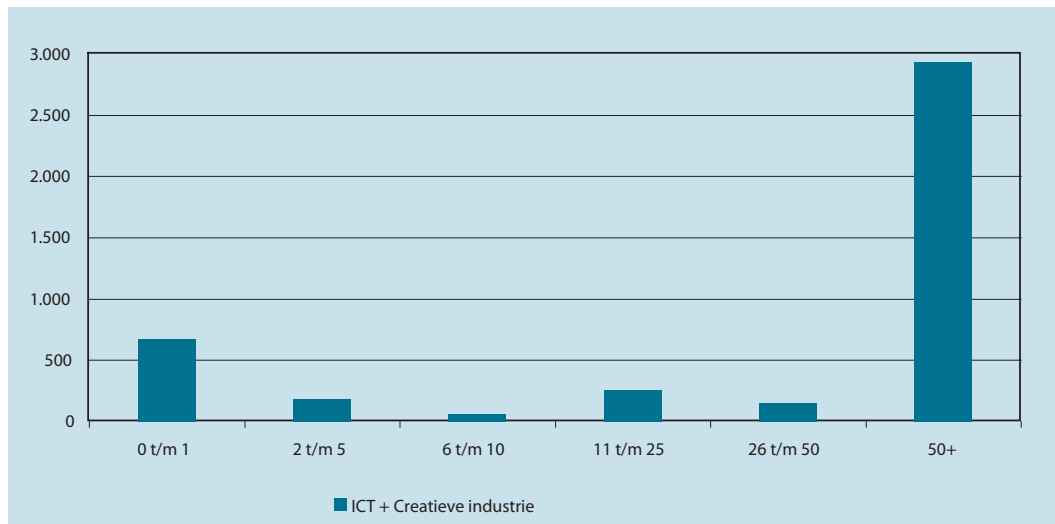
Bron: LISA

Tabel 6.3.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Amersfoort (1996-2004)

Amersfoort	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Kunsten	100	38	30	17	-30	-55	100
Media en Entertainment	101	9	29	136	-19	-494	-238
Creatieve Zakelijke Dienstverlening	183	20	-22	95	36	898	1.210
Creatieve industrie	384	67	37	248	-13	349	1.072

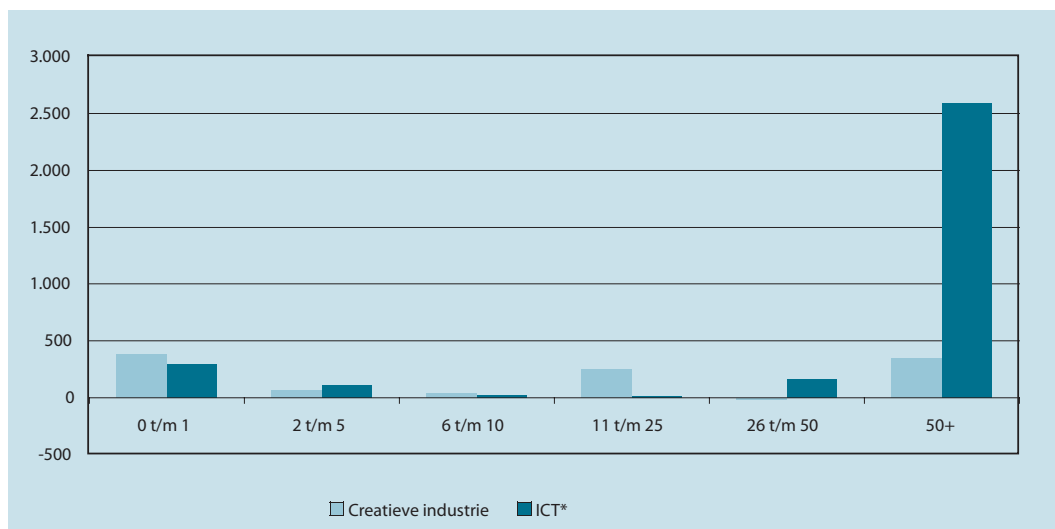
Bron: LISA

Figuur 6.3.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Amersfoort in de periode (1996-2004)

Bron: LISA

Figuur 6.3.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Amersfoort in de periode, opgesplitst naar creatieve industrie en ICT (1996-2004)

Bron: LISA

* exclusief deelsector content

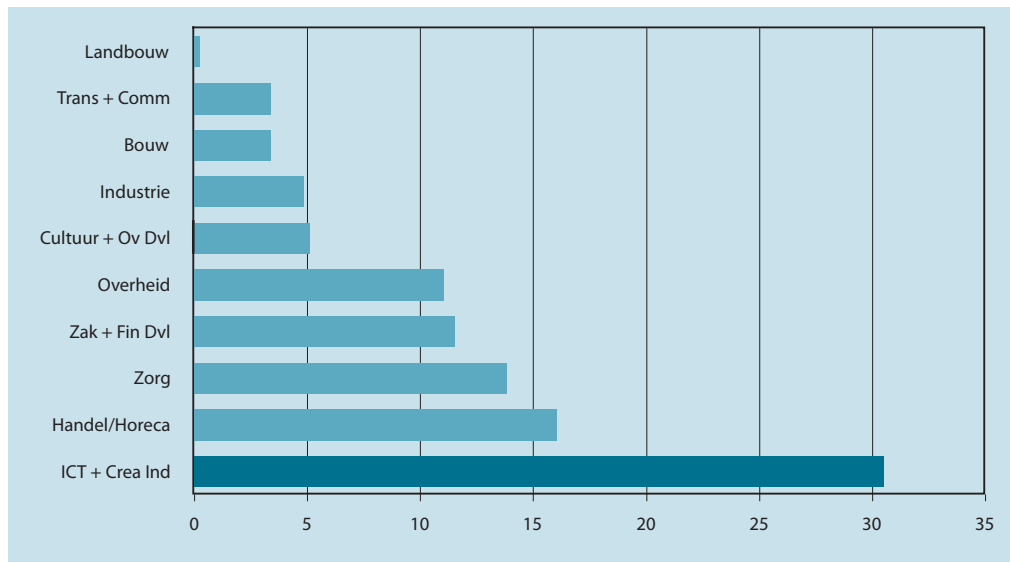

De stad die het meest opvalt door haar specifieke profiel op het terrein van de sectoren ICT en creatieve industrie is Hilversum. Deze gemeente is van oudsher het centrum van de Nederlandse omroep en ontwikkelt een sterke focus op de cross media. De economie in deze stad wordt sterk bepaald door het overlapgebied tussen ICT en creatieve industrie: de contentindustrie. Daarom wordt Hilversum apart behandeld in een zelfstandig hoofdstuk.

7.1 Hilversum

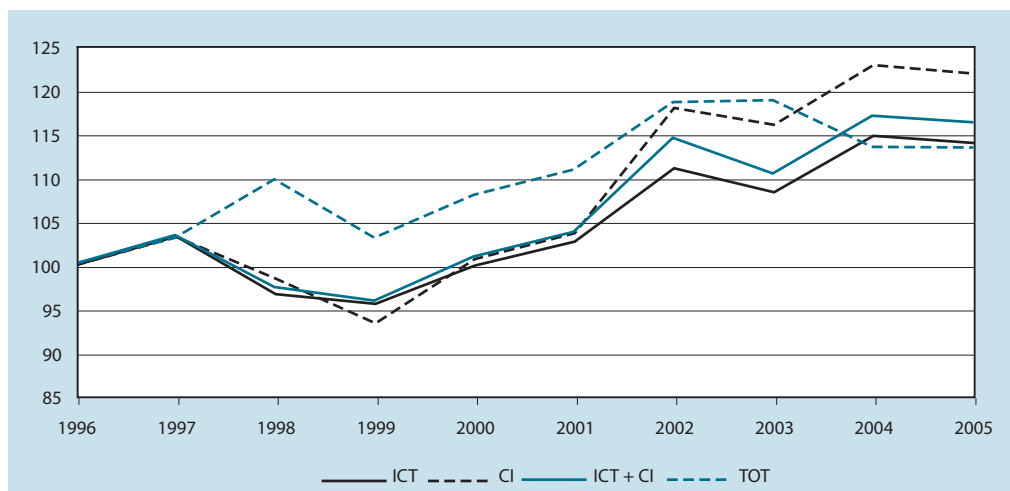
- Hilversum is met 13.706 banen verantwoordelijk voor acht procent van alle banen in ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel en is daardoor de derde stad voor deze sectoren in de Noordvleugel, na Utrecht en voor Amersfoort. Er is sprake van een zeer sterke oververtegenwoordiging. De stad is immers slechts drie procent van het totale aantal banen in de gehele Noordvleugel voor zijn rekening neemt.
- In aantal arbeidsplaatsen is de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie de belangrijkste economische sector in Hilversum. Daarin is deze stad uniek. Bewegingen in deze sector hebben onmiddellijke gevolgen voor de economie van Hilversum. Dat komt ook tot uiting in de verhouding tussen de ontwikkeling van de Hilversummer economie en beide sectoren. Die fluctueert met de ontwikkeling van de creatieve industrie.
- Tot en met 2000 was de ontwikkeling van de gehele economie voorspoediger dan de plaatselijke creatieve economie. Na 2001 is dat veranderd. Dan lopen ICT en creatieve industrie voor de troepen uit. Dat levert een totaalbeeld van de periode 1996-2005 op waarin ICT en creatieve industrie gemiddeld 1,7 procent per jaar groeien, tegen 1,4 procent voor de gehele Hilversumse economie.
- Met een aandeel van 77 procent van creatieve industrie banen op het totaal van ICT en creatieve industrie kent Hilversum het hoogste percentage creatieve industrie (inclusief content) van alle steden in de Noordvleugel. Van de drie deelsectoren binnen de creatieve industrie is de media- en entertainment-industrie het sterkst (over)vertegenwoordigd in Hilversum. Dat geldt in het bijzonder voor de bedrijfstak omroeporganisaties, gevolgd door 'productie en ondersteuning van televisie en radio'. Echter juist in de omroeporganisaties is sprake van krimp; zij kenden een gemiddelde groei in de periode 1996-2005 van -0,8 procent, een verlies van 444 banen. Daar staat een groei in de genoemde productiesector van gemiddeld 14,7 procent jaarlijks tegenover, resulterend in een aanwas van 612 nieuwe banen. Andere bedrijfstakken waarin sprake is van ruime creatie van nieuwe banen zijn: uitgeverijen (668 nieuwe banen), reclame (338 nieuwe banen), film (233 nieuwe banen) en dienstverlening ten bate van kunst-beoefening en evenementen (224 nieuwe banen).
- 33 procent van de totale banen in ICT en creatieve industrie komt voor rekening van ICT (exclusief content). Naast de relatieve concentratie in de contentsector, als gevolg van de aanwezigheid van de media- en entertainmentindustrie, zijn ook ICT diensten en hardware oververtegenwoordigd in Hilversum. Binnen deze twee deelsectoren zijn op hun beurt vervaardiging van audiovisuele en telecommunicatie apparatuur en softwarebureaus oververtegenwoordigd. De eerste categorie laat echter een negatieve groei zien: -6,4 procent gemiddeld jaarlijks in de periode 1996-2005, een banenverlies van 753. Software is in diezelfde periode spectaculair gegroeid: met 45 procent gemiddeld jaarlijks, uitmondend in maar liefst 1.337 nieuwe banen. Andere bedrijfstakken die in de periode 1996-2005 een relatief groot aantal banen inleveren zijn: hardwareconsultancy (minus 344 banen), drukkerijen (minus 299) en 'reproductie van audio-, video- en computermedia' (minus 121 banen).
- In Hilversum spelen de grotere bedrijven met meer dan vijftig banen een beduidend belangrijkere rol als bron van nieuwe werkgelegenheid in de creatieve industrie dan bijvoorbeeld Amsterdam. De toename in banen in de periode in het voorbije decennium komt voor het grootste deel op het conto van de grote bedrijven in de media- en entertainmentindustrie, gevolgd door de zéér kleine bedrijven met nul of één banen in alle deelsegmenten van de creatieve industrie. De ICT sector (exclusief content) blijkt in de genoemde periode voor Hilversum nauwelijks nieuwe banen te hebben opgeleverd. Dat is vooral te wijten aan het banenverlies bij de grote hardwarebedrijven, wat nauwelijks is gecompenseerd door nieuwe banen in ICT diensten.

Figuur 7.1.1: Aandeel economische sectoren in de economie van Hilversum in 2005 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 7.1.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Hilversum voor de hele economie, ICT, en creatieve industrie (1996-2005)

Bron: LISA

Tabel 7.1.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Hilversum naar kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2005 en groei 1996-2005)*

Hilversum	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Kunsten	550	295	8,9%	216
Podiumkunsten	94	37	5,7%	208
Scheppende kunsten	69	33	7,5%	160
Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen	360	224	11,4%	490
Media en Entertainment	9.118	1.198	1,6%	2.199
Uitgeverijen	1.107	668	10,8%	535
Fotografie	112	87	18,1%	294
Film	1.276	233	2,3%	1.934
Omroeporganisaties	5.672	-444	-0,8%	12.633
Productie en ondersteuning radio en televisie	864	612	14,7%	3.011
Journalisten	78	36	7,1%	446
Creatieve zakelijke dienstverlening	819	384	7,3%	127
Architecten	141	6	0,5%	58
Reclamebureaus	586	338	10,0%	205
Interieur- en modeontwerpers	63	19	4,1%	178
Totaal creatieve industrie	10.487	1.877	2,2%	800

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

7 Omroep- en cross mediastad

Tabel 7.1.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in ICT in Hilversum naar content, diensten en hardware (2005 en groei 1996-2005)*

Hilversum	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Content	9.767	1.555	1,9%	1.326
Reclamebureaus	586	338	10,0%	205
Interieur- en modeontwerpers	63	19	4,1%	178
Uitgeverijen	1.107	668	10,8%	535
Fotografie	112	87	18,1%	294
Film	1.276	233	2,3%	1.934
Omroeporganisaties	5.672	-444	-0,8%	12.633
Productie en ondersteuning radio en televisie	864	612	14,7%	3.011
Journalisten	78	36	7,1%	446
Diensten	2.188	797	5,2%	176
Drukkerijen	227	-299	-8,9%	105
Reproductie van audio, video en computermedia	10	-121	-24,9%	116
Telecommunicatie	406	116	3,8%	162
Hardware consultancy	30	-344	-24,4%	35
Softwarebureaus	1.386	1.337	45,0%	257
Computercentra, databanken, webhosting en websites	78	70	28,8%	141
Hardware	1.031	-771	-6,0%	189
Vervaardiging van audio-, video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden	920	-753	-6,4%	716
Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.	74	-7	-1,0%	43
ICT	12.986	1.581	1,5%	514

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 7.1.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Hilversum (1996-2004)

Hilversum	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Content	366	113	40	178	-83	1.037	1.651
Diensten	167	80	108	9	-80	520	804
Hardware	15	4	12	24	-82	-747	-774
ICT	548	197	160	211	-245	810	1.681

Bron: LISA

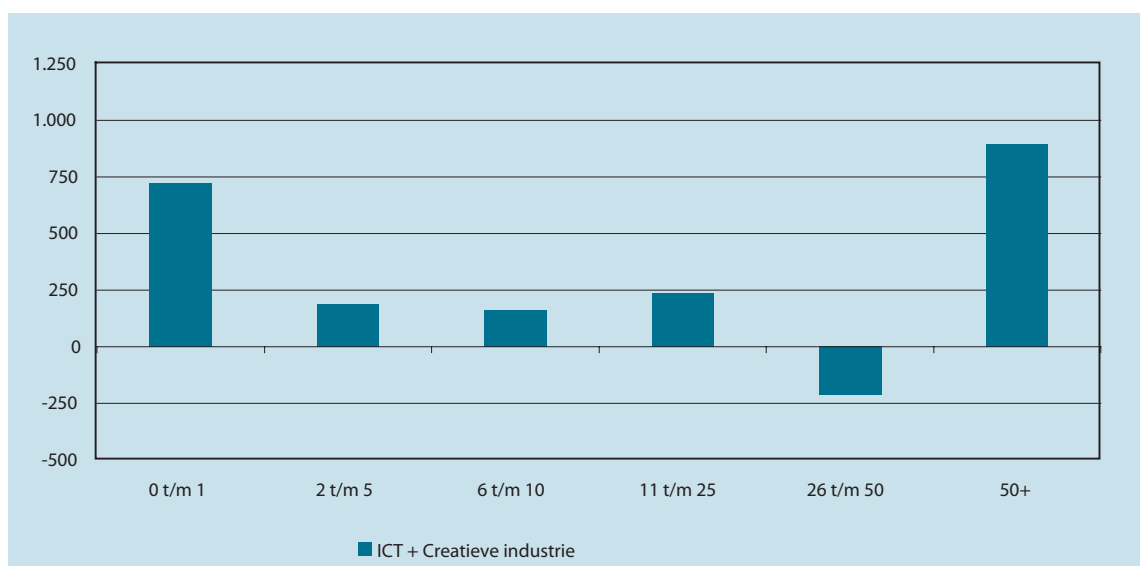
7 Omroep- en cross mediastad

Tabel 7.1.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Hilversum (1996-2004)

Hilversum	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Kunsten	135	15	18	3	34	85	290
Media en Entertainment	208	101	48	104	-81	1.037	1.417
Creatief zakelijke dienstverlening	197	-12	-26	97	-2	0	254
Totaal creatieve industrie	540	104	40	204	-49	1.122	1.961

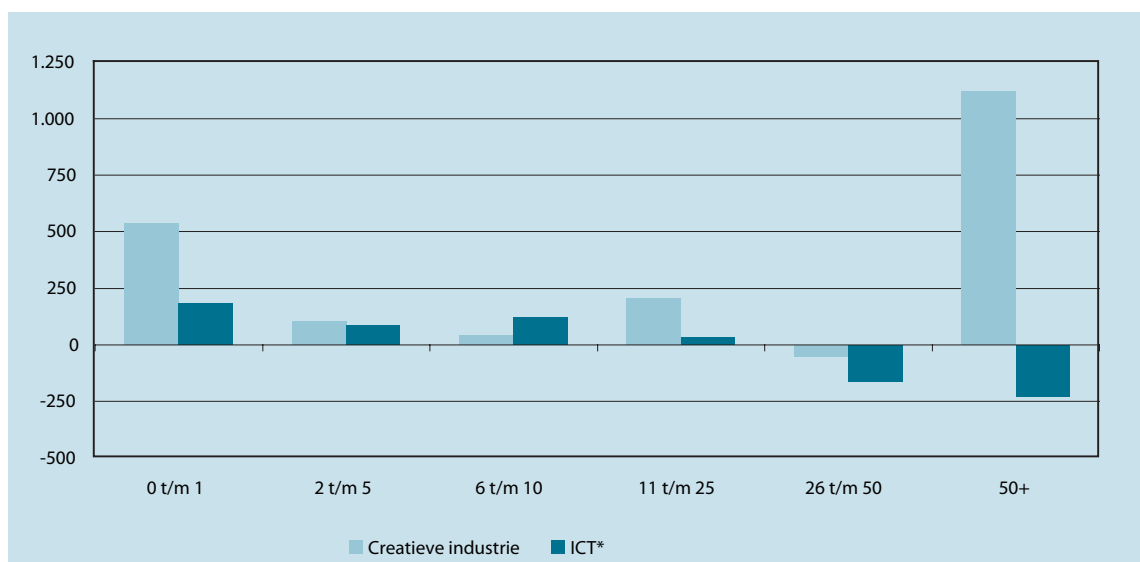
Bron: LISA

Figuur 7.1.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Hilversum in de periode (1996-2004)

Bron: LISA

Figuur 7.1.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Hilversum, opgesplitst naar creatieve industrie en ICT (1996-2004)

Bron: LISA

* exclusief deelsector content

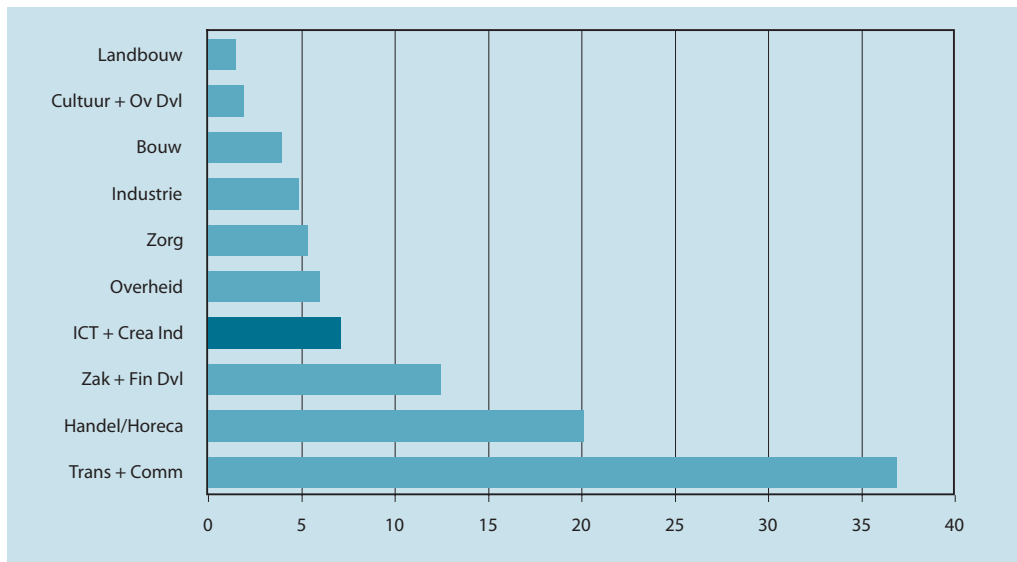

In dit hoofdstuk staan een aantal steden centraal met een sterke economische groei en die vaak daardoor ook een sterke groei op het terrein van ICT en creatieve industrie, of één van beide sectoren afzonderlijk, laten zien. Niet in alle gevallen is duidelijk of de groei in ICT of creatieve industrie te wijten is aan de algemene groeisnelheid van de steden, als onderdeel van hun groeiend aantal bedrijven en inwoners, of dat er sprake is van een algemeen groeipatroon waar ook ICT en creatieve industrie onderdeel van uitmaken. In dit hoofdstuk komen Haarlemmermeer, Almere en Nieuwegein aan bod.

8.1 Haarlemmermeer

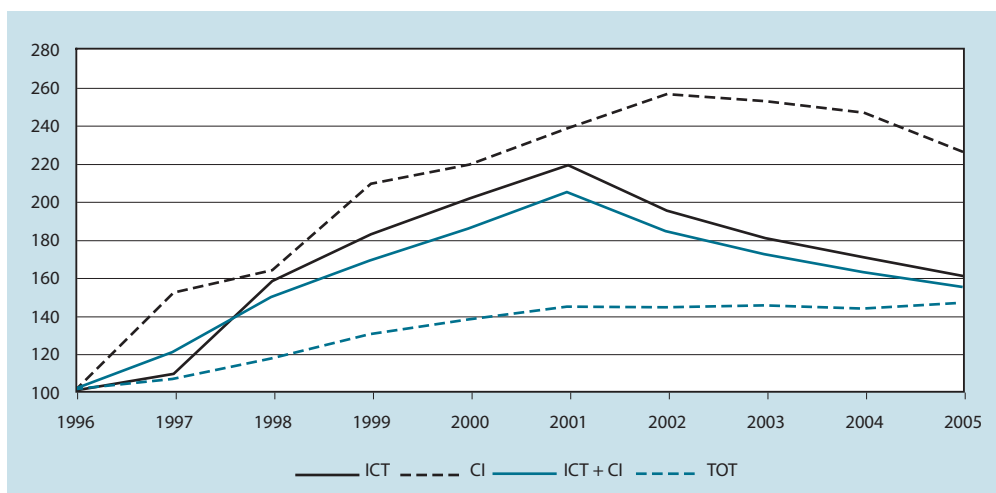
- Haarlemmermeer is met 8.776 banen goed voor vijf procent van alle banen binnen ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel. Daarmee is Haarlemmermeer de vijfde stad in de regio, gemeten naar het aantal banen in deze sectoren. Het aandeel van Haarlemmermeer in het totale aantal banen in de Noordvleugel is groter: zeven procent. ICT en creatieve industrie zijn daarmee ondervetegenwoordigd, vergeleken met de betekenis van de stad in de gehele Noordvleugel economie.
- In aantal arbeidsplaatsen is de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie de vierde sector in Haarlemmermeer, na transport en communicatie, handel en horeca en zakelijke en financiële dienstverlening.
- In Haarlemmermeer hebben ICT en creatieve industrie zich, in vergelijking met de rest van de stedelijke economie, voorspoedig ontwikkeld. Het aantal banen in beide sectoren gezamenlijk groeide in de periode 1996-2005 met 4,9 procent, tegen 4,2 procent in de gehele gemeente.
- Van alle banen in ICT en creatieve industrie is 64 procent te vinden in de sector ICT (exclusief content). Binnen ICT is het segment diensten sterker vertegenwoordigd dan landelijk gemiddeld. De gemiddelde hoeveelheid banen in content ligt nagenoeg op het landelijk gemiddeld hardware ligt ver daaronder. De ICT bedrijfstakken met de sterkste concentraties in Haarlemmermeer zijn 'onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines' én hardwareconsultancy. Het aantal banen in de eerstgenoemde bedrijfstak nam in de periode 1996-2005 fors toe, van bijna nul tot ruim 650. Ook enkele ander bedrijfstakken binnen ICT zijn in de periode 1996-2005 in Haarlemmermeer ontstaan en spectaculair gegroeid. Er werden op die wijze 1.579 banen in de bedrijfstak software gecreëerd, terwijl er 523 banen in hardwareconsultancy bijkwamen, 'technisch speur- en ontwikkelingswerk' zorgde voor 212 nieuwe banen en 'vervaardiging van audio, video- en telecommunicatieapparatuur' creëerde 111 nieuwe banen. Ook de al langer bestaande bedrijfstak telecommunicatie zorgde voor ruime aanwas van banen: 608. Daar staat een decimering van de bedrijfstak 'reproductie van audio-, video- en computermedia' tegenover. Daarin verdwenen bijna 2.500 banen in de periode 1996-2005. Dat gebeurde in mindere mate in de bedrijfstak drukkerijen: minus 298 banen.
- In Haarlemmermeer is 36 procent van de banen in de gezamenlijkheid van ICT en creatieve industrie, in de creatieve industrie te vinden. Daarbinnen is de media- en entertainmentindustrie van bijzonder belang. Die deelsector is in Haarlemmermeer oververtegenwoordigd, in het bijzonder productie van televisie en radio én uitgeverij. De omroepproductiesector is in het laatste decennium ontstaan en van nul naar 279 banen gegroeid. De uitgeverijsector groeide met ruim 32 procent gemiddeld per jaar, wat resulteerde in 1.114 nieuwe banen. Opvallend is verder de groei in de categorie dienstverlening ten bate van kunstbeoefening: 57,2 procent gemiddeld jaarlijks. De hoge groeicijfers in deze bedrijfstakken zijn mede het gevolg van bedrijfsverplaatsingen in de Noordvleugel.
- De groei in banen in ICT en creatieve industrie komt vanaf het midden van de jaren negentig in de vorige eeuw in mainportgemeente Haarlemmermeer, bijna geheel op het conto van bedrijven met meer dan vijftig banen. In de media- en entertainmentindustrie zijn 1.771 banen gecreëerd bij de grotere bedrijven. Binnen ICT zorgen vooral de grote hardwarebedrijven voor de aanwas van banen (718 nieuwe banen), de grote dienstenbedrijven doen dat in mindere mate (288 nieuwe banen). In de ICT diensten spelen ook de één-pitters een relatief belangrijke rol. In het algemeen geldt echter voor Haarlemmermeer dat de grotere bedrijven met afstand de belangrijkste motoren van de urbane creatieve economie vormen. Daarin onderscheidt Haarlemmermeer zich van de andere top 10 gemeenten in de Noordvleugel.

Figuur 8.1.1: Aandeel economische sectoren in de economie van Haarlemmermeer in 2005 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 8.1.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Haarlemmermeer in de periode 1996-2005 voor de hele economie, ICT en creatieve industrie

Bron: LISA

8 Groeigemeenten

Tabel 8.1.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Haarlemmermeer naar kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2005 en groei 1996-2005)*

Haarlemmermeer	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Kunsten	356	247	14,1%	51
Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	67	31	7,1%	58
Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen	234	230	57,2%	115
Media en Entertainment	1.612	1.407	25,8%	141
Uitgeverijen	1.210	1.114	32,5%	211
Film	59	59	-	32
Productie en ondersteuning radio en televisie	279	279	-	352
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.230	125	1,2%	69
Architecten	635	-180	-2,7%	94
Landschapsarchitecten	109	109	-	51
Reclamebureaus	425	145	4,7%	54
Interieur- en modeontwerpers	61	51	22,3%	62
Totaal creatieve industrie	3.198	1.779	9,4%	88

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

8 Groeigemeenten

Tabel 8.1.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in ICT in Haarlemmermeer naar content, diensten en hardware (2005 en groei 1996-2005)*

Haarlemmermeer	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Content	2.098	1.603	17,4%	103
Reclamebureaus	425	145	4,7%	54
Interieur- en modeontwerpers	61	51	22,3%	62
Uitgeverijen	1.210	1114	32,5%	211
Fotografie	44	-41	-7,1%	42
Film	59	59	-	32
Productie en ondersteuning radio en televisie	279	279	-	352
Diensten	4.680	670	1,7%	136
Drukkerijen	358	-298	-6,5%	60
Reproductie van audio-, video- en computermedia	2	-2.457	-54,6%	8
Telecommunicatie	1.268	608	7,5%	183
Hardware consultancy	523	523	-	221
Softwarebureaus	1.579	1.579	-	106
Computercentra, databanken, webhosting en websites	71	-9	-1,3%	46
Onderhoud en reparatie van computers en kantoor machines	655	654	105,5%	1.016
Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.	211	211	-	126
Hardware	898	613	13,6%	60
Vervaardiging van audio-, video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden	111	111	-	31
Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten	156	-69	-4,0%	75
Technisch speur- en ontwikkelingswerk	216	212	55,8%	81
Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.	397	348	26,2%	84
ICT	7.676	2.886	5,4%	110

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 8.1.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Haarlemmermeer (1996-2004)

Haarlemmermeer	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Content	95	46	49	12	-8	1.708	1.902
Diensten	180	83	-2	18	-67	288	500
Hardware	15	27	35	88	65	718	948
ICT	290	156	82	118	-10	2.714	3.350

Bron: LISA

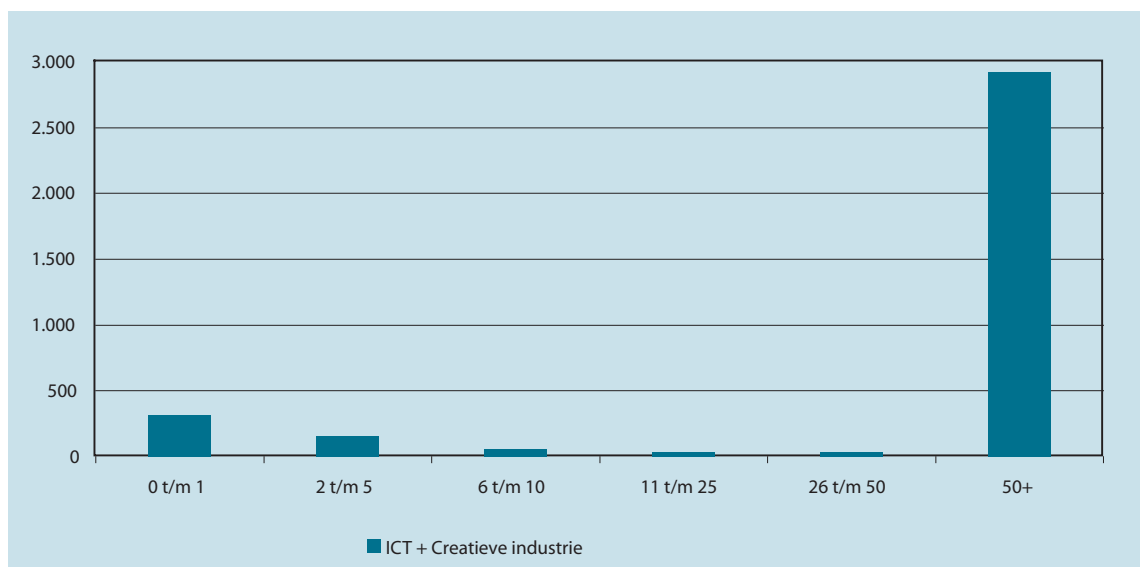
8 Groeigemeenten

Tabel 8.1.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Haarlemmermeer (1996-2004)

Haarlemmermeer	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Kunsten	25	18	12	-20	51	159	245
Media en Entertainment	26	10	8	-20	-75	1.771	1.720
Creatieve Zakelijke Dienstverlening	72	17	0	-33	61	-14	103
Creatieve industrie	123	45	20	-73	37	1.916	2.068

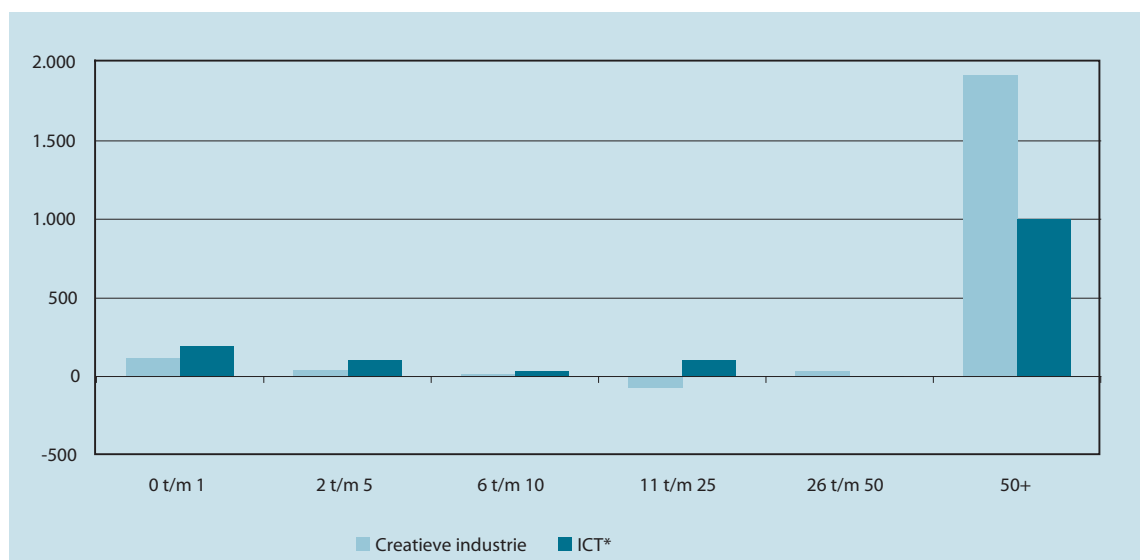
Bron: LISA

Figuur 8.1.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Haarlemmermeer in de periode 1996-2004.

Bron: LISA

Figuur 8.1.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Haarlemmermeer, opgesplitst naar creatieve industrie en ICT (1996-2004)

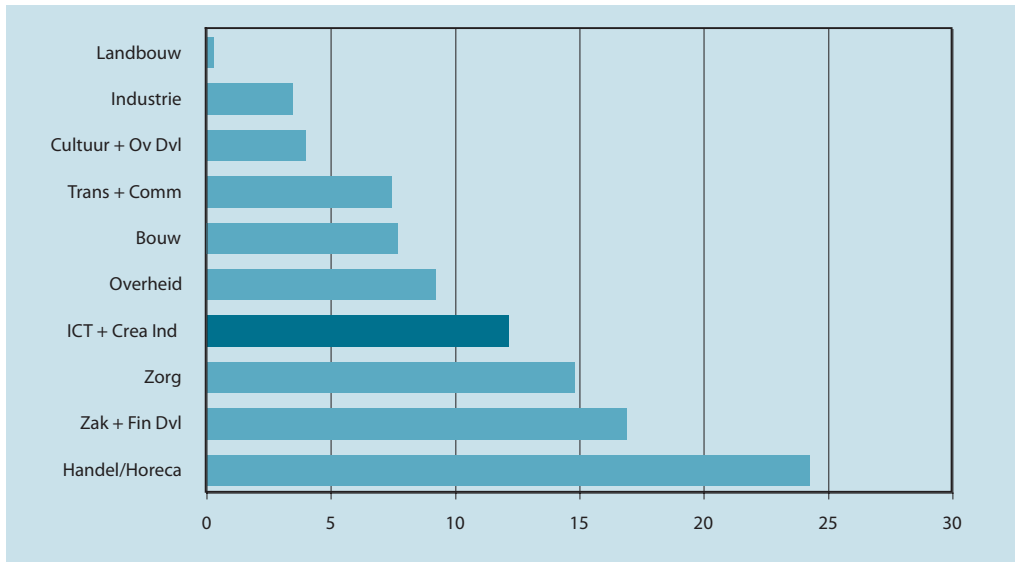
Bron: LISA

* exclusief deelsector content

8.2 Nieuwegein

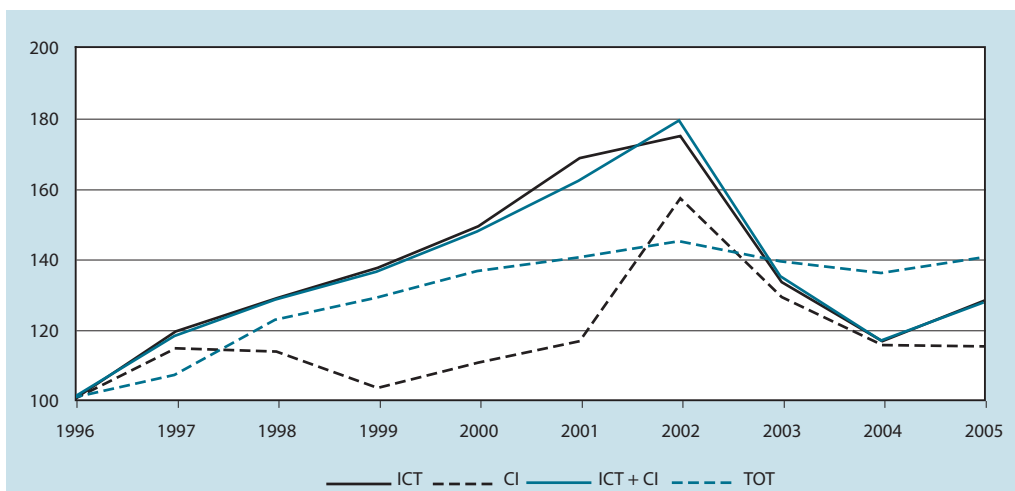
- Nieuwegein is met 5.340 banen goed voor drie procent van de Noordvleugel banen binnen ICT en creatieve industrie. De stad is daarmee de zevende in de regio, gemeten naar het aantal banen in deze sectoren. Het aandeel van Nieuwegein in het totale aantal banen in de Noordvleugel is eveneens drie procent.
- In aantal arbeidsplaatsen is de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie de vierde sector in Nieuwegein, na handel en horeca, zakelijke en financiële dienstverlening en zorg.
- De groei in de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie (3,1 procent in banen in 1996-2005) blijft in Nieuwegein achter bij de groei van de totale economie: 3,8 procent.
- Van alle banen in ICT en creatieve industrie in Nieuwegein is maar liefst 74 procent te vinden in de sector ICT (exclusief content). Binnen ICT is het segment diensten aanzienlijk oververtegenwoordigd. In Nieuwegein is het belang van ICT diensten meer dan drie maal zo groot als landelijk gemiddeld. Daarbij springt één bedrijfstak in het bijzonder in het oog: softwarebureaus. Van het totale aantal van 5.340 banen in ICT en creatieve industrie gezamenlijk, zijn er 3.109 binnen de softwarebureaus te vinden. De bedrijfstak die daarop volgt in het aantal banen is uitgeverij met 444 banen. Bovendien laat de softwarebedrijfstak een behoorlijke groei zien in het afgelopen decennium (1996-2005) van 6,9 procent jaarlijks gemiddeld. In de gehele genoemde periode leverde dat in totaal ruim veertienhonderd nieuwe banen op. Belangrijkste verlies in banen wordt genoteerd in de bedrijfstak hardwareconsultancy, waar 544 banen verdwenen.
- Slechts 26 procent van de banen in de gezamenlijkheid van ICT en creatieve industrie is in Nieuwegein in de creatieve industrie te vinden. Dat komt neer op 1.367 banen. Behalve de uitgeverij (444 banen), als onderdeel van de media- en entertainmentindustrie, leggen de creatieve zakelijke dienstverleners enig gewicht in de schaal, met 345 banen in de architectuur en 272 banen in de reclamesector. In het bijzonder in de uitgeverij is sprake van substantiële groei in de periode 1996-2005; 7,1 procent gemiddeld per jaar, uitmondend in een aanwas van nieuwe 205 uitgeverijbanen in de genoemde periode.
- De ontwikkeling van banen naar verschillende bedrijfsgrootteklassen laat in Nieuwegein een atypisch beeld zien. In de meeste gemeenten manifesteren de kleinste (nul tot één baan) en de grootste bedrijven (meer dan vijftig) zich op een uitgesproken wijze. In Nieuwegein geldt dat maar in beperkte mate. De meeste dynamiek vindt plaats in de categorie bedrijven van elf tot 25 banen. Daarin is de totale groei het grootst en laten zowel ICT (exclusief content) en creatieve industrie een positieve balans zien. Dat geldt ook voor de kleinste categorie (van nul tot één baan), echter veel minder uitgesproken dan in andere steden. In de categorie van de grootste bedrijven is de balans negatief, vooral door banenverlies in de kunsten (minus 65 banen) en de creatieve zakelijke dienstverlening (minus 122 banen). Daar staat slechts een kleine toename in ICT hardware tegenover (plus 44 banen).

Figuur 8.2.1: Aandeel economische sectoren in de economie van Nieuwegein in 2005 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 8.2.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Nieuwegein voor de hele economie, ICT, en creatieve industrie (1996-2005)

Bron: LISA

8 Groeigemeenten

Tabel 8.2.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in ICT in Nieuwegein naar content, diensten en hardware (2005 en groei 1996-2005)*

Nieuwegein	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Content	844	92	1,3%	117
Reclamebureaus	272	-135	-4,4%	97
Uitgeverijen	444	205	7,1%	218
Film	52	9	2,1%	80
Diensten	3.707	1.055	3,8%	303
Drukkerijen	166	53	4,4%	78
Telecommunicatie	129	75	10,2%	52
Hardware consultancy	25	-544	-29,3%	30
Softwarebureaus	3.109	1.401	6,9%	587
Computercentra, databanken, webhosting en websites	48	-46	-7,2%	88
Onderhoud en reparatie van computers en kantoor machines	117	81	14,0%	511
Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.	95	17	2,2%	160
Hardware	266	61	2,9%	50
Vervaardiging van audio-, video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden	133	133	-	105
Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.	98	-93	-7,1%	58
ICT	4.817	1.208	3,3%	194

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

8 Groeigemeenten

Tabel 8.2.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Nieuwegein naar kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2005 en groei 1996-2005)*

Nieuwegein	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Kunsten	175	93	8,8%	70
Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	81	16	2,5%	196
Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen	46	43	35,4%	64
Media en Entertainment	534	203	5,5%	131
Uitgeverijen	444	205	7,1%	218
Film	52	9	2,1%	80
Creatieve zakelijke dienstverlening	658	-118	-1,8%	104
Architecten	345	42	1,5%	144
Reclamebureaus	272	-135	-4,4%	97
Totaal creatieve industrie	1.367	178	1,6%	106

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 8.2.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Nieuwegein (1996-2004)

Nieuwegein	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Content	84	40	32	101	47	-191	113
Diensten	90	123	19	216	-15	-8	425
Hardware	14	13	17	-11	0	44	77
ICT	188	176	68	306	32	-155	615

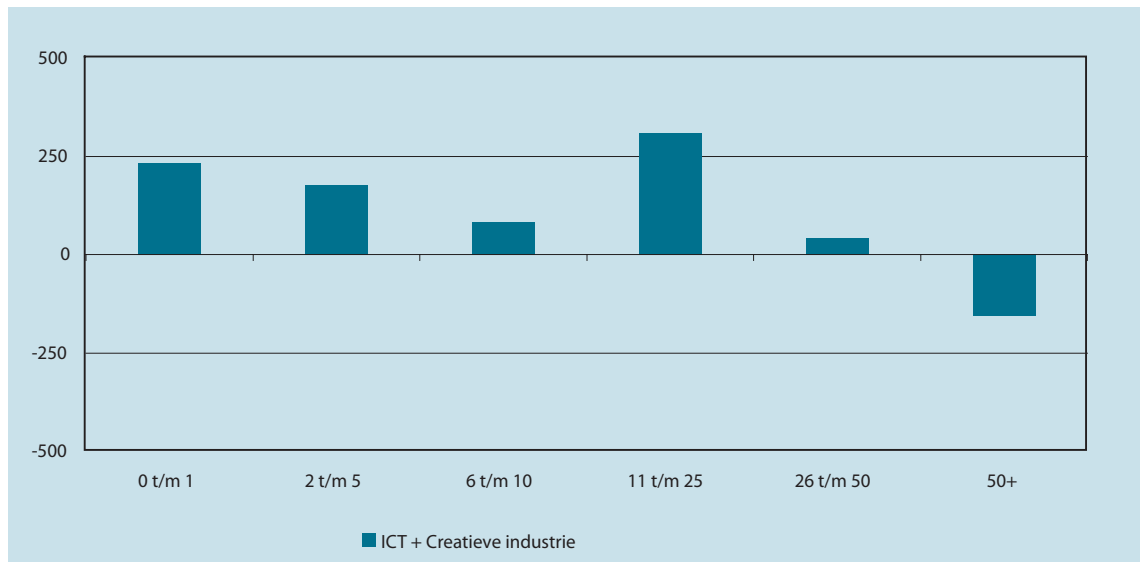
Bron: LISA

Tabel 8.2.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Nieuwegein (1996-2004)

Nieuwegein	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Kunsten	30	5	27	0	70	-65	67
Media en Entertainment	30	4	21	123	59	-7	230
Creatieve Zakelijke Dienstverlening	68	33	-2	-19	-73	-122	-115
Creatieve industrie	128	42	46	104	56	-194	182

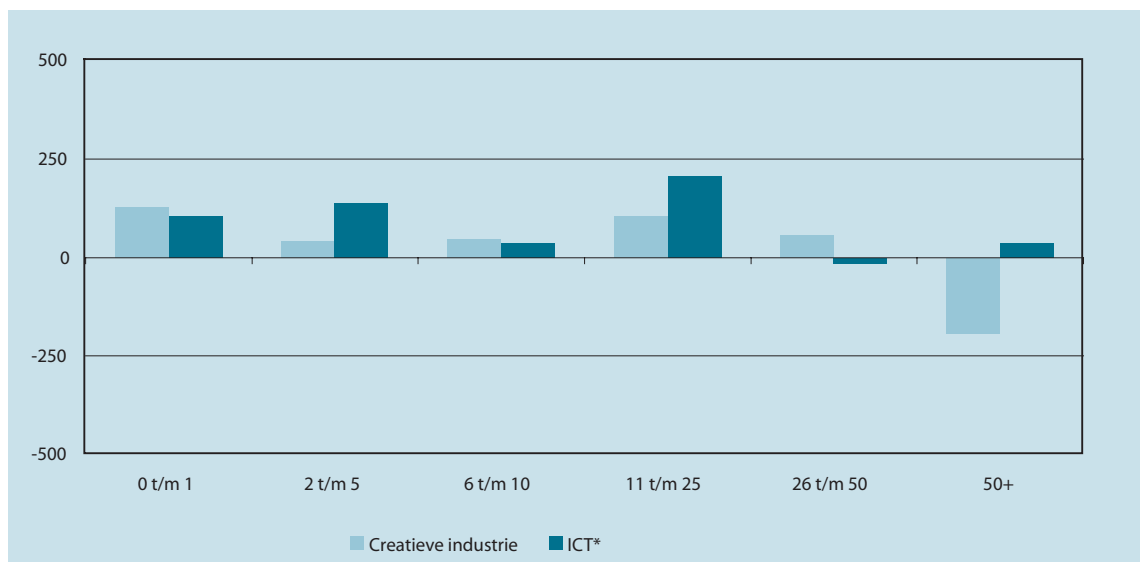
Bron: LISA

Figuur 8.2.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Nieuwegein (1996-2004)

Bron: LISA

Figuur 8.2.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Nieuwegein, opgesplitst naar creatieve industrie en ICT (1996-2004)

Bron: LISA

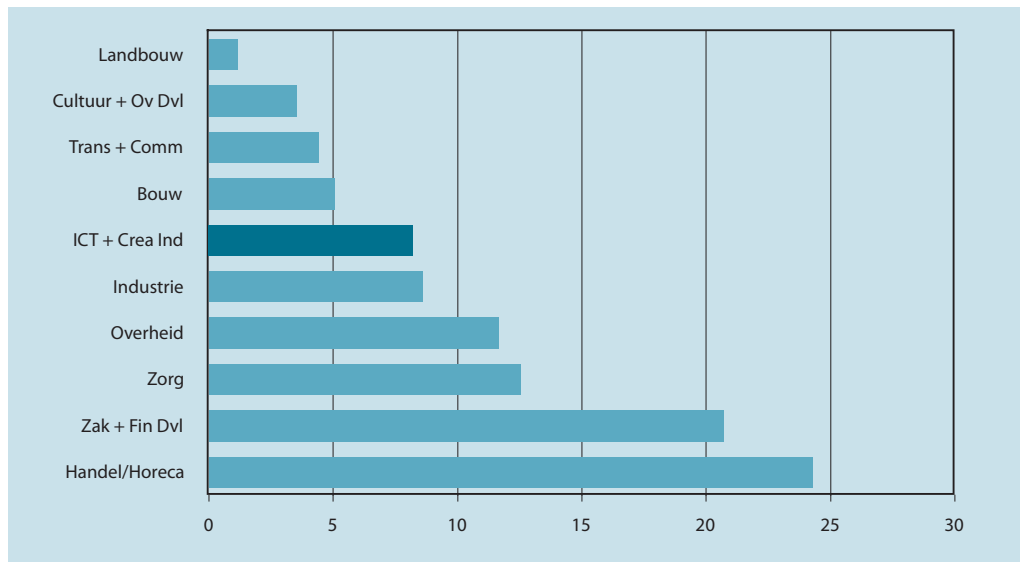
* exclusief deelsector content

8.3

Almere

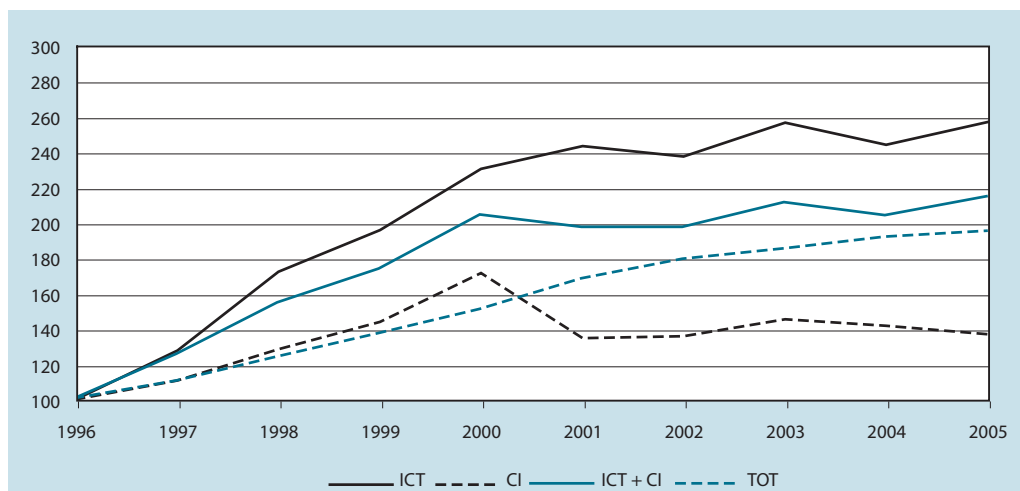
- De stad Almere is met 5.168 banen goed voor drie procent van de Noordvleugel banen binnen ICT en creatieve industrie. Zij is daarmee de achtste stad in de regio, gemeten naar het aantal banen in deze sectoren. Het aandeel van Almere in het totale aantal banen in de Noordvleugel is vier procent. ICT en creatieve industrie zijn daarmee relatief ondervertegenwoordigd.
- In aantal arbeidsplaatsen is de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie de vierde sector in Haarlemmermeer, na transport en communicatie, handel en horeca en zakelijke en financiële dienstverlening.
- In vergelijking met de toch al voorspoedige algemeen economische ontwikkeling van Almere in de periode 1996-2005 (7,7 procent jaarlijkse groei in banen), laten ICT en creatieve industrie een positief beeld zien. Het aantal banen in beide sectoren gezamenlijk nam toe met 8,8 procent jaarlijks, de hoogste procentuele groei van alle top 10 steden in de Noordvleugel. De belangrijkste bijdrage aan deze groei wordt geleverd door de ICT sector.
- Van alle banen in ICT en creatieve industrie in Almere is 64 procent te vinden in de sector ICT (exclusief content). Binnen ICT is het segment diensten sterker vertegenwoordigd dan landelijk gemiddeld. Dat geldt in mindere mate ook voor content. De aanwezigheid van hardware in Almere ligt onder het landelijke gemiddelde. De ICT bedrijfstakken met de sterkste concentraties in Almere zijn 'onderhoud en reparatie van computers e.d.', 'softwarebureaus' en 'computercentra, databanken, webhosting en websites'. Binnen content is productie voor radio en televisie een sterke sector. Sterk groeiende bedrijfstakken in de periode 1996-2005 zijn: softwarebureaus (28,4 procent, 1734 nieuwe banen), 'computercentra, databanken, websites, webhosting' (34,7 procent gemiddeld jaarlijks, 163 nieuwe banen) en 'medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten' (65,3 procent (182 nieuwe banen). De belangrijkste teruggang in banen geldt voor de bedrijfstak hardwareconsultancy: minus 194 banen.
- 36 procent van de banen in de gezamenlijkheid van ICT en creatieve industrie ligt in de creatieve industrie. Meer dan landelijk gemiddeld is het deelsegment creatieve zakelijke dienstverlening van belang. In het bijzonder reclamebureaus zijn belangrijk. Die bedrijfstak groeide in de periode 1996-2005 met 11,7 procent (436 nieuwe banen). Andere bedrijfstakken binnen de creatieve industrie die relatief sterk groeiden zijn 'dienstverlening ten bate van kunstbeoefening en evenementen' (18,6 procent, 109 nieuwe banen) en productie voor radio en televisie (14,2 procent, 100 nieuwe banen).
- Van de totale banengroei komt het grootste deel op het conto van de kleinste bedrijven, met nul of één baan. Daar zit zowel voor ICT (exclusief content) en creatieve industrie een belangrijk deel van de aanwas. Opvallend daarbinnen is het gedifferentieerde belang van bedrijven met meer dan vijftig werknemers voor ICT en creatieve industrie. Voor ICT is de bijdrage van de bedrijven met meer dan vijftig banen aan de totale groei aanzienlijk groter dan de bijdrage van de allerkleinste bedrijven. Voor creatieve industrie geldt dat niet. In de categorie grote bedrijven in de creatieve industrie loopt het aantal banen zelfs terug. In de deelsector creatieve zakelijke dienstverlening is er in de periode 1996-2005 sprake van een verlies van meer dan 350 banen in de categorie bedrijven van meer dan vijftig werknemers, meer in het bijzonder in de categorie landschapsarchitecten.

Figuur 8.3.1: Aandeel economische sectoren in de economie van Almere in 2005 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 8.3.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Almere voor de hele economie, ICT, en creatieve industrie (1996-2005)

Bron: LISA

8 Groeigemeenten

Tabel 8.3.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in ICT in Almere naar content, diensten en hardware (2005 en groei 1996-2005)*

Almere	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Content	1.237	526	6,3%	120
Reclamebureaus	692	436	11,7%	172
Interieur- en modeontwerpers	59	29	7,8%	119
Uitgeverijen	87	-86	-7,4%	30
Fotografie	66	6	1,1%	124
Film	142	33	3,0%	154
Productie en ondersteuning radio en televisie	143	100	14,3%	356
Diensten	2.801	1.859	12,9%	161
Drukkerijen	215	77	5,0%	71
Telecommunicatie	167	91	9,1%	47
Hardware consultancy	64	-194	-14,3%	53
Softwarebureaus	1.939	1.734	28,4%	256
Computercentra, databanken, webhosting en websites	175	163	34,7%	226
Onderhoud en reparatie van computers en kantoor machines	96	39	6,0%	294
Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.	135	-58	-3,9%	159
Hardware	527	402	17,3%	69
Vervaardiging van audio-, video en telecommunicatie apparatuur en benodigdheden	91	67	16,0%	51
Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten	184	182	65,3%	175
Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.	181	91	8,1%	75
ICT	4.565	2.787	11,0%	129

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

8 Groeigemeenten

Tabel 8.3.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Almere naar kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2005 en groei 1996-2005)*

Almere	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Kunsten	305	194	11,9%	86
Podiumkunsten	60	39	12,4%	95
Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen	139	109	18,6%	135
Media en Entertainment	486	61	1,5%	84
Uitgeverijen	87	-86	-7,4%	30
Fotografie	66	6	1,1%	124
Film	142	33	3,0%	154
Productie en ondersteuning radio en televisie	143	100	14,3%	356
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.049	238	2,9%	116
Architecten	212	121	9,9%	62
Landschapsarchitecten	86	-348	-16,5%	80
Reclamebureaus	692	436	11,7%	172
Interieur- en modeontwerpers	59	29	7,8%	119
Totaal creatieve industrie	1.840	493	3,5%	100

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 8.3.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Almere (1996-2004)

Almere	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Content	477	9	122	9	23	-21	619
Diensten	404	84	88	112	141	774	1.603
Hardware	31	14	19	74	51	142	331
ICT	912	107	229	195	215	895	2.553

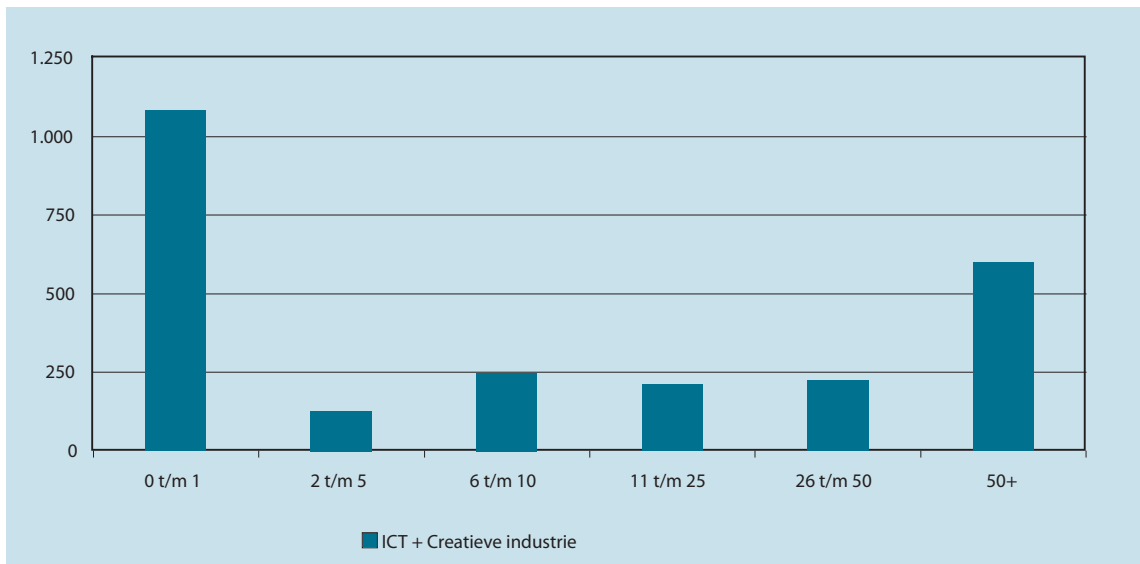
Bron: LISA

Tabel 8.3.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Almere (1996-2004)

Almere	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Kunsten	109	20	19	10	0	0	158
Media en Entertainment	79	-24	83	-36	23	36	161
Creatieve Zakelijke Dienstverlening	460	34	39	51	9	-352	241
Creatieve industrie	648	30	141	25	32	-316	560

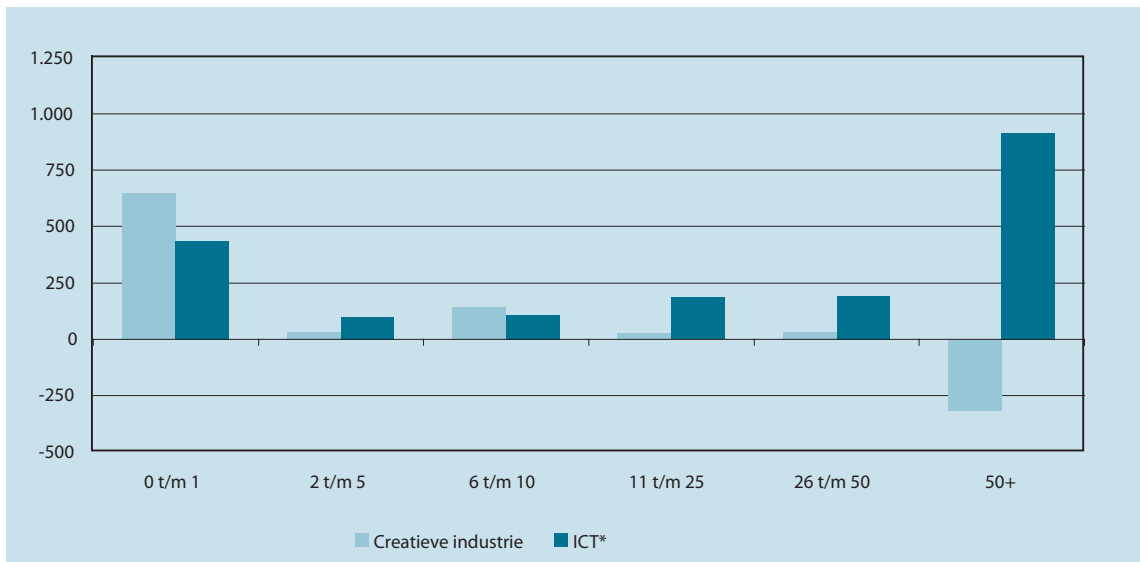
Bron: LISA

Figuur 8.3.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Almere (1996-2004)

Bron: LISA

Figuur 8.3.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Almere, opgesplitst naar creatieve industrie en ICT (1996-2004)

Bron: LISA

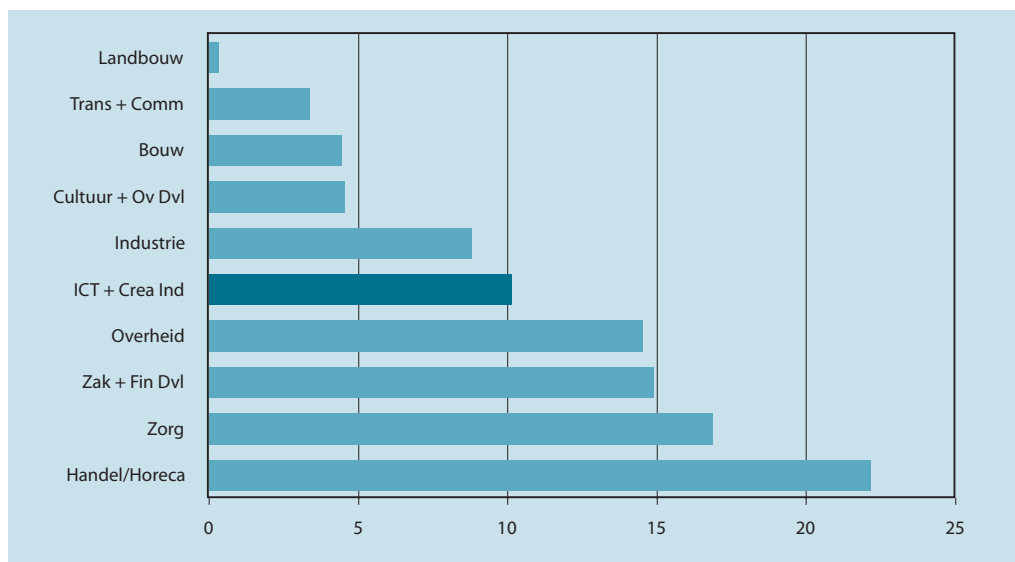
* exclusief deelsector content

9.1 Haarlem

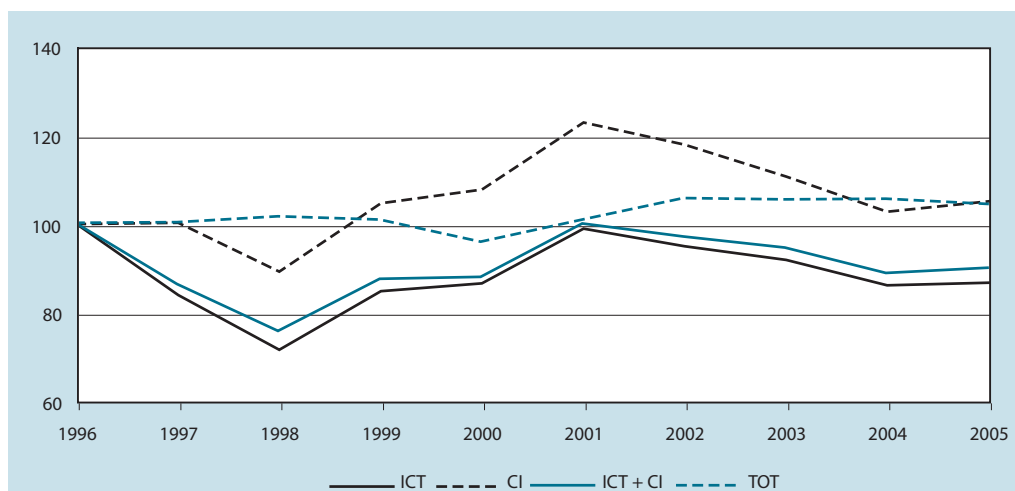
- Haarlem is met 6.900 banen goed voor vier procent van de banen in ICT en creatieve industrie die de Noordvleugel rijk is, en is daarmee de zesde stad in de regio, gemeten naar het aantal banen in deze sectoren. Het aandeel van Haarlem in het totale aantal banen in de Noordvleugel is eveneens vier procent.
- In aantal arbeidsplaatsen is de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie de vierde sector in Haarlem, na handel en horeca, zorg, zakelijke en financiële dienstverlening en overheid.
- Haarlem is de enige gemeente in de Noordvleugel top 10, waar het aantal banen in ICT en creatieve industrie in de periode 1996-2005 is teruggelopen, met 1,2 procent. Dat komt neer op een nettoverlies van 715 banen. De belangrijkste oorzaak daarvan ligt in de uitstoot van banen in de grafische sector: drukkerijen (1.254 banen). Tegelijkertijd ligt de banengroei in de gehele Haarlemse economie (0,5 procent) beneden het gemiddelde in de Noordvleugel (2,3 procent) en Nederland (1,7 procent). Haarlem is de op één na traagst groeiende stedelijke economie in de Noordvleugel.
- In Haarlem is het belang van creatieve industrie en ICT (exclusief content) bijna in balans. De creatieve industrie is goed voor 52 procent van de banen, wat neerkomt op 3.320 banen. Alle deelsectoren binnen de creatieve industrie zijn in Haarlem oververtegenwoordigd, in vergelijking met het landelijke beeld. Echter het aantal banen in kunsten en de creatieve industrie loopt terug. In de periode 1996-2005 is het aantal banen in de kunsten met 1,6 procent (94 banen) afgenomen (in het bijzonder bij theaters, schouwburgen en concertgebouwen – minus 108 - en binnen de podiumkunsten – minus 63). In de media- en entertainmentindustrie liep het aantal banen terug 1,4 procent – netto minus 183 banen (in het bijzonder de uitgeverij – minus 218). Toch zijn zowel uitgeverijen als journalistiek sterk vertegenwoordigd in Haarlem. De creatieve zakelijke dienstverlening heeft in de periode 1996-2005 juist een forse groei laten zien, jaarlijks gemiddeld 4,4 procent, resulterend in 441 nieuwe banen. Procentueel is de groei het grootste in de bedrijfstak landschapsarchitecten (12,1 procent, 52 nieuwe banen), in aantal banen is dat de bedrijfstak reclame: 195 nieuwe banen (3,2 procent).
- ICT (exclusief content) neemt in Haarlem 48 procent van de totale hoeveelheid banen in ICT en creatieve industrie voor haar rekening. Naast content zijn ICT diensten relatief sterk vertegenwoordigd in Haarlem. Echter ook hier is sprake van krimp. ICT diensten liet in de periode 1996-2005 een terugloop zien van 997 banen, een krimp van 3,3 procent. Die is in het bijzonder te wijten aan forse saneringen in de bedrijfstak drukkerijen, waar netto 1.254 banen verdwenen, en banenverlies in telecommunicatie, minus 349 banen. Daar staan nieuwe banen tegenover in twee andere bedrijfstakken binnen ICT diensten: 375 nieuwe banen bij softwarebureaus, 271 in hardwareconsultancy. De hardwaresector is in Haarlem minder dan gemiddeld present, maar liet wel een beperkte groei van 0,8 procent zien in de genoemde periode.
- De terugloop in werkgelegenheid in ICT en creatieve industrie in Haarlem is voor het overgrote deel het gevolg van de uitstoot bij de grotere bedrijven met meer dan vijftig banen, en in enige mate ook in de categorie van 25 tot vijftig banen. Dat geldt zowel voor ICT als creatieve industrie. Dat wijst op drastische saneringen in de grotere bedrijven én op bedrijfsverplaatsingen. De categorieën waarin van de grootste terugloop sprake is, zijn de grotere bedrijven in ICT diensten (met name drukkerijen), minus 1.390, en de grotere bedrijven in de media- en entertainmentindustrie, minus 404. Anderzijds is er sprake van een positieve dynamiek in de kleine bedrijfscategorieën. In de categorie bedrijven met nul of één baan kwamen er in de periode 1996-2005 557 banen bij. Twee sectoren dragen daar in het bijzonder aan bij: ICT diensten (224 nieuwe banen) en creatieve zakelijke dienstverlening (156 nieuwe banen).

Figuur 9.1.1: Aandeel economische sectoren in de economie van Haarlem in 2005 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 9.1.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Haarlem voor de hele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2005)

Bron: LISA

Tabel 9.1.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in ICT in Haarlem naar content, diensten en hardware (2005 en groei 1996-2005)*

Haarlem	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Content	2.210	63	0,3%	198
Reclamebureaus	800	195	3,2%	184
Interieur- en modeontwerpers	93	51	9,2%	174
Uitgeverijen	978	-218	-2,2%	311
Fotografie	69	-15	-2,2%	119
Film	156	42	3,5%	156
Journalisten	74	3	0,5%	279
Diensten	2.828	-997	-3,3%	150
Drukkerijen	857	-1.254	-9,5%	260
Telecommunicatie	781	-349	-4,0%	205
Hardware consultancy	526	271	8,4%	406
Softwarebureaus	600	375	11,5%	73
Hardware	752	55	0,8%	91
Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden	290	290	-	312
Vervaardiging van medische, precisie- en optische apparaten en instrumenten	148	124	22,4%	130
Technisch speur- en ontwikkelingswerk	188	149	19,1%	128
Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.	112	-509	-17,3%	43
ICT	5.790	-879	-1,6%	151

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

9 Oudere middelgrote Steden

Tabel 9.1.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Haarlem naar kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2005 en groei 1996-2005)*

Haarlem	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Kunsten	611	-94	-1,6%	158
Podiumkunsten	83	-63	-6,1%	121
Scheppende kunsten	142	-23	-1,7%	217
Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	61	-108	-10,7%	96
Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen	175	88	8,1%	157
Musea en galerieën	150	12	0,9%	197
Media en Entertainment	1.317	-183	-1,4%	209
Uitgeverijen	978	-218	-2,2%	311
Fotografie	69	-15	-2,2%	119
Film	156	42	3,5%	156
Journalisten	74	3	0,5%	279
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.392	441	4,3%	143
Architecten	418	143	4,8%	113
Landschapsarchitecten	81	52	12,1%	70
Reclamebureaus	800	195	3,2%	184
Interieur- en modeontwerpers	93	51	9,2%	174
Totaal creatieve industrie	3.320	164	0,6%	167

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 9.1.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Haarlem (1996-2004)

Haarlem	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Content	216	-40	2	84	-27	-203	32
Diensten	224	87	127	84	-173	-1390	-1041
Hardware	5	21	-4	31	30	1	84
ICT	445	68	125	199	-170	-1592	-925

Bron: LISA

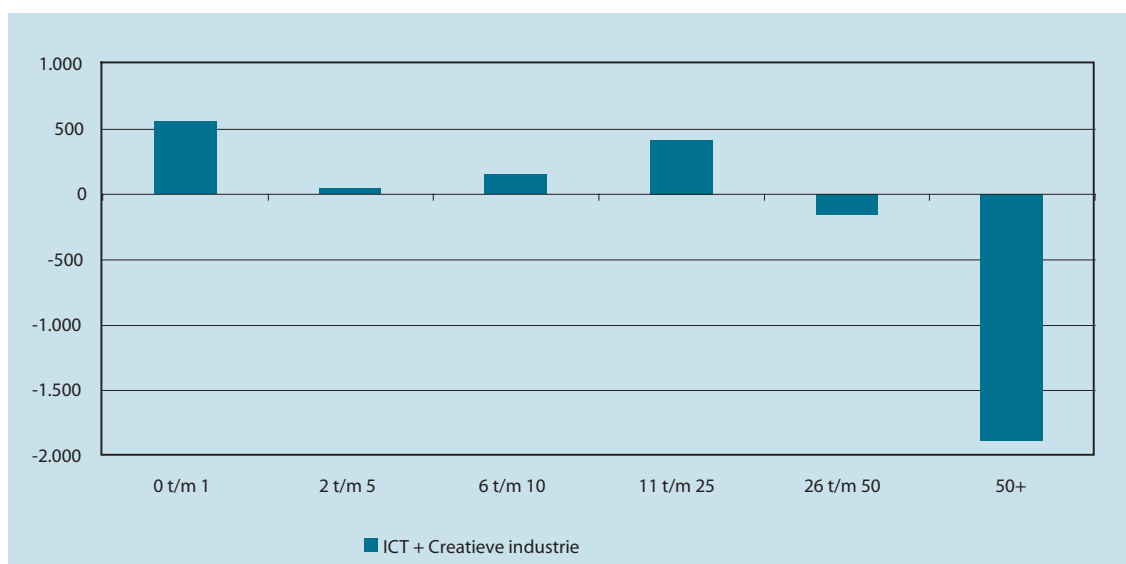
9 Oudere middelgrote Steden

Tabel 9.1.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Haarlem (1996-2004)

Haarlem	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Kunsten	81	-18	-15	80	44	-289	-117
Media en Entertainment	91	-11	3	36	87	-404	-198
Creative Zakelijke Dienstverlening	156	-31	39	186	-147	201	404
Creative industrie	328	-60	27	302	-16	-492	89

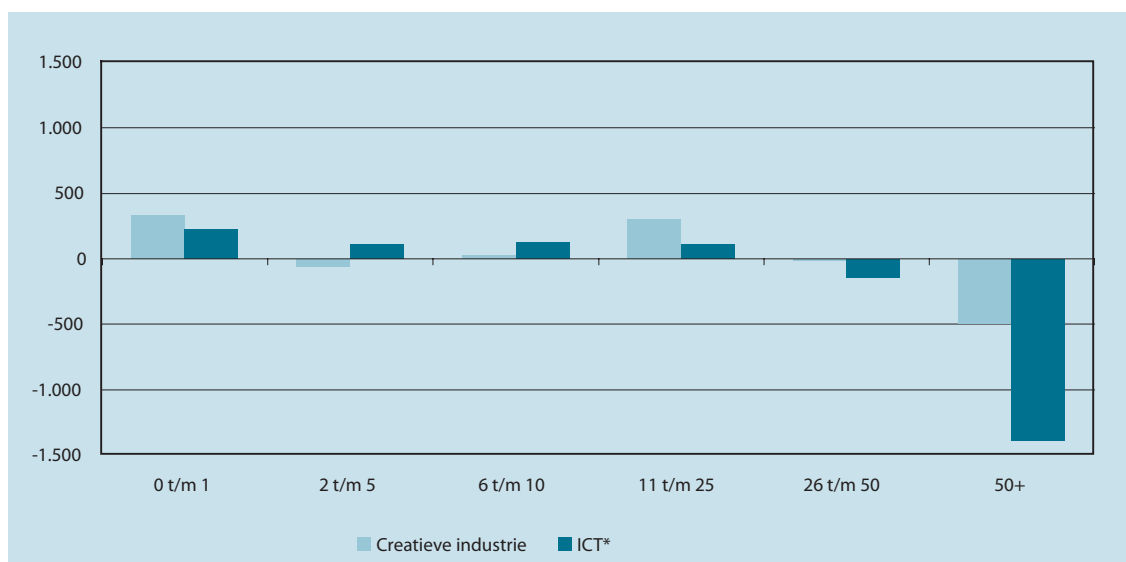
Bron: LISA

Figuur 9.1.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Haarlem (1996-2004)

Bron: LISA

Figuur 9.1.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Haarlem, opgesplitst naar creatieve industrie en ICT (1996-2004)

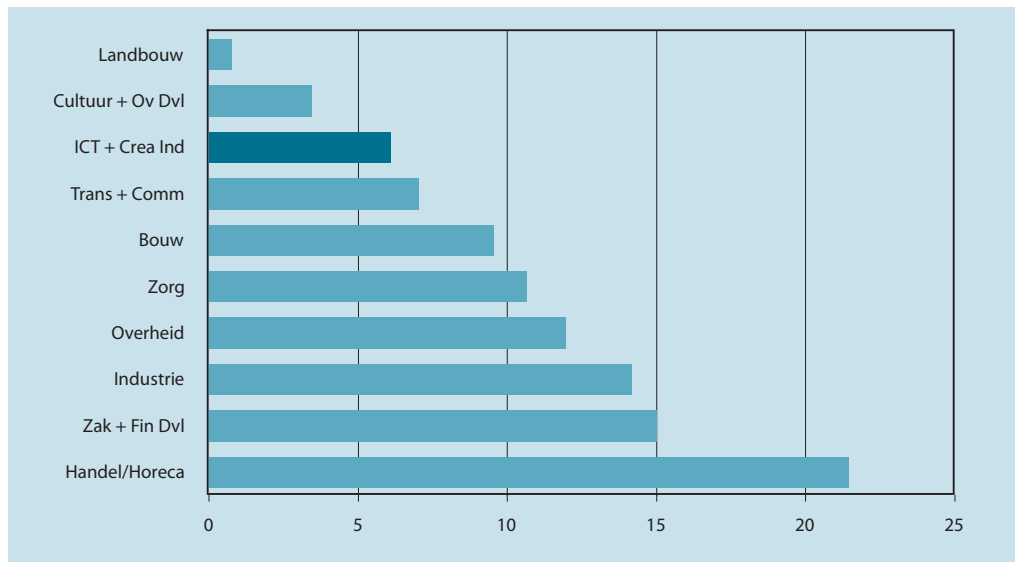
* exclusief deelsector content

9.2

Zaanstad

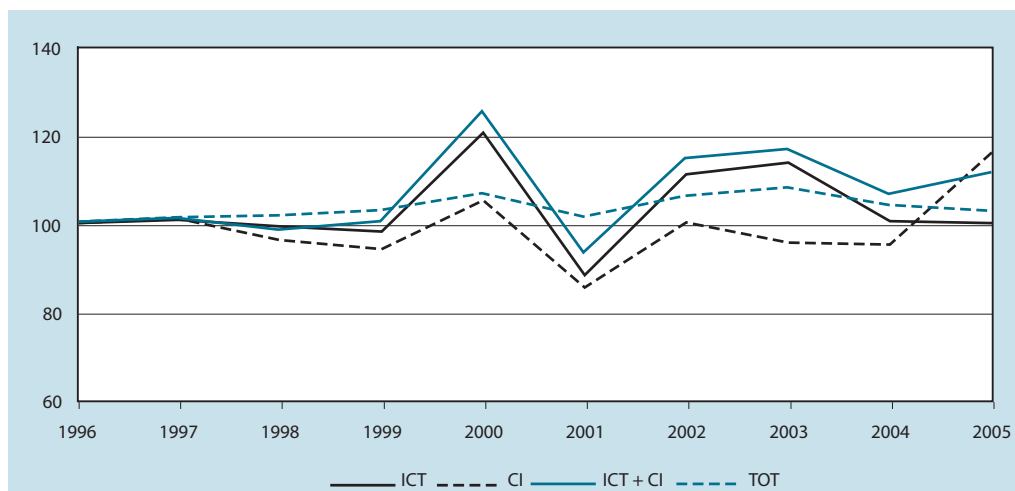
- Zaanstad is met 3.412 banen goed voor twee procent van de banen in ICT en creatieve industrie in de Noordvleugel en is daarmee de tiende stad in de regio, gemeten naar het aantal banen in deze sectoren. Het aandeel van Zaanstad in het totale aantal banen in de Noordvleugel is eveneens twee procent.
- In aantal arbeidsplaatsen is de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie de achtste sector in Zaanstad. In de context van de top tien steden in Noordvleugel is dat de laagste score.
- De banenontwikkeling in ICT en creatieve industrie in Zaanstad is bescheiden. In de periode 1996-2005 was er sprake van een gemiddelde jaarlijks groei van 1,2 procent. Echter, deze groei overtreft de ontwikkeling van de banen in de gehele Zaanse stedelijke economie die in diezelfde periode 0,3 procent bedroeg.
- ICT (exclusief content) heeft met 58 procent in Zaanstad de overhand op creatieve industrie met 42 procent van de banen van beide sectoren gezamenlijk. Toch zijn alle deelsectoren in Zaanstad enigermate of ruim ondervertegenwoordigd in vergelijking met het landelijke beeld. Het meest belangrijk voor Zaanstad zijn de ICT diensten, waarbij drukkerijen en 'computercentra, databanken, webhosting en websites' meer dan landelijk gemiddeld aanwezig zijn. De gehele deelsector ICT diensten laat echter in de periode 1996-2005 een teruggang in banen zien van 0,8 procent (120 banen). Belangrijkste oorzaak daarvan is terugloop van werkgelegenheid in telecommunicatie (-334), drukkerijen (minus 202) en hardwareconsultancy (minus 104). Daar staat een behoorlijke groei in de bedrijfstak software tegenover (425 nieuwe banen). Opvallend is de groei van de werkgelegenheid in de hardware sector van 264 banen, een deel van ICT dat verder geen sterke positie in Zaanstad heeft. De groei kwam tot stand in de bedrijfstak 'vervaardiging van elektrische machines en apparaten'.
- Het aandeel van de creatieve industrie in het totale aantal banen in creatieve industrie en ICT in Zaanstad is 42 procent. De creatieve zakelijke dienstverlening is licht oververtegenwoordigd in Zaanstad in vergelijking met het landelijke beeld, de presentie van de kunsten ligt ongeveer op het landelijke niveau, de media- en entertainmentindustrie is ruim ondervertegenwoordigd. Echter, juist in de creatieve zakelijke dienstverlening is het aantal banen in de periode 1996-2005 licht teruggelopen. Dat is het gevolg van de uitstoot van 250 banen in de reclamebedrijfstak. Die kon niet gecompenseerd worden met de groei van 218 banen in de architectuur. Opvallend is de sterke positie van de podiumkunsten in Zaanstad: 111 banen, waarvan de meeste in het afgelopen decennium tot stand kwamen. Daar staat het verdwijnen van 66 banen in de bedrijfstak 'theaters, schouwburgen en concertgebouwen' tegenover.
- De dynamiek in de kleine tot zeer kleine bedrijven in ICT en creatieve industrie in Zaanstad is positief. In de categorie nul tot één baan kwamen meer dan vierhonderd banen tot stand in de periode 1996-2005, in het bijzonder in ICT diensten, creatieve zakelijke dienstverlening en kunsten. Het belangrijkste deel van het banenverlies in ICT en creatieve industrie voltrekt zich in de bedrijven met meer dan tien werknemers. In het bijzonder geldt dat voor ICT diensten in de categorieën van elf tot 25 banen (minus 238 banen) en vijftig of meer banen (minus 210 banen) en creatieve zakelijke dienstverlening in de categorie vijftig of meer banen (minus 319 banen). Een opvallende positieve ontwikkeling is de creatie van vierhonderd nieuwe banen in de categorie bedrijven van vijftig of meer banen, binnen de sector ICT hardware. Deze deelsector is de belangrijkste bron van nieuwe banen binnen de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie in Zaanstad.

Figuur 9.2.1: Aandeel economische sectoren in de economie van Zaanstad in 2005 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 9.2.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Zaanstad voor de hele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2005)

Bron: LISA

9 Oudere middelgrote Steden

Tabel 9.2.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in ICT in Zaanstad naar content, diensten en hardware (2005 en groei 1996-2005)*

Zaanstad	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ NL=100
Content	795	-145	-1,8%	87
Reclamebureaus	451	-250	-4,8%	126
Interieur- en modeontwerpers	53	21	5,8%	120
Uitgeverijen	134	66	7,8%	52
Fotografie	64	-3	-0,5%	135
Film	68	12	2,2%	83
Diensten	1.526	-120	-0,8%	98
Drukkerijen	749	-202	-2,6%	277
Telecommunicatie	36	-334	-22,8%	12
Hardware consultancy	68	-104	-9,8%	64
Softwarebureaus	544	425	18,4%	81
Computercentra, databanken, webhosting en websites	95	85	28,4%	138
Hardware	439	264	10,8%	65
Vervaardiging van overige elektrische machines, apparaten en benodigdheden	290	289	87,8%	380
Technisch ontwerp bureaus voor elektro, telematica, e.d.	120	14	1,4%	56
ICT	2.760	-1	0,0%	88

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

9 Oudere middelgrote Steden

Tabel 9.2.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Zaanstad naar kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2005 en groei 1996-2005)*

Zaanstad	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Kunsten	307	131	6,4%	97
Podiumkunsten	111	101	30,7%	197
Scheppende kunsten	49	12	3,2%	91
Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	0	66	-	0
Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen	92	51	9,4%	100
Musea en galerieën	55	33	10,7%	88
Media en Entertainment	291	84	3,9%	56
Uitgeverijen	134	66	7,8%	52
Fotografie	64	-3	-0,5%	135
Film	68	12	2,2%	83
Creatieve zakelijke dienstverlening	849	-17	-0,2%	106
Architecten	336	218	12,3%	110
Reclamebureaus	451	-250	-4,8%	126
Interieur- en modeontwerpers	53	21	5,8%	120
Totaal creatieve industrie	1.447	198	1,6%	88

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 9.2.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Zaanstad (1996-2004)

Zaanstad	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Content	95	60	-24	-59	6	-319	-241
Diensten	146	86	81	-238	-2	-210	-137
Hardware	18	8	18	-27	-28	400	389
ICT	259	154	75	-324	-24	-129	11

Bron: LISA

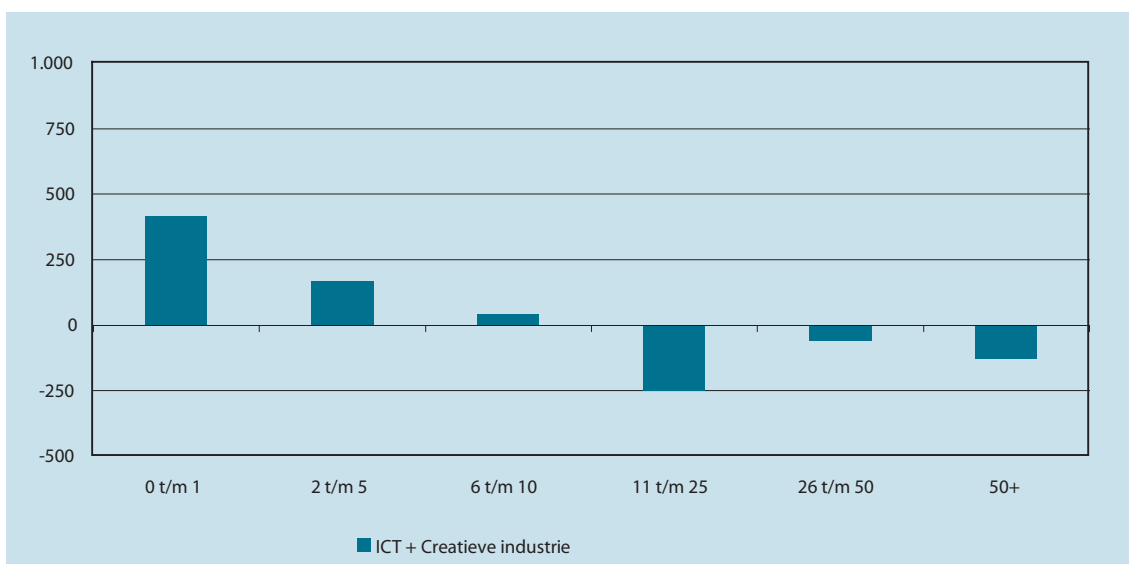
9 Oudere middelgrote Steden

Tabel 9.2.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Zaanstad (1996-2004)

Zaanstad	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Kunsten	107	28	-32	47	-34	0	116
Media en Entertainment	37	30	26	-35	1	0	59
Creative Zakelijke Dienstverlening	108	18	-48	1	5	-319	-235
Creative industrie	252	76	-54	13	-28	-319	-60

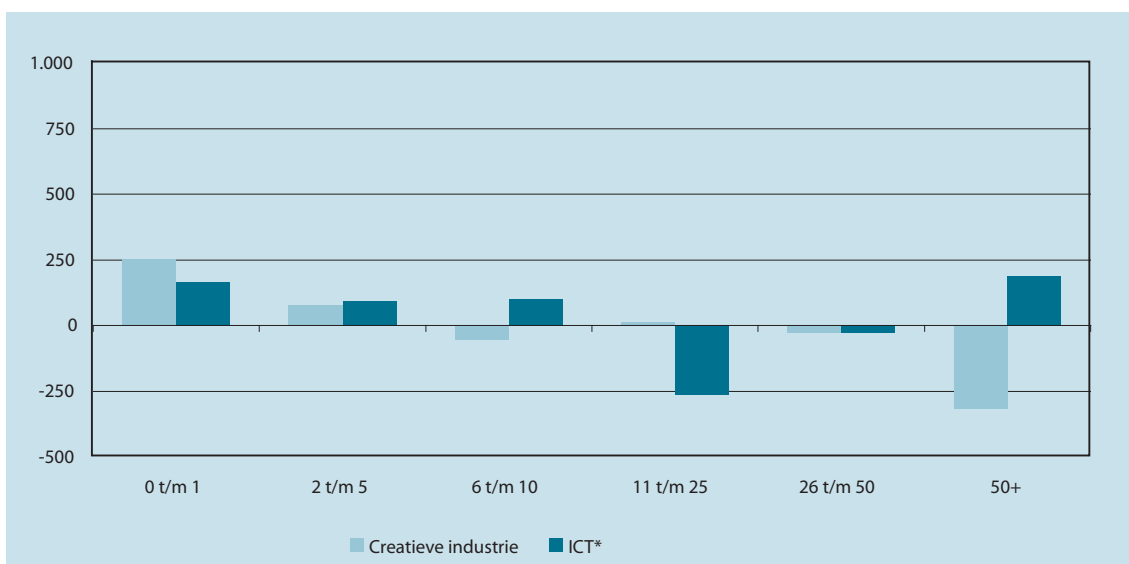
Bron: LISA

Figuur 9.2.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Zaanstad (1996-2004)

Bron: LISA

Figuur 9.2.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Zaanstad, opgesplitst naar creatieve industrie en ICT (1996-2004)

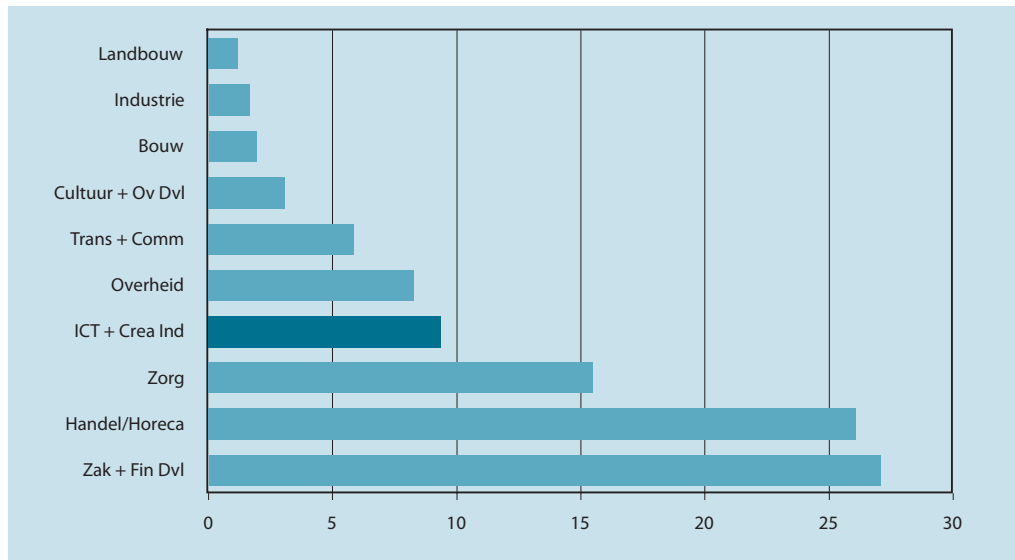
Bron: LISA

* exclusief deelsector content

9.3 Amstelveen

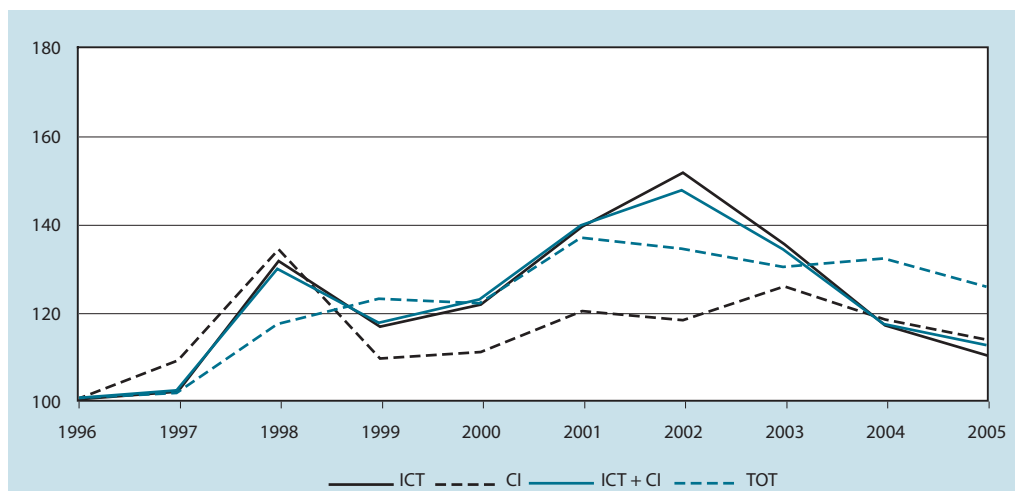
- Amstelveen is met 3.573 banen goed voor twee procent van de banen in ICT en creatieve industrie die de Noordvleugel rijk is, en is daarmee de negende stad in de regio, gemeten naar het aantal banen in deze sectoren. Het aandeel van Amstelveen in het totale aantal banen in de Noordvleugel is eveneens twee procent.
- In aantal arbeidsplaatsen is de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie de vierde sector in Amstelveen, na zakelijke en financiële dienstverlening, handel en horeca en zorg.
- De banenontwikkeling in ICT en creatieve industrie in Amstelveen is met een groei van 1,2 procent weliswaar positief, maar blijft achter bij het algehele groeitempo in Amstelveen; 2,5 procent.
- In Amstelveen is de creatieve industrie met 57 procent van het totaal aan banen in creatieve industrie en ICT (exclusief content) gezamenlijk, dominant. Van de drie deelsectoren binnen de creatieve industrie is de creatieve zakelijke dienstverlening sterk oververtegenwoordigd in Amstelveen. Veruit de belangrijkste bedrijfstak daarbinnen, en voor de gehele creatieve industrie in Amstelveen, is de reclame. Van de 2.022 banen in de creatieve industrie neemt de bedrijfstak reclame er 1.354 voor haar rekening. Hij groeide in de periode 1996-2005 met 2,3 procent gemiddeld jaarlijks, resulterend in 247 nieuwe banen in de gehele periode. De andere sector die oververtegenwoordigd is in Amstelveen is de kunstensector, in het bijzonder 'theaters, schouwburgen en concertzalen' en de 'dienstverlening ten bate van kunstbeoefening en evenementen'. Media en entertainment neemt in Amstelveen een relatief bescheiden positie in die bovendien afkalft. Vooral als gevolg van banenverlies in de uitgeverij (minus 143), krimpt deze deelsector.
- ICT neemt 43 procent van alle banen in de gecombineerde sector ICT en creatieve industrie. Naast de contentsector zijn ook ICT diensten oververtegenwoordigd in Amstelveen. De belangrijkste bedrijfstak in aantal banen is software die goed is voor 1.048 banen, waarvan het grootste deel (858) in het voorbije decennium (1996-2005) tot stand kwam. De ICT bedrijfstakken waarin sprake was van een substantiële uitstoot van banen zijn hardware consultancy (minus 456 banen) 'computercentra, databanken, webhosting en websites' (minus 199 banen) en 'vervaardiging van computers' (minus 148 banen).
- De betekenis van verschillende categorieën bedrijven, onderscheiden naar het aantal banen, komt voor een deel overeen met het beeld in de Noordvleugel. Ook in Amstelveen bewijzen de zeer kleine bedrijven hun betekenis voor nieuwe werkgelegenheid in deze sectoren. Zij zorgen voor het overgrote deel van de netto 317 nieuwe banen in beide sectoren gezamenlijk. Het geringe belang van bedrijven met meer dan vijftig medewerkers in Amstelveen is bijzonder in de context van de Noordvleugel. De bedrijven met tussen de 26 en vijftig banen zijn daarentegen van relatief groot belang, in het bijzonder binnen de creatieve zakelijke dienstverlening, en dan vooral binnen de reclame.

Figuur 9.3.1: Aandeel economische sectoren in de economie van Amstelveen in 2005 (op basis van aantal banen)

Bron: LISA

Figuur 9.3.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Amstelveen voor de hele economie, ICT en creatieve industrie (1996-2005)

Bron: LISA

9 Oudere middelgrote Steden

Tabel 9.3.1: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in ICT in Amstelveen naar content, diensten en hardware (2005 en groei 1996-2005)*

Amstelveen	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Content	1.627	145	1,0%	260
Reclamebureaus	1.354	247	2,3%	556
Uitgeverijen	88	-143	-10,2%	50
Fotografie	53	19	5,1%	164
Film	57	-10	-1,8%	102
Diensten	1.484	283	2,4%	140
Drukkerijen	50	-32	-5,3%	27
Telecommunicatie	64	48	16,7%	30
Softwarebureaus	1.048	858	20,9%	229
Hardware Consultancy	29	-456	-26,9%	40
Computercentra, databanken, webhosting en websites	126	-199	-10,0%	268
Onderhoud en reparatie van computers en kantoormachines	126	30	3,1%	636
Hardware	67	-138	-11,7%	14
Vervaardiging van computers	13	-148	-24,4%	123
ICT	3.178	290	1,1%	148

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

9 Oudere middelgrote Steden

Tabel 9.3.2: Werkgelegenheid op bedrijfstakniveau in de creatieve industrie in Amstelveen naar kunsten, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (2005 en groei 1996-2005)*

Amstelveen	Banen 2005	Groei 1996-2005 in aantallen	Groei*** 1996-2005 %	LQ** NL=100
Kunsten	270	150	9,4%	125
Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	61	42	13,8%	171
Dienstverlening tbv kunstbeoefening en organisatie van evenementen	119	52	6,6%	191
Media en Entertainment	239	-109	-4,1%	68
Uitgeverijen	88	-143	-10,2%	50
Fotografie	53	19	5,1%	164
Film	57	-10	-1,8%	102
Creatieve zakelijke dienstverlening	1513	200	1,6%	277
Architecten	122	-53	-3,9%	59
Reclamebureaus	1354	247	2,3%	556
Totaal creatieve industrie	2.022	241	1,4%	181

Bron: LISA

* Bedrijfstakken met minder dan 50 banen zijn in deze tabel niet opgenomen, behoudens opvallende ontwikkelingen, zoals een substantiële terugval in banen.

** LQ = Locatiecoëfficiënt, relatieve maat die vaststelt in hoeverre een bepaalde bedrijfstak onder- of oververtegenwoordigd is, waarbij het gemiddelde voor Nederland op 100 is gesteld.

*** Betreft de gemiddelde jaarlijkse groei.

Tabel 9.3.3: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de ICT-sector naar grootteklasse in Amstelveen (1996-2004)

Amstelveen	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Content	94	4	10	-127	224	68	273
Diensten	140	36	41	30	62	42	351
Hardware	9	3	-16	12	-73	-76	-141
ICT	243	43	35	-85	213	34	483

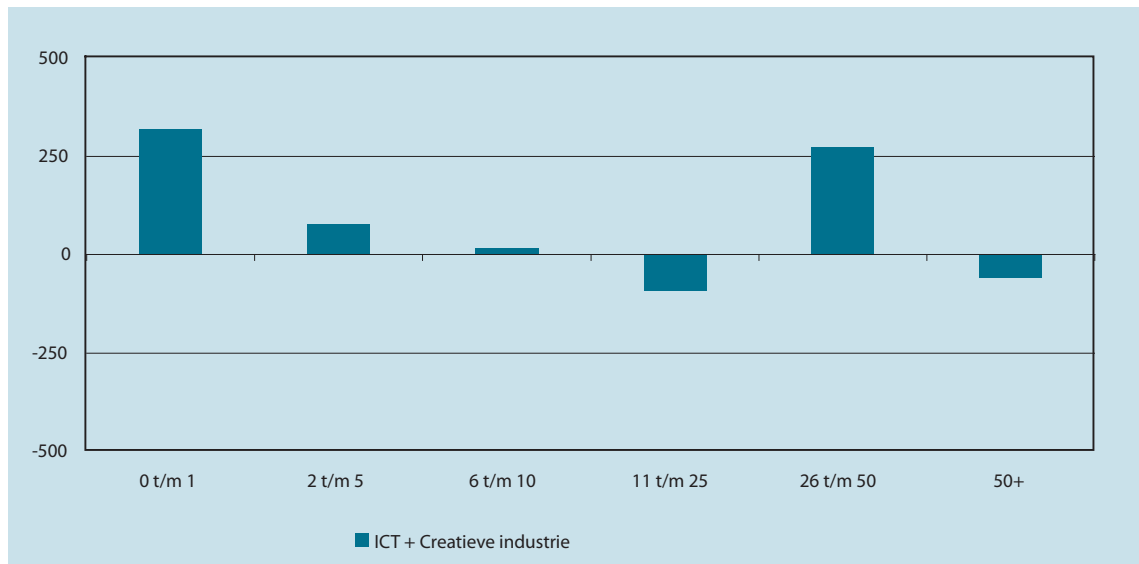
Bron: LISA

Tabel 9.3.4: Ontwikkeling werkgelegenheid in aantal banen in de creatieve industrie naar grootteklasse in Amstelveen (1996-2004)

Amstelveen	0-1	2-5	6-10	11-25	26-50	50+	totaal
Kunsten	65	27	-14	-22	57	0	113
Media en Entertainment	41	-4	-33	-17	-8	-79	-100
Creatieve Zakelijke Dienstverlening	62	16	39	-96	235	53	309
Creatieve industrie	168	39	-8	-135	284	-26	322

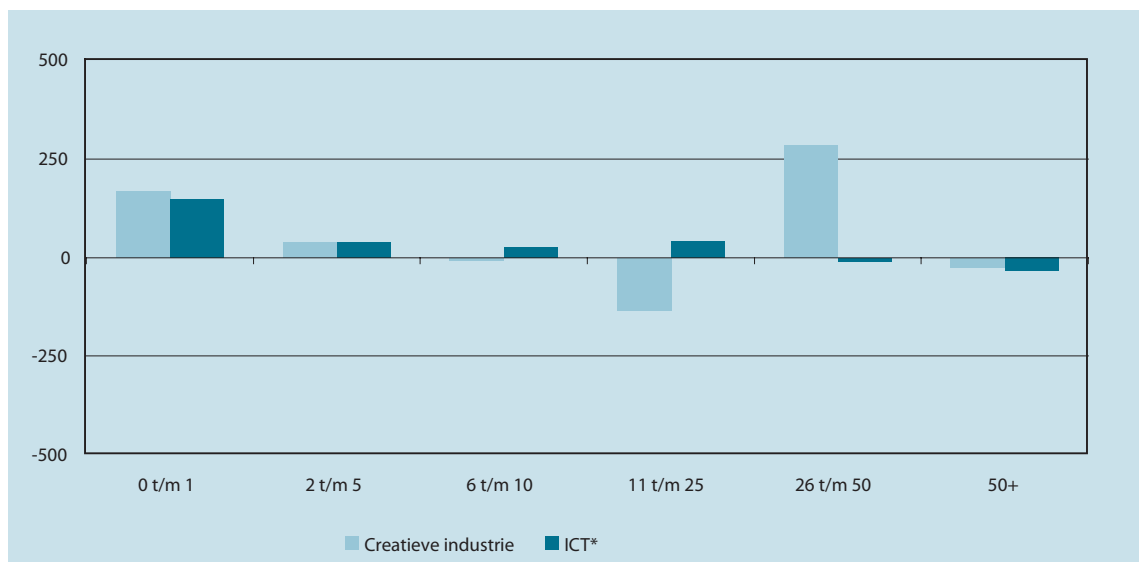
Bron: LISA

Figuur 9.3.3: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Amstelveen in de periode (1996-2004)

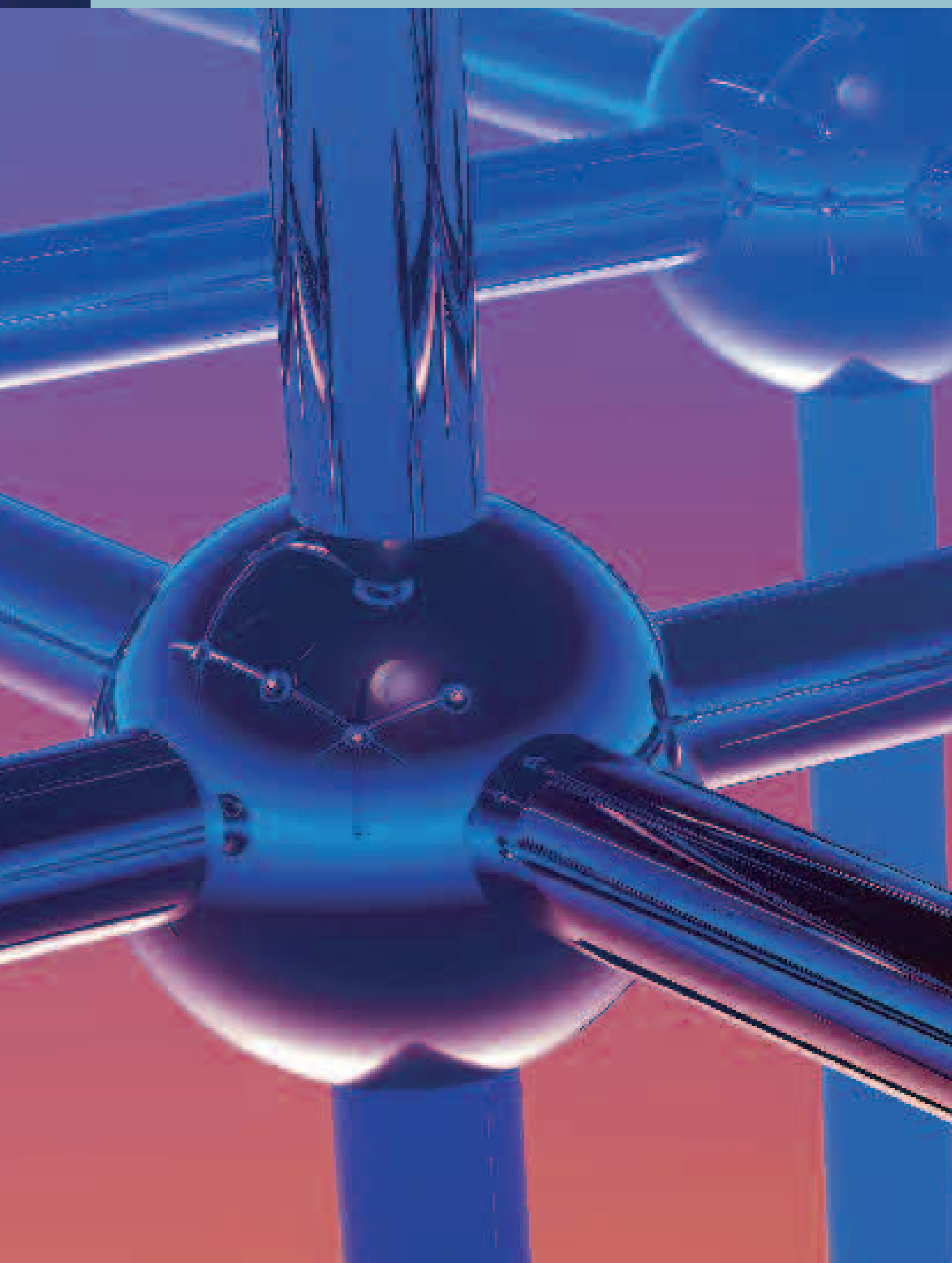
Bron: LISA

Figuur 9.3.4: Groei aantal banen naar grootteklasse in de ICT en creatieve industrie in Amstelveen, opgesplitst naar creatieve industrie en ICT (1996-2004)

Bron: LISA

* exclusief deelsector content

10.1 Operationele definities ICT en creatieve industrie

Bij de afbakening van ICT en creatieve industrie sluiten we aan bij eerdere studies naar deze sectoren. In 2004 heeft TNO onderzoek verricht naar de creatieve industrie en ICT/nieuwe media voor de regio Amsterdam in opdracht van de gemeente Amsterdam³⁷.

In dit rapport staat een afbakening van de creatieve industrie en de ICT-sector volgens de SBI'93-bedrijfstakkenindeling.

Daarnaast is door TNO in 2002 de ICT-sector belicht in de Noordvleugel³⁸. In dit rapport staat een omschrijving van de onderverdeling van de ICT-sector naar content, diensten en hardware.

Op basis van deze twee bronnen is een afbakening gemaakt van de ICT-sector naar content, diensten en hardware. Bij de definiëring van de categorie content binnen ICT aangesloten bij de afbakening van de creatieve industrie. Content is gedefinieerd als media en entertainment aangevuld met reclame en modeontwerpers.

Een wellicht opvallende keuze ten opzichte van andere studies is de opname van drukkerijen en reproductie van andersoortige informatiedragers onder ICT-diensten, zij faciliteren immers de distributie van informatie met behulp van reproductietechnologie en zijn daarom vergelijkbaar met telecommunicatiebedrijven. In afwijking van eerdere definities is groothandel en detailhandel uit de definitie van ICT gelaten, evenals videotheken en volkskredietbanken. In tabel 1 en tabel 2 is een overzicht gegeven van de afbakening van ICT en de creatieve industrie.

³⁷ Rutten, P., Manshanden, W., Muskens, J. en O. Koops, *De creatieve industrie in Amsterdam en de regio*, TNO, 2004.

³⁸ Rutten, P., *ICT in the Northern Randstad: Noord-Holland Zuid en Almere*, TNO, 2002.

Tabel 10.1: Afbakening op bedrijfstakniveau van de creatieve industrie naar kunsten, media en entertainment, en creatieve zakelijke dienstverlening

Kunsten		Media en Entertainment		Creatieve zakelijke dienstverlening	
92311	Beoefening van podiumkunst	2211	Uitgeverijen van boeken e.d.	74201	Architecten- en tech. ontwerp bureaus
92312	Producenten van podiumkunst	2212	Uitgeverijen van dagbladen	74202	Tech. ontwerp en advies voor stedenbouw-, verkeers-, ruimten
92313	Beoefening van scheppende kunst	2213	Uitgeverijen van tijdschriften	74401	Reclameontwerp- en -adviesbureaus
92321	Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	2214	Uitgeverijen van geluidsopnamen	74402	Overige reclamediensden
92323	Dienstverl. tbv kunstbeoef. en organisatie van evenementen	2215	Overige uitgeverijen	74875	Interieur-, mode-ontwerpers e.d.
92521	Kunstgalerieën en -expositieruimten	74811	Fotografie		
92522	Musea	92111	Producenten van (video)films (excl. televisie-producenten)		
		92112	Ondersteunende act. t.b.v. de prod. van (video)films		
		9212	Distributie van Films		
		9213	Vertoning van films		
		92201	Omroeporganisaties		
		92202	Producenten van radio- en televisieproducties		
		92203	Ondersteunende activiteiten t.b.v. radio en televisie		
		92343	Overig amusement		
		9240	Pers- en nieuwsbureaus; journalisten		

Tabel 10.2: Afbakening op bedrijfstakniveau van de ICT naar content, diensten en hardware.

Content		Diensten		Hardware	
2211	Uitgeverijen van boeken e.d.	2221	Drukkerijen van dagbladen	3002	Vervaardiging van computers
2212	Uitgeverijen van dagbladen	22221	Drukkerijen van boeken	3130	Vervaardiging van geïsoleerde kabel en draad
2213	Uitgeverijen van tijdschriften	22222	Drukkerijen van tijdschriften	3162	Verv. van overige elektrische benodigdheden
2214	Uitgeverijen van geluidsopnamen	22223	Drukkerijen van reclame	3210	Vervaardiging van elektrische componenten
2215	Overige uitgeverijen	22224	Drukkerijen van verpakkingen	3220	Vervaardiging van zendapparaten voor tv en radio
74401	Reclame-ontwerp- en -adviesbureaus	22225	Drukkerijen van formulieren	3230	Vervaardiging van audio- en videoapparatuur
74402	Overige reclamediensten	22226	Overige drukkerijen	3320	Vervaardiging van meet-, regel- en controle-apparatuur
74811	Fotografie	2231	Reproductie van geluidsopnamen	3330	Verv. van app. voor de bewaking van industriële processen
74875	Interieur-, mode-ontwerpers e.d.	2232	Reproductie van video-opnamen	73102	Technisch speur- en ontwikkelingswerk
92111	Producenten van (video)films (excl. televisie-producenten)	2233	Reproductie van computermedia	74204	Tech. ontw. elektro-, instal. techn. en telematica
92112	Ondersteunende act. t.b.v. de prod. van (video)films	6420	Telecommunicatie	74208	Overige technische ontwerp-, teken- en adviesbureaus
9212	Distributie van Films	7133	Verhuur van computers en kantoormachines		
9213	Vertoning van films	7210	Hardware consultancy		
92201	Omroeporganisaties	7221	Ontwikkelen, produceren en uitgeven van standaard software		
92202	Producenten van radio- en televisieproducties	7222	Ontwikkelen en produceren van maatwerk software; consultancy		
92203	Ondersteunende activiteiten t.b.v. radio en televisie	7230	Computercentra en data-entry; webhosting		
92343	Overig amusement	7240	Expl. van databanken, zoekmachines, startpagina's, websites		
9240	Pers- en nieuwsbureaus; journalisten	7250	Onderhoud en reparatie van computers e.d.		
		7260	Netwerkbeheer, computerbeveiliging, automatiseringsdiensten.		

Tabel 10.3: Gemeenten in de Noordvleugel

Gemeente	
1. Almere	34. Edam-Volendam
2. Abcoude	35. Haarlem
3. Amersfoort	36. Haarlemmerliede en Spaarnwoude
4. Baarn	37. Haarlemmermeer
5. De Bilt	38. Heemskerk
6. Breukelen	39. Heemstede
7. Bunnik	40. Hilversum
8. Bunschoten	41. Huizen
9. Eemnes	42. Landsmeer
10. Houten	43. Laren
11. Leusden	44. Muiden
12. Loenen	45. Naarden
13. Lopik	46. Oostzaan
14. Maarssen	47. Ouder-Amstel
15. Montfoort	48. Purmerend
16. Soest	49. Uitgeest
17. Utrecht	50. Uithoorn
18. Woudenberg	51. Velsen
19. IJsselstein	52. Weesp
20. Zeist	53. Zandvoort
21. Nieuwegein	54. Zeevang
22. Aalsmeer	55. Zaanstad
23. Amstelveen	56. Oudewater
24. Amsterdam	57. Vianen
25. Graft-De Rijp	58. Woerden
26. Beemster	59. De Ronde Venen
27. Bennebroek	60. Waterland
28. Beverwijk	61. Wormerland
29. Blaricum	62. Wijdemeren
30. Bloemendaal	
31. Bussum	
32. Castricum	
33. Diemen	

10.2 Literatuurlijst

- Caves, Richard** (2000).
Creative industries. Contracts between art and commerce.
Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- Florida, Richard** (2002).
The rise of the creative class, and how it is transforming work, leisure, community and everyday life.
New York: Basic Books.
- Florida, Richard** (2005).
The Flight of the Creative Class,
New York: HarperBusiness.
- Hoogland, Walter et al** (2006).
Investeren in verbindingen. Visie op ICT en Nieuwe Media in de Noordvleugel.
Hilversum: stichting iMMovator.
- Kloosterman, Robert** (2004).
Recent employment trends in the cultural industries in Amsterdam, Rotterdam,
The Hague and Utrecht, a first exploration.
Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. Vol. 95, no.2, pp.245-252.
- Manshanden, Walter en Korien Jurgens** (2001).
Het ICT en nieuwe media cluster in Amsterdam.
Amsterdam: Stichting voor Economisch Onderzoek.
- Manshanden, Walter, Otto Raspe en Paul Rutten** (2004).
De waarde van de creatieve industrie.
Economisch Statistische Berichten, 28-5 2004, pp. 252-254.
- Manshanden, Walter, Paul Rutten, Pieter de Bruin en Olaf Koops** (2005).
Creatieve industrie in Rotterdam.
Delft: TNO Ruimte en Infrastructuur..
- Rutten, Paul** (2001).
ICT in the Northern Randstad: Noord-Holland Zuid and Almere.
Spectre Working Paper: Delft: TNO Strategie, Technologie en Beleid.
- Rutten, Paul** (2006).
Culture and urban regeneration. Findings and conclusions on the economic perspective.
Lille (Fr.): URBACT.L'Agence de development et d'urbanisme de Lille Métropole.
- Rutten, Paul, Walter Manshanden, Jos Muskens & Olaf Koops** (2004).
De creatieve industrie in Amsterdam en de regio.
Delft: TNO Strategie, Technologie en Beleid.
- Rutten, Paul, Walter Manshanden, Pieter de Bruin, Olaf Koops en Mhiera Den Blanken** (2005a).
Vormgeving in de creatieve economie.
Delft: TNO Informatie en Communicatietechnologie.
- Rutten, Paul, Walter Manshanden, Gabriela Bodea en Wouter Jonkhoff** (2005b).
De Creatieve Industrie in de Zuidelijke Tripool: Maastricht, Heerlen, Sittard-Geleen.
Delft: TNO informatie en Communicatietechnologie.
- Rutten, Paul, Teunis IJdens, Dany Jacobs en Karel Koch** (2005c).
Knelpunten in creatieve productie: Creatieve industrie.
Delft: TNO Informatie en Communicatietechnologie.
- Rutten, Paul en Joost Driessen ...**
Time waits for no one. De razendsnelle ontwikkeling van de media- en entertainmentindustrie.
Haarlem: Hogeschool INHOLLAND

